

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI**

**LİSE SOSYOLOJİ DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİ**

**Hazırlayan
Özge ODABAŞI KOÇ**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Habib HAMURCU**

Yüksek Lisans Tezi

**Kasım 2017
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM BİLİM DALI**

**LİSE SOSYOLOJİ DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Özge ODABAŞI KOÇ**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Habib HAMURCU**

**Kasım 2017
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

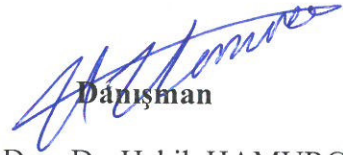

Özge ÇABAŞI KOÇ

“Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

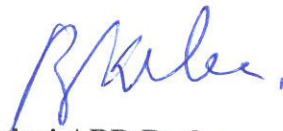
Hazırlayan

Özge ODABAŞI KOÇ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Habib HAMURCU

Eğitim Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. Remzi KILIÇ

Yrd. Doç. Dr. Habib HAMURCU danışmanlığında **Özge ODABAŞI KOÇ** tarafından hazırlanan “**Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü **Eğitim Bilimleri** Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

21 / 11 / 2017

JÜRİ:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Habib HAMURCU

Üye : Doç. Dr. Kasım KARAMAN

Üye : Doç. Dr. Recep ÖZKAN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun **21/12/2017** tarih ve**41-02**.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç Dr. Cevdet KIRPIK
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Bu çalışmayla, lise sosyoloji ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın gerçekleşmesi için insancıl yaklaşımıyla, bilgisini, sabrını esirgemeyen danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Habib HAMURCU'ya içtenlikle teşekkür ederim.

Ders kitaplarına ulaşmakta yardımcı olan kardeşim Aydın ODABAŞI'na, Ayşe ÖZTÜRK'e, Sahaf Önder DURMUŞ'a teşekkür ederim.

Kardeş olmanın koşulunun kan bağı olmadığını gösteren Halkla İlişkiler ve Organizasyon Öğretmeni Mehtap BÖYÜK'e ve ailesine, İngilizce Öğretmeni Tuba ŞİMŞEK'e, Müdür Yardımcısı Necla YILDIZ'a destekleri için teşekkür ederim.

Kişiliğimin şekillenmesine sağladıkları katkılar için babam ve anneme (Yıldırım ve Gülcan ODABAŞI), büyükbabam ve babaanneme (İbrahim ve Emine ODABAŞI), büyükbabam ve anneanneme (Osman ve Fatma BÜYÜKŞAHİN) ve yanımda oldukları için ablam Berna UĞURLU'ya, halam Mine ODABAŞI'na teşekkür ederim.

Ve yol arkadaşım, Alaettin KOÇ'a teşekkür ederim.

Özge ODABAŞI KOÇ

Kasım 2017, Kayseri

LİSE SOSYOLOJİ DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

Özge ODABAŞI KOÇ

**Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Kasım 2017
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Habib HAMURCU**

ÖZET

Bu araştırma, sosyoloji ders kitaplarındaki metinler ve görsellerin, kadın ve erkeğin görsellerde gösterilme sıklığı, meslekler ile aile içi işbölümü, kamusal-özel alanda gösterilme durumları, kadın ve erkeğe yüklenen roller çerçevesinde kişilik özellikleri açısından değerlendirildiği, ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğini belirlemeye yönelik içerik analizidir. 1931-2017 yılları arasında kullanılan lise sosyoloji ders kitaplarından 23 tanesi incelendi. Elde edilen bulgular: Erkeklerin kadınlara oranla daha çok görsellerde yer aldığı, metin ve görsellerde erkeğe kadına oranla daha fazla meslek çeşidi sunulduğu ve siyaset, spor, yönetim, bilim, ticaret alanında erkeğin ön planda tutulduğu, erkeğe, evin geçimini sağlama kadına çocuk bakımı, ev işleri rolleri verildiği bu doğrultuda erkeğin kamusal alanda, kadının ev ve evle ilgili yerlerde belirtildiği, erkeğin devletle, kadının toprakla özdeşleştirildiği erkeğin evin dışına, kadının eve hapsedildiği, erkeğin güvenilir olma, akıllı, koruyan, güçlü; kadının, duygusal, yardıma muhtaç, korkak, şefkatli, narin, zayıf iradeli nitelikleriyle anıldığı, erkeğin akıl ile kadının bedenle, güzellikle özdeşleştirildiği ayrıca erkeğin mavi, kadının kırmızı renkle gösterildiği doğrultudadır. Sosyoloji ve diğer ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet eşitliğini engelleyici metin-görsellerin düzeltilmesi ayrıca sosyoloji ders kitaplarında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin konu olarak yer alması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sosyoloji, Ders Kitapları

SOCIAL GENDER EQUALITY IN HIGH SCHOOL SOCIOLOGY TEXTBOOKS

Özge ODABAŞI KOÇ

**Erciyes University, Institute of Education Sciences
Master's Thesis, November 2017
Supervisor: Assist. Prof. Dr. Habib HAMURCU**

ABSTRACT

This research is a content analysis to identify social gender equality by evaluating the texts and images in sociology textbooks in terms of the frequency of displaying women and men's visuals, occupations, division of labour among family members, public-private sphere and personality characteristics of women and men within the scope of their given roles. 23 of the high school sociology textbooks that were used between 1931-2017 have been examined. Findings obtained: men are seen more on the images compared to women, men are presented with more occupation types than women and men are kept on the front line in the fields of politics, sports, management, science and trade in the texts and images. Men have the roles for earning life whereas women have the roles for childcare and housekeeping. Man is displayed in the public sphere; woman is mentioned in the places related to the house; man is identified with the state whereas the woman is identified with the land; Woman is confined to the house and man stays out of the house; man is trustworthy, intelligent, protective, strong while woman is referred by her emotional features and as helpless, coward, compassionate, delicate and weak-willed; Moreover, man is identified with mind whereas woman is identified with body and beauty; man is identified with blue and woman is identified with red color. It is suggested that texts and images preventing social gender equality in sociology and other textbooks should be corrected and moreover social gender equality should take place in sociology textbooks as a subject.

Keywords: Gender, Social Gender, Social Gender Equality, Sociology, Textbooks

İÇİNDEKİLER

LİSE SOSYOLOJİ DERS KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	iii
KABUL VE ONAY	iv
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
1.1.Problem Cümlesi	1
1.2.Alt Problemler	1
1.3. Araştırmanın Amacı	1
1.4. Araştırmanın Önemi	2
1.5. Varsayımlar	2
1.6. Sınırlılıklar	2
1.7. Tanımlar	2
GENEL BİLGİLER	4
2.1. Sosyoloji Dersinin Ortaöğretim Programlarında Yer Alış Durumu.....	5
2.2. Sosyoloji Dersinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğindeki Rolü	9
2.3. Toplum Yapısına (Anaerkil-Ataerkil) Göre Cinsiyet Algısı.....	10
2.4. Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet Ayrımı	12
2.5. İlgili Çalışmalar.....	13
YÖNTEM	16
3.1.Araştırma Modeli	16
3.2. Çalışma Evreni ve Örneklemi	17
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	19

BULGULAR VE YORUM	20
4. 1. Lise Sosyoloji ders kitaplarında, cinsiyetlerin gösterilme sıklığında farklılık var mı? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	20
4. 2. Meslekler metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum	24
4. 3. Cinsiyetlere yüklenen aile içi roller ve cinsiyetlerin gösterildiği mekânlar, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur?Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	55
4. 4. Kadın ve erkeklere yüklenen kişilik özellikleri, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum.....	86
SONUÇ-TARTIŞMA ve ÖNERİLER	100
5.1. Sonuç-Tartışma	100
5.1.1. Lise Sosyoloji ders kitaplarında, cinsiyetlerin gösterilme sıklığında farklılık var mı? Alt Probleme İlişkin Sonuç-Tartışma	100
5.1.2. Meslekler metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Probleme İlişkin Sonuç-Tartışma	101
5.1.3. Cinsiyetlere yüklenen aile içi roller ve cinsiyetlerin gösterildiği mekânlar, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Probleme İlişkin Sonuç-Tartışma	102
5.1.4. Erkek ve kadınlara yüklenen kişilik özellikleri, metin ve görsellerde toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Probleme İlişkin Sonuç-Tartışma.....	103
5.2. Öneriler.....	105
KAYNAKÇA	106
EKLER	110
EK 1. İNCELENEN DERS KİTAPLARI.....	110
ÖZ GEÇMİŞ	112

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmada İncelenen Kitaplar.....	20
Tablo 2. Görsel Bulunmayan Kitaplar.....	20
Tablo 3. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde Cinsiyetlerin Frekans Dağılımı.....	21
Tablo 4. Ders Kitaplarındaki Görsellerin Basım Yıllarına Göre Cinsiyetlerin Her Birinin Tek Başına Ve Birlikte Gösterilme Frekansları.....	21
Tablo 5. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde Cinsiyetlerin Gösterildiği Mesleklerin Frekans Dağılımları.....	24
Tablo 6. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde Cinsiyetlerin Çocuklarla Gösterilme Frekansları.....	55
Tablo 7. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde Cinsiyetlerin Gösterildiği Mekânların Frekans Dağılımları.....	56

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1. Almanya’da 1875 den 1925 e kadar şehirlerin gelişmesi (Kaynak: Sarp, 1962, s.32)..... 28
- Şekil 2. Emile Durkheim (1858-1917) (Kaynak: Altay, 1966, s.13) 30
- Şekil 3. Büyücü: Sihirbaz, İlkel toplumların bütün yaşayışlarını yöneten kişiler büyücülerdir. (Kaynak: Pazarlı, 1969, s.58) 31
- Şekil 4. Halı Dokuyan Kızlar (Kaynak: Erdem, 1970, s.115; Erdem, 1974, s.129) 32
- Şekil 5. Büyük Türk Sosyologu Ziya Gökalp (Kaynak: Kurtkan, 1980, s.45) 33
- Şekil 6. Marmara Bölgesi Mahallî Kültüründen Bir Örnek: Balıkesir Folklor ekibinden bir oyun (Kaynak: Kurtkan, 1980, s.83) 33
- Şekil 7. Türk köylüsü toprağa bağlı bir hayat yaşar (Kaynak: Baykurt; Öner; Nirun, 1992, s.48)..... 34
- Şekil 8. Savaşta ve barışta erkeğinin yanında yer alan Türk kadını (Kaynak: Baykurt; Öner; Urun, 1992, s.93) 35
- Şekil 9. Dede Korkut kitabından (Resim Erdoğan Günay) (Kaynak: Baykurt; Öner; Urun, 1992, s.128) 35
- Şekil 10. Bilimsel çalışmada önemli aşamalardan birisi: gözlem (Kaynak: Eke ve Erol, 1997, s.25)..... 36
- Şekil 11. Tarımda makineleşme köy toplumsal yapısında oldukça etkili olmuştur. (Kaynak: Eke ve Erol, 1997, s.63) 37
- Şekil 12. Türk halk oyunları, Anadolu insanının düşünce, duygu ve zevklerinin kendine özgü bir üslûpla anlatımıdır. (Kaynak: Erdem, 1999, s.137)..... 38
- Şekil 13. Teknoloji toplumsal değişmeyi etkileyen faktörler arasında önemli bir yer tutar (Kaynak: Erdem, 1999, s.225) 38
- Şekil 14. Çağdaş toplumda cinsiyet, toplumsal statüyü belirleyen bir etken olmaktan çıkmaktadır. (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.50)..... 39
- Şekil 15. Mal üretimine bir örnek (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.100) 39
- Şekil 16. Hizmet Üretimine bir örnek. (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.137) 40
- Şekil 17. Sanatla ilgili değerlerin geçerli olduğu bir toplumda, sanatçıların statüsü yüksektir (Kaynak: Yamanlar, 2001, s.58) 40

Şekil 18. Kadının toplumdaki statü ve rolleri (Kaynak: Erdem, 2004, s.51).....	41
Şekil 19. Kültür ve toplumsal kurumlar (Kaynak: Erdem, 2004, s.89)	42
Şekil 20. Türk halk dansları, Anadolu insanının düşünce, duygu ve zevklerinin kendine özgü bir üslûpla anlatımıdır. (Kaynak: Erdem, 2004, s.96).....	42
Şekil 21. İlk kadın pilotumuz Sabiha Gökçen (1913-2001)'in adını taşıyan İstanbul'daki uluslar arası hava alanı (Kaynak: Erdem, 2004, s.119)	43
Şekil 22. İzmit'te kurulu bir fabrikada otomobil lastiği üretimi (Kaynak: Erdem, 2004, s.130).....	43
Şekil 23. Mahkemeden bir görünüm (Kaynak: Atabek, 2006, s.57)	44
Şekil 24. Bankalar, insanların tasarruflarını değerlendirdiği yerlerdir (Kaynak: Atabek, 2006, s.147).....	44
Şekil 25. İş bölümünün görüldüğü iki üretim alanı (Kaynak: Atabek, 2006, s.196)	45
Şekil 26. Doktorlar, ameliyat sırasında iş bölümü örneği sergilerler (Kaynak: Atabek, 2006, s.149).....	45
Şekil 27. İnsan üretim için bir araya gelmiş; bu ise toplumsal ilişkileri, iş bölümünü ve uzmanlaşmayı gerekli kılmıştır (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.62).....	46
Şekil 28. Makineleşmiş tarım büyük üretim artışı sağlar. (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.62).....	46
Şekil 29. Buluşlar, kültürel değişimi sağlayan en önemli gelişmelerdendir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.125).....	47
Şekil 30. Kadınlar yaşamın her alanında erkeklerle beraber çalışabilmektedir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.156).....	47
Şekil 31. Günümüz demokrasisinin 'olmazsa olmaz.' İlkesinin en önemli örgütleri, siyasî parti ve sivil toplum kuruluşlarıdır. (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.188).....	48
Şekil 32. Futbol takımı toplumsal gruptur (Kaynak: Aşan, 2016, s.19)	48
Şekil 33. Bireyler, toplumsal kontrolün olumlu etkileri altında yaşamlarını sürdürürler	49
Şekil 34. 2010 en iyi buluşunu yapan bilim insanından biri olan Murat Günel. (Kaynak: Aşan, 2016, s.69)	49
Şekil 35. Demirci(1993), Semerci (1993), Kilimci (1996), Çerçi (1994) (Kaynak: Aşan, 2016, s.91).....	50
Şekil 36. Hun süvarisi (Sentinel Grup, Kanada) (Kaynak: Aşan, 2016, s.116).....	50

Şekil 37. Halet Çambel, Ayşe Erzan, Mübeccel Belik Kıray, Jale Yılmabaşar (Kaynak: Aşan, 2016, s.146)	50
Şekil 38. Eğitim kurumu, bireylerin meslek sahibi olmalarını sağlar (Kaynak: Aşan, 2016, s.147).....	51
Şekil 39. Türk sosyologların sosyolojiye katkıları (Kaynak: Ekici, 2017, s.12)	51
Şekil 40. Çocuklar için arkadaşlığın önemi (Kaynak: Ekici, 2017, s.17)	51
Şekil 41. Toplumsal statü, rol ve saygınlık (Kaynak: Ekici, 2017, s.22).....	52
Şekil 42. Toplumsal değer ve normlar (Kaynak: Ekici, 2017, s.27).....	53
Şekil 43. Hak ve görevlerimiz (Kaynak: Ekici, 2017, s.36)	52
Şekil 44. Toplumsal hareketlilik (Kaynak: Ekici, 2017, s.56).....	53
Şekil 45. Toplumsal değişme ve değişmeyi etkileyen faktörler (Kaynak: Ekici, 2017, s.62).....	54
Şekil 46. Toplumsal gelişme ve öğeleri (Kaynak: Ekici, 2017, s.73).....	52
Şekil 47. Toplumsal hayatta ve Atatürkçülükte kadının önemi (Kaynak: Ekici, 2017, s.135).....	55
Şekil 48. İç Anadolu'da Bir Köy, Türkiye'de nüfus binde 30 (%3) a yakın bir hızla artmaktadır. (Kaynak: Erdem, 1970, s.35; Erdem, 1974, s.38)	62
Şekil 49. Irklar, üstün ve aşağı ırklar şeklinde bölümlere ayrılamaz (Kaynak: Erdem, 1970, s.55; Erdem, 1974, s.63)	62
Şekil 50. Bir seçim mitingi. (Kaynak: Erdem, 1970, s.71; Erdem, 1974, s.80).....	63
Şekil 51. Anne Sevgisi, Aile, çocuk için yeri doldurulamayan bir kurumdur (Kaynak: Erdem, 1970, s.94; Erdem, 1974, s.106).....	63
Şekil 52. Hamur Aşan Kadın, TurgutZaim (1914- ...) (Kaynak: Erdem, 1970, s. 151; Erdem, 1974, s.167).....	64
Şekil 53. Hasanoğlan'da köy çeşmesinde çalışan köy kadınları ve Sosyolojik inceleme yapan Üniversite öğrencileri (Kaynak: Baykurt; Öner; Urun, 1992, s.52).....	65
Şekil 54. Demokrasilerde, insanlar oy kullanarak iradelerini ortaya koyarlar (Kaynak: Eke ve Erol, 1997, s.149).....	66
Şekil 55. Dünyanın 'büyük bir köy'e dönüşmesinde iletişim araçlarının önemli etkisi olmuştur (Kaynak: Eke ve Erol, 1997, s.170).....	67

Şekil 56. Köyde Kültürleme: Torununu taşıyan ana ve bebeğini taşıyan kız (Kaynak: Erdem, 1999, s.139).....	67
Şekil 57. Aile toplumun en küçük birimidir. Kentlerde geniş aile yerini giderek çekirdek aileye bırakmaktadır (Kaynak: Erdem, 1999, s.149)	68
Şekil 58. Tarih öncesi insanın üç evrimi (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.21).....	68
Şekil 59. Çocuğun toplumsallaşmasında en büyük etken ailedir. Çocuk, annelik rolünü taklit etmeyi aile içinde öğrenir (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.100)	69
Şekil 60. Aile yaşamında dört kuşak bir arada (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.110).....	70
Şekil 61. Aynı kişi statüsünün gerektirdiği birçok rolü oynar (Kaynak: Yamanlar, 2001, s.55).....	71
Şekil 62. Kentin insanı bile hızlı toplumsal değişime uymakta zorlanmaktadır (Kaynak: Yamanlar, 2001, s.74)	72
Şekil 63. Düşük yaşam düzeyi az gelişmiş toplumun en belirgin özelliğidir (Kaynak: Erdem, 2004, s.17).....	73
Şekil 64. İş yerindeki arkadaşlık birincil ilişkiler grubuna girer (Kaynak: Erdem, 2004, s.49).....	73
Şekil 65. Kadının toplumdaki statü ve rolleri (Kaynak: Erdem, 2004, s.51).....	74
Şekil 66. Köy yaşamından bir görüntü (Kaynak: Atabek, 2006, s.69)	75
Şekil 67. Köyün iticiliği kentin çekiciliği kentleşmenin nedenlerinden biridir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s. 91).....	77
Şekil 68. Irklar, aşağı ve üstün olarak ayrılamazlar Kaynak: (Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.97).....	77
Şekil 69. Kültür hem öğrenilir hem öğretilir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.124).....	78
Şekil 70. Kadınlar her alanda etkinlik göstermektedir. Buna rağmen, aile içindeki işlevlerinin birçoğu hâlen devam etmektedir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.158).....	78
Şekil 71. Saç kesimi, Dianne Dengel, 1939 (Kaynak: Aşan, 2016, s.30).....	79
Şekil 72. Toplumsallaşma unsurları (Kaynak: Aşan, 2016, s.33).....	80
Şekil 73. Laura Collobi (Lora Kolobi) (Kaynak: Aşan, 2016, s.38).....	80
Şekil 74. Küreselleşme, Tobey Maguire (Tobi Maguayr), 2011 (Kaynak: Aşan, 2016, s.73).....	81

Şekil 75. Karikatür (Zeki Doğan) (Kaynak: Aşan, 2016, s.106).....	82
Şekil 76. Toplumu oluşturan öğeler (Kaynak: Ekici, 2017, s. 4).....	83
Şekil 77. Toplumsal statü, rol ve saygınlık (Kaynak: Ekici, 2017, s.23).....	84
Şekil 78. Anahtar statü (Kaynak: Ekici, 2017, s. 24).....	84
Şekil 79. Aile kurumu, önemi ve işlevleri (Kaynak: Ekici, 2017, s. 122)	85
Şekil 80. Toplumsal hayatta ve Atatürkçülükte kadının önemi (Kaynak: Ekici, 2017, s.135).....	85
Şekil 81. Anne Sevgisi, Aile, çocuk için yeri doldurulamayan bir kurumdur (Kaynak: Erdem, 1970, s.94; Erdem, 1974, s.106).....	90
Şekil 82. Çeşitli kültürlerde güzel görünmek için insan bedeninde yapılan acayip değişiklikler (Kaynak: Altay, 1975, s.169).....	91
Şekil 83. Anne Sevgisi. Aile, çocuk için yeri doldurulamayan bir kurumdur (Kaynak: Erdem, 1999, s.151).....	92
Şekil 84. Kendini başkasının rolünde düşünmek (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.13)	92
Şekil 85. Evrensel kültür öğelerine örnekler (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.93).....	93
Şekil 86. Tezhip ve minyatür sanatçısı Cahide Keskiner'in Kurtuluş Savaşı serisi eserlerinden 'Mermi Taşıyan Kadınlar' (Kaynak: Erdem, 2004, s.118)	94
Şekil 87. Fransız Devrimi'ni konu alan 'Özgürlük Halka Önderlik Ediyor' adlı tablo (Eugène Delacroix) (Kaynak: Atabek, 2006, s.62).....	95
Şekil 88. Psikoloji, sosyal psikoloji ve sosyoloji birbirleriyle ilişki kurmak zorundadır (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s. 27)	95
Şekil 89. Toplumsal statüyü belirleyen temel etkenler (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.66).....	95
Şekil 90. Toplumsal davranışlar (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.68).....	96
Şekil 91. Köyün iticiliği kentin çekiciliği kentleşmenin nedenlerinden biridir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s. 91).....	96
Şekil 92. Karikatür (Faruk Bayraktar) (Kaynak: Aşan, 2016, s.36)	97
Şekil 93. Toplumsal statü, rol ve saygınlık (Kaynak: Ekici, 2017, s.23).....	98
Şekil 94. Güven timleri iş başında (Kaynak: Ekici, 2017, s.34)	98
Şekil 95. Toplumsal etkileşim biçimleri (Kaynak: Ekici, 2017, s.47)	98

Şekil 96. Toplumsal değişme ve değişmeyi etkileyen faktörler (Kaynak: Ekici, 2017, s.62).....	98
---	----

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırma problem cümlesine ve alt problemlere, araştırmanın amacına ve önemine, varsayımlarına, sınırlılıklarına, tanımlara yer verilmiştir.

1.1.Problem Cümlesi

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında eğitim-öğretim sürecinde etkili olan ders kitaplarının engelleyici rolü olmaması gerekmektedir. Bu doğrultuda lise sosyoloji ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri, eşitlikçi doğrultuda sunulmuş mudur? temel problemi çerçevesinde alt problemler aşağıda belirtilmiştir.

1.2.Alt Problemler

Araştırmanın temel problemi çerçevesinde alt problemler aşağıda verilmiştir:

1. Lise Sosyoloji ders kitaplarında, cinsiyetlerin gösterilme sıklığında farklılık var mı?
2. Meslekler, metin ve görsellerde toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur?
3. Cinsiyetlere yüklenen aile içi roller ve cinsiyetlerin gösterildiği mekânlar, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur?
4. Erkek ve kadınlara yüklenen kişilik özellikleri, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur?

1.3. Araştırmanın Amacı

Her toplumun kadın ve erkeğe yüklediği toplumsal roller farklıdır. Söz konusu toplumsal roller aile, okul, kitle iletişim araçları ile kadın ve erkeğe yüklenir. Toplumsal

rollerin her iki cinsiyet için eşit yapıda olmasını sağlayacak yine aile, okul, kitle iletişim araçlarıdır. Bu nedenle, eğitimin yardımcı ögesi olan ders kitaplarına büyük sorumluluk düşmektedir. Bu düşünceler doğrultusunda, eğitim programlarınca şekillenen ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Eğitim kurumu, toplumun diğer kurumlarına (Aile, Ekonomi, Siyaset, Sağlık...) birey yetiştirdiği için temel öneme sahip bir kurumdur. Bu nedenle toplumun her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleşmesinde temel sorumlu kurumlardan biri eğitim kurumudur. Eğitimin en önemli ögesinden olan ders kitapları, toplumsal cinsiyet algısının belirlenmesinde etkindir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında ders kitaplarındaki cinsiyet rolleri, eşitlik kavramı temelinde verilmelidir. Elde edilen bulgular, incelenen mevcut ders kitaplarının güncellenmesinde ve yeni yazılacak ders kitaplarının istenilen özelliklerde hazırlanmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca yapılan literatür taraması sonucunda sosyoloji ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelendiği çalışmaya rastlanılmadığından dolayı ilk çalışmalardan biri olması sebebiyle de önem taşımaktadır.

1.5. Varsayımlar

Bu araştırmada, kullanılacak kitap sayısının araştırma konusunu çözümlenmede yeterli olacağı varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma; 1931-2017 yılları arasında kullanılan 23 sosyoloji ders kitabı ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Sosyoloji: Toplumdaki bireyi, grupları, kurumları, arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerden doğan sorunları konu edinen bilim dalıdır (Sezal, 2005, s.2).

Cinsiyet: Bireyin erkek veya kadın olarak yansıttığı biyolojik nitelikleridir (Üner, 2008, s.6).

Toplumsal cinsiyet: Biyolojik cinsiyetin toplum tarafından algılanma biçimini ifade etmek için kullanılan kavramdır (Ecevit ve Karkıner, 2011, s.4).

Toplumsal cinsiyet rolleri: Toplumun belirlediği, kişilerden yapmalarını istediği cinsiyetle ilgili kalıp yargılar, davranışlar için kullanılan terimdir (Arıcı, 2011, s.8).

Toplumsal cinsiyet eşitliği: Bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmaması, toplumsal hayatın her alanında eşit biçimde bulunması, temsil edilmesidir (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s.2).

BÖLÜM II

GENEL BİLGİLER

Günümüzde insan haklarının esas alındığı ülkelerde, kadın erkek eşitliğinin insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu, kadının hayatın tüm alanlarında erkeklere denk sayılması gerekli görülmektedir. Bu düşünce uluslararası insan hakları belgelerinde, anlaşmalarda, ülkelerin yasalarında bulunmasına rağmen uygulamada kadınlar için yaşamın her alanında eşitliğin gerçekleşmediği görülmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde eşitlikçi olmayan değer yargılar, yasal anlamda verilen eşitliğin gerçekleşmesinde engel oluşturmaktadır. Bu nedenle sosyal değerlerimizin ve hareketlerimizin eşitlik yönünde olması sağlanmalıdır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008, s.9).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde herkes, özgür ve haklar açısından eşit doğar. İrk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ve herhangi başka, hiçbir fark gözetilmeden beynamedeki bütün haklardan, özgürlüklerden yararlanabilir (1948), denilmektedir. Ancak toplumsal yaşama tarihsel olarak bakıldığında kadınların söz konusu haklardan mahrum kaldığı görülmüştür. Eşitsizliklerin engellenmesinin zorunluluğu ilk kez 1995 senesinde Pekin’de gerçekleşen 4. Dünya Kadın Konferansı’nda belirtilmiştir. Eşitliğin gerçekleşmesi için bütün politikalarda belirtilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Eroğlu vd. 2009, s.777).

Özellikle toplumsal yaşamda eşitliği sağlamada eğitim önemli bir yere sahiptir. Bir ülkenin huzuru, diğer etkenlerin yanında kaliteli ve devamlı eğitime bağlıdır. Bilgi çağında olmamız eğitimin önemini kat kat artırmıştır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008, s:27).

Ders kitapları, öğretmen tarafından takip edilen eğitim programının parçası ve sınıftaki etkinlikler için temel araç olmasından dolayı cinsiyete dair kalıp yargıların giderilmesi için önemlidir (Coşkun, 1996, s.59-76, akt: Bağlı; Esen, 2002, s.144).

2.1. Sosyoloji Dersinin Ortaöğretim Programlarında Yer Alış Durumu

Sosyoloji, 18.yüzyılda temellenen, 19.yüzyılda Batı'da ortaya çıkan bir sosyal bilimdir. Çıkışından kısa zaman sonra, Türk fikir hayatında yerini alarak önemli toplumsal olayların kritiğinde bulunmuştur (Karakaş, 2013, s.7). Türkiye'ye sosyoloji adıyla gelişinden sonra, 25-30 sene sosyoloji kavramı yerine ilm-i muaşere, hikmet-i içtimaiye, ilm-i cemiyet, mebahis-i ilmülmuaavenese, ilm-i içtima, ilm-i içtimaiyat, içtimaiyat kavramları kullanılmıştır (Ergun, 1973, s.231).

Sosyoloji, bir bilim olarak Türkiye'ye Ziya Gökalp ile gelmiştir. Osmanlı döneminde ilk defa 1910-1911 öğretim yılında Ziya Gökalp tarafından sosyoloji dersi içtimaiyat ismiyle, Selanik İttihat ve Terakki İdadisi'nde verilmiştir (Arslanoğlu, 2001, s.63-64). 1912 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Sosyoloji Kürsüsü kurulmuştur. Böylece sosyoloji yükseköğretimde yerini almıştır (Tan, 1987, s.167). 1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra, 1924 yılında hazırlanan Cumhuriyet döneminin ilk lise öğretim programında yer alan sosyoloji dersi, lise son sınıfların fen ve edebiyat bölümünde haftada iki saat olarak belirtilmiştir. (Yücel, 1938, s.171 Akt: Arslanoğlu, 2001, s.65). Sosyolojinin üniversiteden sonra liselerde fazla zaman geçmeden yer almasının nedenleri, Fransa liselerinde ders olarak okutulması ve genç öğretim üyelerinin milli eğitimde etkili olmalarıdır (Ülken, 2008, Akt: Kalebaşı, 2016, s.8-9).

1924 programın giriş kısmında yer alan birey ve toplum konusundan sonraki konular iktisat sosyolojisi, aile sosyoloji, siyaset sosyolojisi, olmak üzere üç temel bölüme ayrılır. Programın sonunda din, sanat ve toplum ilişkisi konuları yer alır (Tan, 1987, s.171-172). 1927 yılının lise haftalık ders dağıtım çizelgesinde felsefe ve içtimaiyat ismiyle lise son sınıfların fen alanında haftada üç saat, edebiyat alanında haftada 6 saat olarak belirtilmiştir. Bu şekilde 1935'e kadar yer almıştır (Yücel, 1938, Akt: Arslanoğlu, 2001, s.65). 1935'te felsefe dersleri fen alanında iki saattir. Bu nedenle ders yılının birinci döneminde mantık, ikinci döneminde sosyoloji verilmiştir (Cicioğlu, 1982, Akt: Arslanoğlu, 2001, s.65).

1935 programının içeriğini; sendikacılık, kooperatifçilik, sanayileşme, kabotaj ve demiryolu, tekelcilik, bankacılık, özel mülkiyet, devletçilik, aile hukuku, kadın erkek eşitliği, dil, kültür, ideal birliği, sosyal yardım, ulusal egemenlik, cumhuriyet, laiklik konuları oluşturmaktadır (Tan, 1987, s.172). Sosyoloji dersi, 1937'deki haftalık ders

dağıtım çizelgesinde filozofi ve sosyoloji ismiyle yer almış ve lise son sınıfın fen alanında haftada üç saat, bu üç saatin bir saati mantık, iki saati sosyoloji olarak; edebiyat alanında ise haftada yedi saat, bu yedi saatin üç saati filozofi, 2 saati sosyoloji, 2 saati mantık olarak verilmiştir (Yücel, 1938, Akt: Arslanoğlu, 2001, s.66).

1942 programının dili öz Türkçe ve programda siyaset ve devlet konuları önde verilirken, ekonomi ve toplum konuları sonda yer almıştır. Her konudan sonra Atatürk ilkeleri ile ilgili konulara yer verilmiştir. Programda hukuk, siyasal bilim ve tarih alanlarının sosyolojinin konuları olarak anlaşılması, ilk programla benzer yönüdür (Tan, 1987, s.173). 1947-1951 yılları arasındaki haftalık ders dağıtım çizelgesinde filozofi ve sosyoloji ismiyle lise son sınıfın fen alanında haftada üç saat, bu üç saatin bir saati mantık, iki saati sosyoloji olarak, edebiyat alanında ise haftada altı saat, bu altı saatin üç saati felsefe, 2 saati sosyoloji, 2 saati mantık olarak verilmiştir (Cicioğlu, 1982, Akt: Arslanoğlu, 2001, s.66).

1952 programının içeriğini; cemiyet olayları, sitelere kadar cemiyetler ve ilerlemiş cemiyetler üniteleri oluşturur. Sosyolojinin bilim olma özelliğine, alt dallarına ve sosyoloji okutmanın bize kazandıracığı faydalarına ayrı ayrı yer verilmiştir. Sosyal yaptırım ve değer hükmü kavramları ilk defa kullanılmıştır. Programda İlkel cemiyetlere daha çok yer ayrılmıştır (Tan, 1987, s.173). 1952 yılının haftalık ders çizelgesinde felsefe adıyla yer almıştır. Lise 3. sınıflarda haftada iki saat belirtilmiş bu iki saatte psikoloji verilmiştir. Lise son sınıfın fen alanında haftada üç saat, bu üç saatin bir saati mantık, iki saati sosyoloji olarak, edebiyat alanında ise haftada beş saat, bu beş saatin iki saati felsefe, iki saati sosyoloji, bir saati mantık olarak verilmiştir. 1956 yılında liselerin 4 yıl yerine 3 yıl olmasıyla yeni program hazırlanarak fen ve edebiyat alanlarının ayrımı üçüncü sınıfa alınarak fen alanında üç saat (mantık-sosyoloji), edebiyat alanında altı saat (felsefe-mantık-sosyoloji) olarak verilmiştir. 1956 programı 1957 yılında değiştirilmesiyle liselerde alan ayrımı ikinci sınıftan başlatılmıştır. 1957 yılı haftalık ders çizelgesinde dersin adı felsefe, mantık ve sosyolojidir. Fen alanında üç saat, edebiyat alanında altı saat olarak belirtilmiştir (Cicioğlu,1982, Akt: Arslanoğlu, 2001, s.66-67). 1957 programının içeriğini; Sosyolojinin Alanı, Sosyolojinin Bölümleri, İlkel ve Toprağa Yerleşmiş Toplumlar, Millet, Devlet, Din ve Laiklik, Aile, Ahlak ve Hukuk, Ekonomi, Kültür ve Uygarlık üniteleri oluşturmaktadır (Erdem,1978 Akt: Arslanoğlu, 2001, s.78-79).

1974 programına göre dil ve edebiyat, ekonomi ve sosyal bilimler, matematik, fizik ve tabii bilimler olarak dört alan belirlenmiştir. Programda dil ve edebiyat, ekonomi ve sosyal bilimler alanında felsefe grubu dersleri (felsefe, mantık, sosyoloji ve psikoloji) olarak haftada altı saat, matematik, fizik ve tabii bilimler alanlarında haftada üç saat (mantık, sosyoloji) belirtilmiştir. Fen liselerinin 1975 yılındaki haftalık ders dağıtım çizelgelerinde sosyoloji dersi, psikoloji-sosyoloji-ekonomi ismiyle üç saat olarak yer almıştır (Cicioğlu,1982, Akt: Arslanoğlu, 2001, s.66-67).

1976 programının içeriği; Sosyolojinin Alanı, Sosyal Yapı, Sosyal Değişme, Tatbiki Sosyolojiden Örnekler adlı ünitelerden oluşmaktadır. Programın 1935 yılından beri uygulanmış programlardan farkı Atatürk ilke ve inkılâplarına yer verilmeyiştir (Tan, 1987, s.174). Talim Terbiye Kurulunun 2.8.1976 gün ve 319 sayılı kararı ile kabul edilerek, 15.5.1978 tarih ve 180 sayılı kararı ile kaldırılan Lise III. Sınıf Sosyoloji dersi müfredat programına 15.4.1980 gün ve 40 sayılı kararı ile tekrar dönülmüştür (Tebliğler dergisi, 1980, s.73). Talim Terbiye Kurulunun 22.09.1978 tarih ve 271 sayılı kararı ile lise haftalık ders dağıtım çizelgesi hazırlanmış buna göre sosyoloji-mantık dersi fen alanında haftada 3 saat edebiyat alanında ise felsefe-mantık-sosyoloji şeklinde 6 saattir. Modern Fen ve Matematik programı uygulayan liselerde matematik ve tabii bilimler alanlarında ise dersin adı felsefe grubu haftada 3 saat, edebiyat alanında ise 6 saattir. Ders geçme ve kredi düzeninin uygulandığı ortaöğretim kurumları haftalık ders dağıtım çizelgesine göre dil ve edebiyat, ekonomik ve sosyal bilimler alanlarında felsefe grubu (felsefe, mantık, sosyoloji) adıyla 6 saat, matematik fizik, tabii bilimler alanlarında felsefe grubu (mantık, sosyoloji) adıyla 3'er saattir (Tebliğler dergisi, 1978, s.456-457).

1986 programı, Sosyolojinin Alanı ve Metotları, Sosyal Yapı, Sosyal Değişme adlı ünitelerden oluşmaktadır. Programda Atatürkçü düşüncenin özellikleri ders konuları halinde verilmektedir. İlk kez Türk kültürün genel özellikleri başlığının olduğu bölüm yer almaktadır (Tan, 1987, s.174). 1986 yılının haftalık ders dağıtım çizelgesinde sosyoloji, felsefe grubu dersleri adıyla lise son sınıfların fen ve matematik alanında üç saat, edebiyat alanında altı saattir. 1992'ye kadar uygulanmıştır. 1992'den 1996'ya kadar sosyoloji, sosyal bilimler ve spor alanlarında zorunlu, diğer alanlar ve meslek liselerinde seçmeli olarak verilmiştir (Arslanoğlu, 2001, s.68-73).

1996-1997 öğretim yılından itibaren uygulanan haftalık ders dağıtım çizelgesinde Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Sınıf Geçme Yönetmeliği'ni uygulayan ortaöğretim kurumlarından fen bilimleri, resim, müzik, Türkçe-matematik, yabancı dil, spor alanlarında ortak genel kültür dersleri arasında felsefe grubu (felsefe, mantık, sosyoloji) adı altında 2 saat gösterilmiştir. Bu 2 saat için felsefe, mantık, sosyoloji derslerinden biri ortak genel kültür dersi olarak zümre öğretmenleri ile birlikte okul yönetimince belirlenir. Belirlenen dersin dışında kalan diğer iki ders, alanların özelliğine göre Alan/Bölüm seçmeli dersler arasında seçilip okutulabilir. Alan seçmeli dersleri arasında felsefe, mantık, sosyoloji 2'şer saat olarak 11. sınıflarda gösterilmiştir. Sosyal bilimler alanında alan dersleri arasında 11. sınıflarda felsefe, mantık, sosyoloji 2'şer saat olarak gösterilmiştir. Sosyoloji dersinde: Talim ve Terbiye Kurulu'nun 01.11.1995 tarih ve 353 sayılı Kararı ile kabul edilen ve 04.12.1995 tarih ve 2444 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan Ortaöğretim Kurumları Sosyoloji Dersi Programı uygulanır (Tebliğler Dergisi, 1996, s. 282-327). Program dört üniteden oluşmaktadır: Sosyolojiye Giriş, Toplumsal Yapı, Kültür ve Toplumsal Kurumlar, Toplumsal Değişme programı uygulanır (Tebliğler Dergisi, 1995, s.895).

1997-1998 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere deneniştir ve geliştirilmek üzere kabul edilen Sosyoloji dersi öğretim programı, Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'ni uygulayan okullarda bir yıl 3 saat uygulamak üzere hazırlanmıştır (Tebliğler Dergisi, 1995, s.893). Öğretim programında 3 saat belirtilen sosyoloji dersi, ders dağıtım çizelgelerinde 2 saat olarak verilmiştir. Ders dağıtım çizelgeleri program doğrultusunda değildir (Arslanoğlu, 2001, s.82).

01.11.1995 tarih ve 353 sayılı Kararı ile kabul edilen 'Sosyoloji Dersi Öğretim Programı'nın 14.12.2009 tarih 237 sayılı Karar ile 2010-2011 öğretim yılından itibaren uygulamadan kaldırılmıştır. 2009 yılına ait öğretim programına göre 2 ders saati olarak okutulacaktır. Öğretim programı altı üniteden oluşmaktadır: Sosyolojiye Giriş, Birey ve Toplum, Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme ve Gelişme, Toplumsal Kültür, Toplumsal Kurum (MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2009, Karar 237).

20.07.2010 tarih 76 sayılı karar ile Sosyoloji dersi Genel lise, Anadolu Lisesi, Hazırlık sınıfı bulunan Anadolu Lisesi, Anadolu öğretmen lisesinde seçmeli ders olarak 11. sınıfta 2 saat, Sosyal bilimler lisesinde ortak ders olarak 11 ve 12. Sınıflarda 2'şer saat

okutulur. Ortak dersler ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin zorunlu olarak alması gereken derslerdir (Tebliğler Dergisi, 2010, s.1546-1555). Sosyoloji dersinde Talim ve Terbiye kurulunun 14.12.2009 tarih ve 237 sayılı kararı ile kabul edilen öğretim programı uygulanacaktır (Tebliğler Dergisi, 2010, s.1585). Genel Lise, Anadolu Lisesi, Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu Lisesi, Fen Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, Spor Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi ders dağıtım çizelgelerinde seçmeli ders olarak 11 ve 12. sınıflarda 2'şer saat okutulur. Sosyal Bilimler Lisesinde ortak ders alanında 11 ve 12. Sınıflarda 2'şer saat, seçmeli dersler alanında 10 ve 12. Sınıflarda seçmeli sosyoloji adında 2'şer saat okutulur (MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2014, karar 6).

Sosyoloji dersinin 1924, 1935, 1942, 1952, 1956, 1957, 1974, 1976, 1986, 1995 yıllarına ait öğretim programları uygulanan programlardır. Yürürlükte olan program 2009 Sosyoloji Dersi Öğretim programıdır.

2.2. Sosyoloji Dersinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğindeki Rolü

Sosyoloji, insan davranışlarını şekillendiren sosyal çevreyi, nesnel ve çok yönlü açıklamaya çalışan bir bilimdir. Bunu yaparken de toplumu alelade bir yapı olarak değil belirli kurallara sahip sistemli bir bütün olarak görür (Tezcan, 2010, s.18). Talim ve Terbiye kurulunun 14.12.2009 tarih ve 237 sayılı kararı ile kabul edilen öğretim programı uygulanan Sosyoloji dersiyle (Tebliğler Dergisi, 2010, s.1585), sosyolojik bakış açısına sahip yaşadığı toplumun millî ve manevi değerlerini benimseyen, objektif ölçme yapabilen, çözümleyici, sorgulayıcı, başka fikirlere ve yeniliklere açık, sosyolojik sorunları bireysel sorunlardan ayırt edebilen, bilgiye dayalı çözüm üreten, başka insanların, kültürlerin farkında olup, hoşgörülü olan, hak ve görevlerini bilen bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır (MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2009, karar 237). Sosyolojik bilgi, sahip olduğu toplumsal roller çerçevesinde herkes için sürekli toplumda yaşamak, diğer bireylerle etkileşim halinde olmak gereklilik olduğundan dolayı faydalıdır (Fichter, 2002, s.17).

Bu düşünceler eşliğinde; toplumun bir parçası olduğunun farkında olan, toplumu oluşturan diğer insanları önemseyen, yaşadığı toplumu değerli kılan bireyler yetiştirmek

için önemli bir konuma sahip olan sosyoloji dersine toplumda, toplumsal cinsiyet rollerinin eşit olarak şekillendirilmesinde sorumluluk yüklemektedir.

Toplumun kültürel yapısı, değer yargıları ve bunlarla belirlenen eğitim ortamı, ders kitapları, öğrencilerin kişiliğinin şekillenmesinde, önemli rol oynar. Toplumda güç, cinsiyetlerden herhangi birinin tekeline bulunduğu zaman rollerin dağılımı eşit şekilde olmamaktadır. Sosyoloji kendisine düşen önemli görevle, toplumda erkeği tek bir cinsiyete indirgemeyen içerikle donatmalıdır. Ancak bu şekilde sadece erkek ya da kadın olduğu için yaşamdan soyutlanmayan insan odaklı, eşit, adil, hoşgörülü, bireyler yetiştirilir. Aksi takdirde, “Türkiye nüfusunun 2015 yılında %49,8’ini kadınların oluşturduğu” (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016, sayı 21508), göz önünde bulundurulduğunda, toplumun yarısını yok saymak olacak, bu durum ciddi toplumsal sorunları da beraberinde getirecektir ve sosyoloji hem bilim hem de ders olma amaçlarını gerçekleştiremeyecektir. Eğitim/öğretim amaçlarının gerçekleşmesinde araç olan ders kitaplarının cinsiyetçi içeriğe sahip olması sosyolojinin varoluş amacına ters düşmektedir. Eşitlikçi, insan odaklı, hoşgörülü, adil toplum, bu doğrultuda düşünen yaşayan geleceğin toplumu gençleri yetiştirmek amacıyla sosyoloji ders kitaplarının ve diğer alanlardaki ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda olması gerekir.

2.3. Toplum Yapısına (Anaerkil-Ataerkil) Göre Cinsiyet Algısı

İş paylaşımı insanlığın en eski tarihinden beri cinsiyete dayalı şekillenmektedir. İş paylaşımında kadının doğum yapmasından kaynaklanan üretkenliğinin olması onun erkeğe göre farklı konumda olmasını sağlamıştır. Sahip olduğu üstünlük ilk çağlarda kendini yönetim alanında da göstermiştir. Bilimsel araştırmalar insanların ilk çağlarda küme halinde evlendiğini, doğan çocukların annesinin bilindiğini, kabilenin yöneticisinin kadın olduğunu göstermiştir. Bu aile yapısına anaerkil aile denir (Ozankaya, 2007, s.431-432).

Anaerkil ailede soyun devamını ana sağlar. Bu nedenle ana ailenin temelidir. Yönetimde belirgin bir kadın hâkimiyeti vardır, kadın kendi ırkına bağlı kabileden rehberdir ve yaşamın her alanında görüşü alınır, saygınlığı vardır, dini ibadetleri yönetir (Bebel,1980, Akt: Çelik, 2008, s.90). Hukukun kadına göre şekillendiği anaerkil

toplumlarda her alanda olduğu gibi kabile içinde de güç sahibi olan kadınlar, eşlerinin evde olmalarına son verebilir veya başkanın görevine son verebilir (Engels, 1990, Akt: Öztürk, 2010, s.97).

Anaerkil hukuka göre şekillenen toplumlarda, daha barışçıl sade ilişkilerin olduğu yaşam ilkeldi. Her kabile diğerine uzakta bulunur, mülklerine saygı duyarlardı. Başka bir kabilenin saldırısında erkek-kadın birlikte hareket ederlerdi. İkel zamanlarda bugünkü gibi cinsiyetler arasındaki fiziki yapı ve düşünce açısından ayırım fazla değildi. Zeka yönünden bile barbarlık döneminde ayırım gözetilmemiştir. Bu kabilenin kadınları güç ve yaratıcılık açısından erkeklerle birler. Bu durumu sadece tarihi yazılar kanıtlamaz. Güney Afrika'da yaşayan Amazonlar, kabileler üzerinde yapılan araştırmalar cinsiyetler arasında şiddet, cesaretle farklılık olmadığını göstermiştir (Morgan,1987, Akt: Çelik, 2008, s.90).

Günümüzde yaşayan anaerkil topluluklar geçmiş yıllara göre azalmış, var olanlarda hızı yavaş olsa da yok olmaya yüz tutmuştur. Bu topluluklardan birisi olan Avustralya'nın kuzeyinde, Bouganville Adası'nda bulunan Nagovisiler'de, topraklar kadınlara aittir, erkekler kadınlar için çalışır, mal sahibi olamazlar. Endonezya'da, Sumatra'nın batısında bulunan Minangkabaular'da aile reisi annedir, bütün mülkün sahibi kadınlardır. Hindistan'ın kuzeydoğusunda Meghalaya Devlet'inde bulunan Khasiler, misafirperverlikleri ile bilinirler. Bu durum bütün anaerkil toplulukların ortak özelliğidir. Aile annenin adıyla temsil edilir. Miras kadınlara aittir. Loshui bölgesindeki Mosuo toplumunda, mülkün ve yönetimde söz sahibi kadınlar, miras kız çocuklarına bırakılıyor ve erkeklerin sahip olduğu ayrıcalıkları kadınlar belirliyor (Coler, 2010, s.6-49).

Tabiata ve kadının doğum özelliğine bağımlı çocukluk çağı geçiren insan toplulukları, yıllarca tabiatı ve kadını yüceltmıştır. Zamanla üretim faaliyetleri, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerle annesinden bağımsızlaşan insan toplulukları, erkek egemen toplum yapısına doğru giderken kadını da hâkimiyet altına almanın yollarını bulmuşlardır (Erdem; Sayılğan, 2011, s.105). Toplumda ki gelişmeler sonucu iş gücüne ihtiyaçtan dolayı savaş esirlerinin köleleştirilmesiyle yeni aile bu yapıya uyacak bir hale geldi. Ailenin yöneticisi olarak babanın hâkimiyeti etrafında hür ve köle kişilerin bulunduğu bir yapı ataerkil ailenin kadın egemen toplum yapısından ayırıcı özelliğidir

(Çelik, 2008, s.91-92). Ataerkil aile yapısında her şey babaya göre şekil alır, mutlak ve tek yetki ona aittir (Dönmezer, 1978, s.217). Ataerkil toplumda erkeğin özellikle belirli kurumlarda gücü elinde bulundurması, bu toplumsal yapıda kadını tamamen haklardan mahrum bıraktığını göstermez. Hakikatte hiçbir eşitlikçi olmayan toplumun, baskı altındakilerin katılımı olmadan devamlılığı olmaz, zaten eşit davranılmayanlar arasında bu durumdan faydalananlar vardır. Bu durum ataerkil yapıda da böyledir. Kadınlar yönetimde yer almış, irili ufaklı gelirlere baskıyla sahip olmuşlardır. Fakat bütün olanlar erkek hâkimiyeti olan bir yapının olduğu hakikatini değiştirmez. Kadınlar bu yapıda sadece barındırılır veya korunurlar (Bhasin, 2003, Akt: Çelik, 2008, s.129).

Ataerkil toplum yapısı toplumsal cinsiyet rollerini erkek eksenli şekillendirirken toplumda evin reisinin erkek, ev işlerinin kadın işi olarak nitelendirilmesiyle, erkek adam ağlamaz, elinin hamuru ile erkek işine karışma, evin geçimini erkek sağlar vb. ifadeleri kaçınılmaz olur. Evin reisi kadındır, neslin devamını kadın sağlar, miras kız çocuklarına kalır, gibi ifadeleri kültüründe bulunduran anaerkil toplumlar, renklerin, mesleklerin cinsiyeti olmadığını savunan aile içi iş bölümünde cinsiyet temelli yaklaşımı savunmayan, kişilik özelliklerinin cinsiyete indirgenmediği, insan odaklı bakış açısına sahip eşitlikçi toplumlar, erkek ve kadını bu doğrultuda şekillendirecektir.

2.4. Cinsiyet-Toplumsal Cinsiyet Ayrımı

Toplum kuralları çerçevesinde kadın ve erkekliğin şekillenmesiyle, kadın ve erkeğin yapması gerekenleri, hal ve hareketleri, kıyafet biçimleri başkalaştırma kodları farklılık gösterecektir. Böylece cinsiyet kavramı bireysellikle birlikte bütünleşmeyi de kapsayarak, kazandığı toplumsal anlamla birlikte toplumsal cinsiyet kavramını yansıtabilecektir. Cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramı arasındaki ayrım ilk kez Robert J. Stoller tarafından 1968 yılına ait 'Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet' adlı eserinde ifade edilmiştir. Çalışma kadın ve erkeğin farklı, toplumsal cinsiyetin, doğal değil, toplumsal sürecin neticesi olduğunu belirtir (Ayдын, 210, s.15-16).

Cinsiyet fiziksel, doğal, her toplumda aynı iken, toplumsal cinsiyetin cinsiyetten farkı topluma, kültürel değerlere göre şekillenen cinsiyetlerden beklenen davranışları, cinsiyetlere yüklenen sorumlulukları ifade etmesidir ve toplumsal cinsiyet kültürel değerlere, zamana göre farklılık gösterir (Bhasin, 2003, Akt: Çelik, 2008, s.12).

Toplum, insanların birlikte yaşamasıyla oluşan insanlar arası toplumsal münasebetleri inceleyen yapıdır. Bireyler hayatı süresince aile olmak üzere toplumsal grupta bulunurlar. Bu grupların kendi kuralları vardır. Bireyler grup içinde bulunurken devamlı etkileşim durumundadır. Bu etkileşim kültürün oluşumunda bireyi rol sahibi yapar. Toplumsal kurumlar bu kültüre göre şekillenir ve o toplumun bireyleri tarafından benimsenir. Toplumsal yapının kültürüne göre şekil olan birey toplumun nitelikleri çerçevesinde kendi kimliğini oluşturur (Uluşen, 2010, s.3-4).

Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadına ailede, toplumsal roller yükler. Çocuk doğduğunda aile, yaşadığı çevre onu toplumsal rollere göre büyötmeye çalışır. Birçok Güney Asya kültüründe erkek çocuğun doğumu kutlanırken, kız çocuğunda yas tutulur. Erkek kuvvetli, çevreyle iletişim kurmada güçlük çekmeyen olarak, kızlar ise utangaç, ağırbaşlı, eve bağlı yetiştirilir. Aslında kız çocuğunun vücudunda bisiklet sürmesini, ağaca çıkmasını engelleyecek bir durum yoktur, erkek çocuğun vücudunda da bebekle oynamasına, temizlik, yemek işleri yapmasına, kardeşlerine bakmasına engel yoktur. Bu başkalıklar toplum tarafından oluşturulur. Zamana, topluma, kültürlere göre farklılaşması, toplumsal cinsiyetin doğal olmadığını göstergesidir. Mesela, kabile kızı hayvanlarla ilgilenip, yiyecek, odun toplayıp, ağaçlara çıkarak, hür şekilde gezerken, orta sınıftan bir kız çocuğun yaşamı okul veya ev ile sınırlandırılabilir. İkisi de kız çocuğudur, ama bedenlerindeki ayniliklerine rağmen, başka kabiliyet, hedefler doğrultusunda şekillenirler (Bhasin, 2003, Akt: Çelik, 2008, s.12-13).

2.5. İlgili Çalışmalar

Gümüšoğlu (1996) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik’ (1928-1995) adlı araştırmada, İlköğretim ders kitaplarında kadınların mesleki, sosyal yaşam ve siyasette erkeğin gerisinde bırakan bir yaklaşımla yansıtıldığı belirtilmektedir. Cumhuriyetin ilanından 1940’lı yıllara kadar olan kitaplarda aile toplum içinde dayanışma vurgusu yapılırken, 1940’lı yıllar sonrasında eşitlikçi olmayan görsel ve ifadelerin kullanıldığı, cinsiyetler arası rollerin dağılımında kadını ev işleriyle sınırlandıran içeriğe sahip olduğu ve cinsiyetçi içerikte 1994 yılına kadar çok bir değişim olmadığı araştırmanın bulguları arasındadır.

Hamurcu (2005) tarafından yapılan, ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirler Üzerine Eğitsel Bir İçerik Analizi’ adlı çalışmada 2003-2004 Eğitim Öğretim yılında kullanılan 5 Türkçe ders kitabındaki şiirlerde yer alan kişi, kişilik ve kavramlar bunların yüklendiği görevler, şiirlerin yoğunlaştığı konular üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Aile hayatı konusunda en çok değinilen konu anne çocuk sevgisidir, annenin çocukla ilgilendiği resimlere çok fazla yer verilmiştir. Öğretmen mesleğinde daha çok kadınlar gösterilmiştir. Ev işlerinde babanın ve erkek çocuğuna annenin dışında rol verildiği resimlere kitaplarda yer verilmiştir. Annenin evde gazete babanın kitap okuduğu kız çocuğunun bilgisayarla ilgilendiği görsele yer verilmiştir. Tatil ve oyun içerikli görsellerde kız ve erkek çocuklarına eşit oranda yer verilmiştir.

Sivaslıgil (2006) tarafından yapılan ‘Türk Milli Eğitim Bakanlığı’na Yayınlanan 6., 7. ve 8. Sınıf Ders Kitaplarında Cinsiyet İdeolojisi’ adlı çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı’na yayınlanan ve 2005-2006 Eğitim ve Öğretim yılında 6., 7.ve8.sınıflarda okutulmakta olan İngilizce ders kitaplarında sunulan kadın ve erkek algısını tespit etmek amaçlanmıştır. Metinlerde erkeklerin kadınlara göre daha sıklıkla görüldüğü, kadın ve erkeğe toplumsal rollerinin (ev işleri, meslek hayatında...) cinsiyetçi şekilde yüklendiği bulgular arasındadır.

Asan (2010) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması’ adlı çalışmada, amaç: İlköğretim okullarında 1-5. sınıflarda okutulmakta olan ders kitaplarını cinsiyetçilik açısından incelemek öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarını tespit etmek. Ders kitapları resim ve metinler cinsiyetlerin gösterilme sayıları, buldukları mekânlar, cinsiyetlere önerilen meslekler açısından değerlendirilmiştir. Öğretmenler ve ders kitaplarında cinsiyetçi tutuma rastlanmıştır.

Demirel (2010) tarafından yapılan ‘Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı’ adlı çalışmada 1928 – 2008 yılları arasında, 6, 7 ve 8. sınıflara ait Sosyal Bilgiler ders kitapları toplumsal cinsiyet ayrımcılığı açısından araştırılmıştır. Kadınların, bilişim, matematik, fizik, tıp vb. alanlarının, erkeklerin de edebiyat, çocuk gelişimi, beslenme konularının dışında tutulduğu, erkeklere kadınlara oranla daha fazla meslek sunulduğu, ders kitaplarının aile içi rollerde evin kadınla özdeşleştirildiği cinsiyetçi içeriğe sahip olduğu bulgular arasındadır.

Eyüp ve Kılıç (2011) tarafından yapılan ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Roller Üzerine Bir İnceleme’ adlı araştırmada Millî Eğitim Bakanlığı ve Koza yayınları tarafından hazırlanan İlköğretim 6. sınıflarda kullanılan Türkçe ders kitapları toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Her iki yayında da kadın ve erkeğe cinsiyetçi roller sunulmuştur. Erkeklerle kadınlara oranla daha fazla yer verilmiş, erkeklere daha fazla meslek sunulmuştur. Kadın evde ev işleriyle erkek evin geçimini sağlayan rollerde kadın zayıf erkek güçlü olarak gösterilmiştir.

Yıldız (2013) tarafından yapılan, ‘İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi’ adlı araştırmada 1980-2012 yılları arasındaki İlk ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi 15 kitap incelenmiştir. Kadınlar sadece namaz kılarken ve dua ederken gösterilmiştir. Kadınlar evde erkekler evin dışında ve kadınlara göre erkeklerin daha çok mesleki çeşitlilikle gösterildiği ulaşılan bulgulardır.

Özkan (2013) tarafından yapılan ‘İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü’ adlı araştırmada İlköğretim ders kitaplarında yer alan resimlerde kadın figürlerinin yer alma sayısı ve biçimi incelemek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığının 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Niğde İli İlköğretim okullarında okutulan İlköğretim I.kademe ders kitaplarından 22 tanesi ele alınmıştır. İlköğretimde okutulan ders kitapları içinde 1.sınıf hayat bilgisi, 2.sınıf matematik ve 5. sınıf fen ve teknoloji ders kitapları dışındaki bütün kitaplarda erkekler kadınlara oranla daha çok gösterilmiştir. Mesleklerde cinsiyet ayrımcılığı görülmektedir. Kitapların genelinde sporla ilgili alanlarda ayrımcılık yapılmıştır.

Çınar ve Yaylı (2014) tarafından yapılan ‘Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet’ adlı araştırma ortaokullarda Türkçe ders kitapları, Türkçe öğrenci çalışma kitapları toplumsal cinsiyet çerçevesinde 20 tane kitap araştırılmıştır. Görsellerde erkek ve erkek çocuklar görünür kılınmıştır. Kadınların daha çok annelik rolü vurgulanırken mesleklerden öğretmen ve hemşire olarak gösterildiği öğrencilere geleneksel rollerin sunulduğu bulgular arasındadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren, örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması, verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1.Araştırma Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak, lise sosyoloji ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğini belirlemek amaçlanmıştır.

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve içerik analizi tekniklerinin kullanıldığı, olayları gerçekçi ve her açıdan ele almaya yönelik bir araştırma olarak ifade edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, Akt: Karataş, 2015, s.63). Gözlem tekniği, faaliyetlerin, davranışların, sohbetlerin, kişiler arası ilişkilerin, toplumsal süreçlerin, bireylerin tecrübelerinin gözlemlenebilir yönüyle ilgili yapılan alan çalışmalarını içeren ayrıntılı betimlemedir. Mülakat tekniği açık uçlu soruları ve tetkikleri içerir. Bireylerin tecrübeleri, düşünceleri, hisleri ve bilgileri hakkında ayrıntılı yanıt elde edilmesini sağlar. Elde edilen veriler, değerlendirmenin yapılabilmesi için ilişkiyi yeteri şekilde belirten direkt alıntılardır. İçerik analizi tekniği ise, yazılı gereçleri, program kayıtlarından temin edilen belgeleri, nota ve sözleşmeleri, resmi yayınları, günceleri, mektupları, fotoğrafları, anımsanmaya dair her şeyi ve bunları kayıt eden belgelerden elde edilen verileri içerir (Patton, 2014, s.4). İçerik analizi, nitel çalışmalarda çok kullanılan bir yöntem olup sıklıkla yazılı ve görsel verilerin analizinde kullanılır (Silverman, 2001, Akt: Özdemir, 2010, s.335). İçerik analizi teknikleriyle bir ifadeyi anlama ve açıklamada nesnel olmak, ifadenin görünmeyen ilk bakışta algılanmayan içeriğini açığa çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu nedenle içerik analizi, ifade de bireyi etkileyen gizil öğelerin saptanmasına yöneliktir.

İçerik analizi tekniklerinden olan frekans analizi ise öğelerin rakamsal görülme sıklığını belirlemek için kullanılır. (Bilgin, 2014, s.1-18).

Lise sosyoloji ders kitaplarında, cinsiyetlerden birisinin şekil ve ifadelerdeki gösterilme sıklığındaki farklılıklara, yaptıkları mesleklere, aile içinde verilen rollere ve cinsiyetlerin gösterildikleri mekânlara, kadın ve erkeğe yüklenen kişisel özelliklerine bakılarak; şekil ve metinler incelenmiş, eşitlikçi ve eşitsiz durumlar tespit edilmiştir. Cinsiyetlerin görsellerde bulunma oranının ve hangi mesleklerle, hangi mekânlarda, çocukla ne kadar oranla gösterildiğini saptamak için Frekans analizi kullanılmıştır.

3.2. Çalışma Evreni ve Örnekleme

Sosyoloji dersi Cumhuriyetin ilk lise öğretim programı olan 1924 öğretim programında yer almıştır. Bu programa göre yazılmış 1931 yılına ait ders kitabına ulaşılarak, çalışma evreni 1931 yılıyla başlatılmıştır. Yürürlükte olan öğretim programı ise 2009 yılına aittir. Bu programa göre yazılmış ders kitaplarını içermesi nedeniyle araştırma evreni 2017 yılıyla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın evrenini, 1931-2017 yılları arasında kullanılan Sosyoloji ders kitapları oluşturmaktadır. 1931-2017 yıllar arasında kullanılan 23 adet Sosyoloji ders kitabına ulaşılmıştır, bu kitaplar araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. İncelenen kitaplar tablo halinde sunulmaktadır.

Tablo 1. Araştırmada İncelenen Kitaplar.

NO	KİTAP ADI	YAYIN YILI	YAYINEVİ-YAYIN YERİ	YAZAR
1	(Lise Ders Kitapları III. Sınıf)İçtimaiyat	1931	Devlet Matbaası İstanbul	Mehmet İZZET
2	Liseler İçin yeni programa göre hazırlanmıştır. Sosyoloji	1939	Maarif Matbaası İstanbul	Necmeddin SADAK
3	Toplumbilim(Sosyoloji) 1942 yeni programı ve terimlerine göre	1942	Muallim Ahmet Halit Kitabevi (Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası) İstanbul	Hatemi Senih SARP

Tablo 1. Devamı

4	Lise kitapları Toplum Bilim	1944	Maarif Matbaası Ankara	Necmettin SADAK
5	Lise kitapları Toplum Bilim	1945	Maarif Matbaası İstanbul	Necmettin SADAK
6	Yeni Lise Kitapları Sosyoloji	1962	İnkılâp ve Aka Kitabevleri Yeni Matbaa Ankara	Hatemi Senih SARP
7	Lise Üçüncü Sınıf Sosyoloji	1965	Nuruosmaniye Matbaası İstanbul	Nurettin TOPÇU
8	Lise III. Sınıf Sosyoloji	1966	Remzi Kitabevi Yükselen Matbaası İstanbul	Ekrem ALTAY
9	Lise III. Sınıf Sosyoloji	1969	Remzi Kitabevi Yükselen Matbaası İstanbul	Osman PAZARLI
10	Lise Üçüncü Sınıf Sosyoloji	1970	Ayyıldız Matbaası Ankara	Selman ERDEM
11	Lise Üçüncü Sınıf Sosyoloji	1974	Kurtuluş Ofset Matbaası Ankara	Selman ERDEM
12	Lise III. Sınıf Sosyoloji	1975	Remzi Kitabevi Yükselen Matbaacılık Limited Şirketi İstanbul	Ekrem ALTAY
13	Lise ders kitapları Sosyoloji	1980	Milli Eğitim Basımevi İstanbul	Âmiran KURTKAN
14	Liseler İçin Sosyoloji III	1992	Milli Eğitim Basımevi İstanbul	Nihat URUN, Alev ÖNER, Nurten BAYKURT
15	Liseler İçin Ders Kitabı Sosyoloji	1997- 5yıl	Pasifik Ders Kitapları Yaysan Matbaacılık Ankara	Atamer EROL, Uğur EKE

Tablo 1. Devamı

16	Liseler İçin Sosyoloji Ders Kitabı	1997-5yıl (Basım 1999)	Fil Yayınevi İstanbul	Selman ERDEM
17	Lise Sosyoloji Ders Kitabı	1999-5yıl	Doğan Yayıncılık Ankara	Özer OZANKAYA
18	Lise Sosyoloji Ders Kitabı	1998(Basım 2001)	Bem Koza Eğitim Basım Yayın Eskişehir	Emine YAMANLAR
19	Lise Sosyoloji Ders Kitabı	2003-5yıl (Basım 2004)	Fil Yayınevi İstanbul	Selman ERDEM
20	Lise Sosyoloji Ders Kitabı	2002-5yıl (Basım 2006)	Küre Yayıncılık Ankara	Mustafa ATABEK
21	Liseler İçin Ders Kitabı Sosyoloji	2008	MEB Ders Kitapları Aykut Basım Yayın İstanbul	Metin ÖZTÜRK, Mustafa Kemal COŞKUN
22	Ortaöğretim Sosyoloji	2011-5yıl (Basım 2016)	EKOYAY Eğitim Yayıncılık Matbaacılık Ankara	Emine AŞAN
23	Ortaöğretim Sosyoloji Ders Kitabı	2014-5 yıl (Basım 2017)	ADA Matbaacılık Ankara	Elif EKİCİ

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Sosyoloji ders kitaplarındaki metinler ve görseller, kadın ve erkeğin görsellerde gösterilme sıklığı, meslekler ile aile içi işbölümü, gösterildikleri mekânlar, kadın ve erkeğe yüklenen roller çerçevesinde kişilik özellikleri açısından değerlendirildi. 1931-2017 yılları arasında kullanılan lise sosyoloji ders kitaplarından 23 tanesi incelendi, yasaklı yayınlar değerlendirilmeye alınmadı. Aynı metin ve görsellerde birden fazla alt problemlere dair veri bulunduğu için ilgili alt problemlerde yer verildi.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde lise sosyoloji ders kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi doğrultusunda ortaya çıkan bulgulara ve bulguların değerlendirilmesine yer verilmiştir.

4. 1. Lise Sosyoloji ders kitaplarında, cinsiyetlerin gösterilme sıklığında farklılık var mı? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Lise Sosyoloji ders kitaplarında, cinsiyetlerin gösterilme sıklığında farklılık var mı? alt probleminde, görsel bulunmayan kitaplar, görsel bulunan kitaplardaki görsel sayısı, cinsiyetlerin her birinin tek başına ve birlikte gösterildiği görsellerin oranları verilmiştir. Görsel bulunmayan kitaplar Tablo 2’de yer almıştır.

Tablo 2. Görsel Bulunmayan Kitaplar.

NO	KİTAP ADI	YAYIN YILI	YAYINEVİ	YAZAR
1	(Lise Ders Kitapları III. Sınıf)İçtimaiyat	1931	Devlet Matbaası	Mehmet İZZET
2	Liseler İçin yeni programa göre hazırlanmıştır. Sosyoloji	1939	Maarif Matbaası	Necmeddin SADAK
3	Toplumbilim(Sosyoloji) 1942 yeni programı ve terimlerine göre	1942	Muallim Ahmet Halit Kitabevi (Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası)	Hatemi Senih SARP

Tablo 2. Devamı

4	Lise kitapları Toplum Bilim	1944	Maarif Matbaası	Necmettin SADAK
5	Lise kitapları Toplum Bilim	1945	Maarif Matbaası	Necmettin SADAK
6	Lise Üçüncü Sınıf Sosyoloji	1965	Nuruosmaniye Matbaası	Nurettin TOPÇU

Araştırmanın örnekleminde belirtilen 23 kitabın 6 tanesinde görsel bulunmamaktadır. Cinsiyetlerin her birinin tek başına ve birlikte gösterildiği görsellerin dağılımı Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde Cinsiyetlerin Frekansları.

	f
Erkek	281
Kadın	100
Erkek-Kadın	129
Diğer	466
Toplam	976

Erkeklerin tek başına yer aldığı görsel sayısı 281 iken, kadınların tek başına yer aldığı görsel sayısı 100’dür. Erkek ve kadının birlikte yer aldığı görsel sayısı 129’ dur.

Tablo 4. Ders Kitaplarındaki Görsellerin Basım Yıllarına Göre Cinsiyetlerin Her Birinin Tek Başına ve Birlikte Gösterilme Frekansları.

Basım yılı	Toplam görsel sayısı	Erkek	Kadın	Erkek-Kadın
1962	12	5	-	-
1966	4	3	-	-
1969	8	4	-	-
1970	13	5	1	1
1974	10	4	1	-

Tablo 4. Devamı

1975	17	4	4	3
1980	3	2	-	-
1992	12	3	3	-
1997	20	5	2	2
1999	30	8	4	2
1999	54	20	5	13
2001	13	4	1	3
2004	102	26	13	16
2006	47	9	4	9
2008	161	50	26	22
2016	150	60	10	16
2017	320	70	26	42
Genel Toplam	976	281	100	129

Görsel bulunan 17 kitap incelenerek, 976 görselin olduğu belirtilmiştir. Basım yıllarına göre cinsiyetlerin her birinin tek başına ve birlikte gösterildiği görsellerin oranları şöyledir:

1962 yılı basımı (yazar: Hatemi Senih SARP) liselerin son sınıfları için ‘Sosyoloji’ kitabında 12 görsel kullanılmıştır. 5 görselde erkek yer almıştır. Kadının tek başına ve erkekle birlikte yer aldığı görsel bulunmamaktadır.

1966 yılı basımı (yazar: Ekrem ALTAY) lise III. sınıf için ‘Sosyoloji’ kitabında 4 görsel kullanılmıştır. 3 görselde erkek yer almıştır. Kadının tek başına ve erkekle birlikte yer aldığı görsel bulunmamaktadır.

1969 yılı basımı (yazar: Osman PAZARLI) lise III. sınıf için ‘Sosyoloji’ kitabında 8 görsel kullanılmıştır. 4 görselde erkek yer almıştır. Kadının tek başına ve erkekle birlikte yer aldığı görsel bulunmamaktadır.

1970 yılı basımı (yazar: Selman ERDEM) ‘Sosyoloji’ kitabında 13 görsel kullanılmıştır. 5 görselde erkek yer almıştır. 1 görselde kadın yer almıştır. Erkek ve kadının birlikte gösterildiği 1 görsel bulunmaktadır.

1974 yılı basımı (yazar: Selman ERDEM) ‘Sosyoloji’ kitabında 10 görsel kullanılmıştır. 4 görselde erkek yer almıştır. 1 görselde kadın yer almıştır. Erkek ve kadının birlikte gösterildiği görsel bulunmamaktadır.

1975 yılı basımı (yazar: Ekrem ALTAY) lise III. sınıf için ‘Sosyoloji’ kitabında 17 görsel kullanılmıştır. 4 görselde erkek, 4 görselde kadın yer almıştır. 3 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

1980 yılı basımı (yazar: Âmiran KURTKAN) liseler için ‘Sosyoloji’ kitabında 3 görsel kullanılmıştır. 2 görselde erkek yer almıştır. Kadının tek başına ve erkekle birlikte yer aldığı görsel bulunmamaktadır.

1992 yılı basımı (yazarlar: Nihat URUN, Alev ÖNER, Nurten BAYKURT) lise III. sınıf için ‘Sosyoloji’ kitabında 12 görsel kullanılmıştır. 3 görselde erkek, 3 görselde kadın yer almıştır. Erkek ve kadının birlikte gösterildiği görsel bulunmamaktadır.

1997 yılı basımı (yazarlar: Atamer EROL, Uğur EKE) liseler için ‘Sosyoloji’ kitabında 20 görsel kullanılmıştır. 5 görselde erkek, 2 görselde kadın yer almıştır. 2 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

1999 yılı basımı (yazar: Selman ERDEM) liseler için ‘Sosyoloji’ kitabında 30 görsel kullanılmıştır. 8 görselde erkek, 3 görselde kadın yer almıştır. 2 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

1999 yılı basımı (yazar: Özer OZANKAYA) lise ‘Sosyoloji’ kitabında 54 görsel kullanılmıştır. 20 görselde erkek, 5 görselde kadın yer almıştır. 13 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

2001 yılı basımı (yazar: Emine YAMANLAR) lise ‘Sosyoloji’ kitabında 13 görsel kullanılmıştır. 4 görselde erkek, 1 görselde kadın yer almıştır. 3 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

2004 yılı basımı (yazar: Selman ERDEM) lise ‘Sosyoloji’ kitabında 102 görsel kullanılmıştır. 26 görselde erkek, 13 görselde kadın yer almıştır. 16 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

2006 yılı basımı (yazar: Mustafa ATABEK) lise ‘Sosyoloji’ kitabında 47 görsel kullanılmıştır. 9 görselde erkek, 4 görselde kadın yer almıştır. 9 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

2008 yılı basımı (yazarlar: Metin ÖZTÜRK, Mustafa Kemal ÇOŞKUN) liseler için ‘Sosyoloji’ kitabında 161 görsel kullanılmıştır. 50 görselde erkek, 26 görselde kadın yer almıştır. 22 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

2016 yılı basımı (yazar: Emine AŞAN) ortaöğretim ‘Sosyoloji’ kitabında 150 görsel kullanılmıştır. 60 görselde erkek, 10 görselde kadın yer almıştır. 16 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

2017 yılı basımı (yazar: Elif EKİCİ) ortaöğretim ‘Sosyoloji’ kitabında 320 görsel kullanılmıştır. 70 görselde erkek, 26 görselde kadın yer almıştır. 42 görselde erkek ve kadın birlikte gösterilmiştir.

4. 2. Meslekler metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Meslekler metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? alt probleminde metin ve görsellerde bireylerin yaptığı mesleklere yer verilmiştir. Tablo 5’te görsellerde cinsiyetlerin hangi meslekle ne kadar sıklıkla gösterilme sayıları yer almıştır.

Tablo 5. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde Cinsiyetlerin Gösterildiği Mesleklerin Frekans Dağılımları.

MESLEKLER	ERKEK	KADIN
Bilim Adamı	61	8
Siyasetçi	67	2
Asker	37	3
Çiftçi	21	15
Hâkim	5	1
Avukat	3	2
Kâtip	1	2
Sekreter	-	3
Sporcu	10	2

Tablo 5. Devamı

Öğretmen	6	4
Doktor	3	2
Polis	6	-
Din Adamı	4	-
Çoban	2	3
Zanaatkâr	4	11
Arkeolog	1	1
Bankacı	1	-
Pazarcı	3	4
Mimar-Mühendis	3	1
Pilot	-	1
Yazar	2	1
Filozof	3	-
Esnaf	5	-
İşçi	18	5
Davulcu	5	-
Zurnacı	1	-
Dansçı (Folklor, Bale,) Tiyatro, Ressam	18	20
Mizah Ustası	2	-
Büyücü	2	-
Garson	1	-
Bilişim Teknolojileri Uzmanı	1	1
Tamirci	-	3
Müzişyen	5	1
Kâşif-Denizci	1	-
Nikâh memuru	2	-
Anketör	-	1

Tablo 5'te verilen bilgilere bakıldığında erkeğe sunulan mesleki çeşitlilik kadına sunulmamaktadır. Erkekler kadınlara oranla bilim adamı, siyasetçi, asker, işçi olarak daha çok gösterilmiştir. Ayrıca sporcu, hâkim, avukat, bankacı, mimar, filozof, esnaf, davulcu, zurnacı, tiyatro sanatçısı, mizah ustası, büyücü, garson, müzişyen, denizci olarak gösterilen de erkektir. Kadınlar tamirci, pilot, anketör ve sekreter olarak gösterilirken erkekler bu mesleklerle gösterilmemiştir.

Kitaplardaki metinlerde cinsiyetlerin hangi meslekle yer aldığı, kitapların basım yıllarına göre aşağıda belirtilmiştir.

1931 yılına ait kitabın fertlerin manevi faaliyetine cemiyetin tesiri konusunda “...ferdin yüksek ruhî baktığımız zamandır ki cemiyetin onda büyük bir tesir olduğunu görürüz....San’atkâr güzellik yaratmağa çalışır, âlim, kâinatın kanunlarını tasarlayarak zihninde gayri maddi ve mücerret bir âlem yaratır...”(İzzet, 1931, s.5), ifadeleriyle erkek ve kadın olarak değil fert olarak ifade edilmiş, mesleklerden söz edilmiştir.

Cemiyetin hayatı ve ferdin hürriyeti adlı konuda yer alan “....Güzel sanatlar ferdin duygularını yükseltir, asilleştirir, incelterek zenginleştirir. Felsefe ve din ferdin düşüncesini daraltan zaman ve mekân hudutlarını kırar, atar ebedî varlık üzerine nihayetsiz ufuklar açar. İşte medeniyet en yüksek kıymet verdiğimiz bu gibi faaliyetlerin mecmuudur” (İzzet, 1931, s.6), ifadeleriyle önem verilen faaliyetlerden söz edilmiş, cinsiyet belirtilmemiştir.

Küçük sanayi devrinde emek adlı konudaki şu ifadelerle,

Zanaatkâr bir taraftan adale kuvvetini sarfetmeğe mecbur ise de, meselâ demirci kol, göğüs, ayak adalelerini kuvvetlendiren ve büyüten bir cehitte bulunur, terzi ve saatçi parmaklarını makine gibi işletirse de, bu devirde aletlerin, makinelerin mahdut olması dolayısıyla, işçilerin aynı zamanda zekâlarını kullanmaları, zevk sahibi olmaları lâzımdır...(İzzet, 1931, s.33).

mesleklerin özelliklerinden söz edilmiştir. Cinsiyet belirtilmemiştir.

Kredi muameleleri adlı konu da verilen “Meselâ ben kumaş fabrikatoruyum. Fakat kumaş yapabilmek için lâzım olan malzemeyi satın alacak param şimdilik yoktur. Bu malzemeyi satın alacak tüccara gider veresiye alırım. Tüccar bunların parasını almak için aylarca beklerse alelâde bir veresiye muamelesi yapmış olur...”(İzzet, 1931, s.65), örneğinde erkek, fabrikatör olarak gösterilmektedir.

1939 yılına ait kitapta sosyal hâdiseyi ayırdeden sıfatlar adlı konuda “Bir fabrikacı olarak, geçen asrın metot ve makineleri kimse beni geri çeviremez. Fakat böyle hareket edersem mutlaka batırım...”(Sadak, 1939, s.16), ifadeleriyle erkek fabrikacı olarak gösterilmiştir.

1942 yılına ait kitapta san’atın toplumsal menşei adlı konuda yer alan “Sanat etkinliğine etki yapan toplumsal etkenlerden biri aile oluşumudur. Aile kurumunun

meydana geliş yolu, duyguları tadil suretiyle sanata etki yapar: Meselâ ataerkil aile devrinde... erkek başat olduğu için, bu devirlerde kadın, şiir ve edebiyata pek az konu teşkil eder’’ (Sarp, 1942, s.62), ifadeleriyle toplumun erkek ve kadına eşit mesleki yönlendirmelerde bulunmadığı belirtilmekte, kadının meslek yaşamındaki yetersizliğinin nedeni olarak ona sunulan yaşamın sınırlı olması gösterilmektedir.

1944 yılına ait kitapta cemiyetin fert üzerindeki etkileri ve eğitim adlı konuda yer alan ‘‘ Bir hâkim bir işçi gibi giyinemez. Bir öğretmen, bir tiyatro artistinin kılığına giremez...’’(Sadak, 1944, s.13), örneğiyle mesleklerden söz edilmiş ve cinsiyet belirtilmemiştir.

Kadın ve erkek arasındaki ayrılığın sebepleri adlı konuda yer alan aşağıdaki ifadeler de,

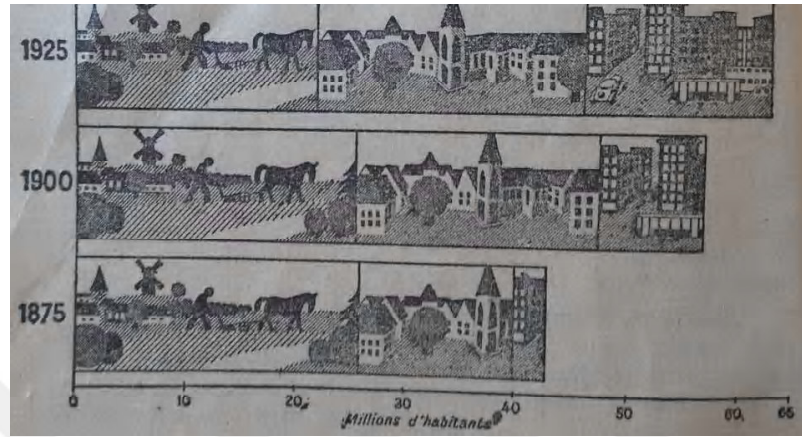
...Kadın beyninin erkek beyninden daha küçük olduğunu ileri süren bilginler çıkmıştır. Kadının bedence, ruhça ve zekâca erkekten farklı olması kadın erkek ayrılığını anlatmak için en çok ileri sürülen iddiadır. Fakat bu iddia çok çürüktür. Kadınlardan uzun asırlar büyük dehaler, meşhur bilginler, sanatkarlar çıkmamıştır.... Yani, kadın en eski zamanlardan beri fizyolojik sebeplerden dolayı mı cemiyet hayatının bir kenarına atılmıştır, yoksa cemiyet hayatının karanlık bir köşesinde işsiz ve hareketsiz bırakıldığı için mi bedence dahi erkekten aşağı düşmüştür? (Sadak, 1944, s.126)

ve 1945 yılına ait kitapta kadının toplumsal hayata girişi adlı konuda yer alan, ‘‘Asırlarca duvarlar arasında ve kafesler içinde yaşamak zorunda kalan kadın, erkek kadar gelişemedi ise suç onun mudur? Bütün bu engellere rağmen insanlık tarihinde sayılı kadınların yaptıkları büyük işleri –eğer bu toplumsal ayırım olmasaydı- kadınların çoğu yapamaz mıydı? ’’ (Sadak, 1945, s.135), ifadeleriyle kadının çeşitli meslek dallarında isminin geçmemesinin nedeni olarak, toplumsal ayrıma maruz kalması gösterilmiştir.

1945 yılına ait kitabın teknik ve teknoloji adlı konusunda yer alan örnekte ‘‘ Mesela Papin, buharı meşhur tencereleriyle 1682 de açınladı. Halbuki, buharı makineye ilk tatbik eden Fulton, vapuru ancak 1807 de yaptı; Stephenson ilk lokomotifini 1824 te işletti...’’(Sadak, 1945, s.173), erkek bilginlere yer verilmiştir.

Liberalizm nasıl doğdu adlı konuda da erkek bilginlere yer veren ‘‘1755 te Darby, madenlerin eritilmesi metodunu buldu. 1750 de Hunstmann erimiş çelik yaptı...’’(Sadak, 1945, s.213), örneği kullanılmıştır.

1962 yılına ait kitabın morfolojik gelişmenin istihsal şekillerine tesiri-köy ve şehirlerin teşekkülü konusunda erkeğin çiftçi olarak gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 1. Almanya'da 1875 den 1925 e kadar şehirlerin gelişmesi (Kaynak: Sarp, 1962, s.32)

Çağdaş medeniyetlerde yaşayan bir ferдин mensup olduğu cemiyetler konusunda yer alan “Bir fert bir millete, bir aileye bağlı olduğu gibi, bir de meslek gurubuna mensuptur; bir insan, marangoz veya avukat, demirci yahut çiftçi... olur” (Sarp, 1962, s.18), ifadelerde cinsiyet belirtilmeden mesleklerden söz edilmiştir. Aynı konuda yer alan “Çağdaş devirlerde yaşayan bir insan, ...Çocuk Esirgeme Derneği gibi bir hayır derneğine, yahut siyasi bir partiye de katılabilir. Böylece, çeşitli sosyal faaliyetler sayesinde, insan kişiliği, gelişme imkânları bulur” (Sarp, 1962, s.19), ifadeleriyle de cinsiyet belirtilmeden mesleklerden söz edilmiştir.

Yine bu kitapta devletin yeni görevleri konusunda belirtilen “... yoksullara bakmak, dul ve öksüzlerle, işçi kadın ve çocuklarla doğrudan doğruya ilgili olmak...” (Sarp, 1962, s.75), bu ifadeler ile çalışan kadın, yardıma muhtaç olarak gösterilmiş. Çalışıyor olması bu algının dışına çıkarmamıştır.

İstihsal(üretim) adlı konuda verilen “...Misal: Toprağı kazan çiftçi, ham maddelerin şeklini değiştiren sanayi erbabı, üretim yaparlar” (Sarp, 1962, s.117), örneğiyle cinsiyet belirtmeden mesleklerden söz edilmiştir.

Yine aynı kitabın kliring adlı konusunda verilen “Misâl: Türkiyede bir tacir, İngiltere'den satın aldığı mala karşılık ödeyeceği parayı, Türkiyede Cumhuriyet Merkez

Bankasına Türk parası olarak teslim eder. İngilterede de, Türkiyeden mal satın almış olan İngiliz taciri, ödeyeceği parayı, İngiliz parası olarak kendi memleketinin bankasına yatırır...”(Sarp, 1962, s.131), örneğiyle cinsiyet belirtmeden mesleklerden söz edilmiştir.

1965 yılına ait kitabın sosyoloji okumanın insana kazandırdığı bilgiler adlı konusu genel bir başlıktır, insan denildiğinde sadece erkek cinsiyeti vurgulayan şu ifadeler ile

... sosyoloji bizim hayat hakkındaki bilgileri tamamlayarak daha başarılı şekilde yaşamamızı sağlayıcıdır. Meselâ her insan biyoloji bilgisine muhtaç değildir; hastalanınca hekimin müdahalesiyle iyileşmek mümkündür. Lâkin her insan bir aile babası veya evlât, öğrenci veya amele, esnaf veya memurdur...sanatkâr veya musikî meraklısıdır (Topçu, 1965, s.13).

amele, esnaf, memur, sanatkâr meslekleri, hekimlik mesleği karşısında küçümsenmiştir.

Aynı kitabın modern aile konusunda yer alan “Modern ailenin başlıca özellikleri şunlardır: ...hısımlık hem ana hem baba tarafından geçer. Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir...kadın ve erkeğin ayrı ayrı mülkü olabilir...Görülüyor ki modern aile, bir bütün olmaktan çıkmıştır. Ailede mülkiyet ve mesuliyet tamamen ferdileşmiştir”(Topçu, 1965, s.79), ifadeleriyle modern ailenin özellikleri belirtilerek, cazip gösterilmemektedir. Aynı konuda yer alan

...her ferdin çalışmaya mecbur oluşu, aile fertlerinden her birinin diğerlerine karşı ayak diremesine, ekseriya itaatsizliğine sebep oldu. Nihayet bütün gün fabrikada aileye yabancı insanların emrinde çalışma, ailede vaktiyle hâkim olan feragat ve özgecilik gibi ahlâki bağları zayıflattı; bâzi kere büsbütün kopardı (Topçu, 1965, s.80).

ifadeleriyle aile bireylerinin her birinin çalışmasının olumsuz sonuçlarından söz edilmiştir.

Teknik ve iktisâdi faaliyetlerin kazandığı önem konusunda yer alan “Eskiden sanatkâr bir tabloyu meydana getirmek için otuz sene çalışabiliyordu. Asrımızda ise sanatkârın geçim zorluğu, buna imkân vermemektedir”(Topçu, 1965, s.98), ifadeleriyle sanatkârın kazancından söz edilerek, İşbölümü adlı konuda da yer alan

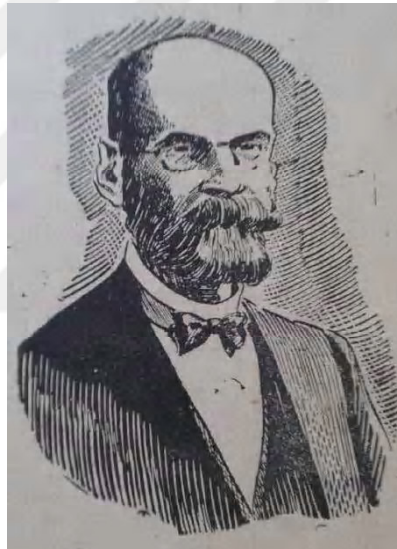
Hep başkalarının hesabına çalışan bugünün ameleleri, yenilikler araştırma düşüncesinden uzak kalarak, her gün işene otomat gibi gidip gelemeğe alışmıştır...fena şartlar içinde bazen pek yorucu ve bunaltıcı olan aynı hareketleri durmadan tekrarlamak zorunda kalan işçilerde ...sinir yorgunlukları ve ruh hastalıkları gözüküyor (Topçu, 1965, s.108).

ifadelerle işçilikten söz edilerek, açık olmasa da sanatkârlığın ve işçiliğin tercih edilmemesi gerektiğine dair mesleki yönlendirme yapılmıştır. Cinsiyet belirtmemiştir.

1966 yılına ait kitabın sosyal gerçekliğin tanımı konusunda verilen örnekte erkeğe meslekler sunulmuştur.

Yaşadığımız şehir veya kasaba halkının bir günlük yaşayışını birlikte gözden geçirelim: Sabahın erken saatlerinde işçiler iş yerlerine gider, esnaf, alışveriş için dükkânını açar. Çiftçi tarlaya, memur çeşitli büro işlerini yapmak için dairesine...ev işlerini düzenliyen birçok anneler de çarşıya alışverişe giderler (Altay, 1966, s.5).

Sosyal olayların psikolojik olaylardan farkı konusunda kullanılan görselde erkek bilim adamı olarak gösterilmiştir.

Şekil 2. EMİLE DURKHEİM (1858-1917) A.Comte'un kurmak istediği bilimsel sosyolojiyi tamamlayan ünlü Fransız sosyoloji bilgini, Musevi bir aileden dünyaya gelmiştir. Koyu dindar olan ailesi kendisinin ilâhiyat öğrenimi yapmasını istemişse de, Durkheim felsefe öğrenimi yapmayı ve öğretmen olmayı üstün tutmuştur. 1896 da profesörlüğe yükselmiş, Paris'te, bağımsız bir eğitim Kürsüsüne geçmiştir. < Sosyoloji Metodunun Kuralları, Din Hayatının İlkel Şekilleri > gibi ünlü eserlerinden bazıları Türkçeye de çevrilmiştir (Kaynak: Altay, 1966, s.13)

Aynı kitabın ahlâkın kaynağı ve sosyal özellikleri konusunda “Bugün, açık olarak, erkekle beraber çalışan kadının davranışı beğenilir ve kendisine saygı gösterilir”(Altay, 1966, s.113), ifadesiyle kadının çalışması özendirilmiştir. 1975 yılına ait kitapta da bu ifadeler yer alır.

Sanatın toplumdaki rolü adlı konuda yer alan “...sanat eserindeki soylu duygular, yüksek fikirler bize insanları ve tabiatı sevmeyi öğretir, içimizdeki bencil duyguları ayıklar. Sanat, kendisiyle meşgul olanları günlük hayatın bunaltıcı kaygılarından kurtarır” (Altay, 1966, s.178), ifadelerle cinsiyet belirtilmeden sanatın önemi vurgulanmıştır.

1969 yılına ait ders kitabının ilkel boylarda din konusunda kullanılan görselde erkek büyücü olarak gösterilmiştir.

Şekil 3. Büyücü: Sihirbaz, İlkel toplumların bütün yaşayışlarını yöneten kişiler büyücülerdir. Bunlar garip kıyafetler giyerek âyinlere başkanlık eder, boyları görünür görünmez tehlikelerden korur, gaipten haber verir ve hastaları iyi eder (Kaynak: Pazarlı, 1969, s.58)

1969 yılı kitabın Türkiye’deki süratli nüfus artışının ekonomik sonuçları konusunda verilen örnekte aile içi iş bölümünde erkeğe çalışma, para getirme, evin ihtiyaçlarını giderme sorumlulukları verilirken, kadın çalışsa bile erkekten fazla para kazanmadığına yer verilmiştir.

Bir ailede 7 kişi olduğunu düşünelim: Ana, baba, anneanne ve dört çocuk. Ailede yegâne çalışan kişi babadır. Geliri de 1000 liradır. Ailenin bütün masrafları (ev kirası, çocukların defter, kalem masrafları, yol parası, yiyecek, giyecek, yakacak, eğlence masrafları) hep bu tek maaşla karşılanmaktadır. Babanın yanı sıra anne, anneanne,

büyük çocuk da çalışsaydı ve 500'er lira alsalardı ailenin geliri 2500 lira olacak ve geçim kolaylaşacaktı (Pazarlı, 1969, s.76).

Boşanmalar adlı konuda verilen “Erkek, işleri ve mesleği için bütün günlerini ailesinden uzakta geçirmeye başladı. Yaşama zorlukları bazı kadınları dışarıda iş aramağa ve çalışmağa mecbur etti. Bu halin aile bağlarını sarsması ve bireyleri arasında bencilik duygularını arttırması tabii idi” (Pazarlı, 1969, s.87), ifadeler ile boşanmanın nedeni olarak, kadının çalışması gösterilmiştir.

1970 yılına ait kitabının sosyoloji okumanın faydaları konusundaki “...toplumdaki sosyal ilişkileri düzene koymak veya toplumun evrimine bilinçli olarak bir katkıda bulunmak için sosyoloji okumaya lüzum vardır” (Erdem, 1970, s.28), ifadesi ile cinsiyet belirtilmeden sosyoloji okuma önemi vurgulanmıştır. Bu ifadeler, 1974 yılına ait sosyoloji kitabında da yer almıştır.

1970 ve 1974 yılları basımı ders kitaplarının üretim konusunda kullanılan görselde kadın halı dokumaktadır.

Şekil 4. Halı Dokuyan Kızlar, Ekonomik faaliyetlerin plânlanmasında şu üç soru önemli rol oynar. a. Hangi mallar ne miktarda üretilecektir? b. Mallar ne suretle üretilecektir? c.

Mallar kimler için üretilecektir (Kaynak: Erdem, 1970, s.115; Erdem, 1974, s.129)

Para adlı konuda verilen örnekte işçi ve mühendis mesleği arasında karşılaştırma yapılmış, cinsiyet belirtilmemiştir. Bu ifadeler, 1974 yılına ait kitapta da yer almıştır.

Para bir değer ölçüsüdür: Bu özelliği ile malların ve hizmetlerin değerlerini ölçer ve mukayeselerini sağlar. Meselâ elmanın kilosu 300, muzunki 800 kuruştur veya işçinin ücreti 20, mühendisinki 90 liradır dediğimiz vakit hem sözü geçen mal ve hizmetlerin değerlerini belirtmiş hem de onları mukayese etmiş oluruz (Erdem, 1970, s.127).

1980 yılına ait kitabın Türkiye’de Durkheim’in tesiri konusunda kullanılan görselde erkek bilim adamı olarak gösterilmiştir.

Şekil 5. Büyük Türk Sosyologu Ziya Gökalp (Kaynak: Kurtkan, 1980, s.45)

Kültür konusunda kullanılan görselde erkek folklor ekibi olarak gösterilmiştir.

Şekil 6. Marmara Bölgesi Mahallî Kültüründen Bir Örnek: Balıkesir Folklor ekibinden bir oyun (Kaynak: Kurtkan, 1980, s.83)

Sosyal değişmeye etki eden belli başlı faktörler adlı konuda yer alan “...alt tabakaya mensup bir çocuk, seçkin bir ilim adamı veya büyük bir san’atkâr olabilir ve sosyal değişme üzerinde son derece müspet tesirler yaparak millî kültürü zenginleştirebilir” (Kurtkan, 1980, s.118), ifadeleriyle ilim adamı ve sanatkâr olmanın öneminden cinsiyet belirtilmeden söz edilmiştir.

1992 yılına ait kitabın anket uygulama adlı konusunda verilen ‘‘Meselâ, Ankara’daki Üniversitelerin birinci yılında öğrenim gören erkek öğrencilerin yurt sorunları üzerine bir araştırma yapılacak olsa;...’’(Baykurt, Öner, Urun, 1992, s.20), örneğinde yükseköğretim öğrencileri erkek olarak gösterilmiştir.

Sosyal statüler ve roller adlı konusunda verilen ‘‘Örnekle açıklamak istersek: Bir şahıs öğretmen olabilir. Aynı zamanda bu kişi, çocuklarının annesi, kocasının karısı, diğer taraftan bir derneğin üyesi veya başkanı da olabilir’’ (Baykurt, vd. 1992, s.35), örnekle kadın, öğretmen; verilen başka bir örnek içerikli ‘‘Meselâ, bir insan dairesinde müdür, klüpte arkadaş, evinde baba olmakla beraber her yerde müdür rolünde davranışta bulunursa, o kişi ‘rol çatışması’ içine düşmüş olur’’(Baykurt, vd. 1992, s.36), ifadesiyle erkek, müdür olarak gösterilmiştir.

Köy ve şehir grupları konusunda verilen görselde erkek çiftçi olarak gösterilmiştir.

Şekil 7. Türk köylüsü toprağa bağlı bir hayat yaşar (Kaynak: Baykurt, vd. 1992, s.48)

Kültürün kazanılması adlı konuda verilen ‘‘Meselâ, meslek grubu olarak sağlık hizmetlerini seçen bir kimse gerekli eğitim ve öğretimi alır, bu konudaki bilgisini geliştirir, mesleğinin gerektirdiği değerleri benimser’’ (Baykurt, vd. 1992, s.80), örneğinde cinsiyet belirtilmeden meslek grubu olarak sağlık hizmetlerinden söz edilmiştir.

Boşanma ve sonuçları adlı konuda yer alan ‘‘Küçük yaştaki çocuklar, boşanmada annenin büyük bir kusuru, yani çocuklara bakacak engel bir durumu olmazsa, anneye

verilir. Çocukların geçimini baba sağlamak zorundadır”(Baykurt, vd. 1992, s.91), ifadeleriyle çocuk bakımı kadına, eve para getirme rolü erkeğe verilmektedir.

Kadının toplumdaki yeri konusunda kullanılan görselde kadın çiftçi olarak gösterilmiştir.

Şekil 8. Savaşta ve barışta erkeğinin yanında yer alan Türk kadını (Kaynak: Baykurt, vd. 1992, s.93)

Türk kültürünün genel özellikleri konusunda erkeğin asker olarak gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 9. Dede Korkut kitabından (Resim Erdoğan Günay) (Kaynak: Baykurt, vd. 1992, s.128)

1997 yılına ait kitabın bilimin nitelikleri konusunda erkeğin bilim adamı olarak gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 10. Bilimsel çalışmada önemli aşamalardan birisi: gözlem (Kaynak: Eke ve Erol, 1997, s.25)

Toplumsal statü konusunda verilen “Örneğin, evde anne, hastahanedeki doktor ve yaşlandığında babaanne olmak gibi...Anne, yönetici, dernek üyesi olan bir kadının anahtar statüsü yöneticilik olabilir” (Eke ve Erol, 1997, s.47), örneğiyle kadın, doktor ve yönetici meslekleriyle anılmıştır.

Toplumsal rol konusunda verilen “Çağımızda toplumsal iş bölümünün ve ilişkilerin artması, bireyin çok sayıda rolünün olmasını gerektirir. Evde baba, fabrikada muhasebeci ve bir dernekte başkan olma gibi. Birey, sahip olduğu statülerine göre farklı rolleri gerçekleştirmek zorundadır” (Eke ve Erol, 1997, s.48), örneğiyle erkek muhasebeci olarak gösterilmiştir.

Ve aynı konuda verilen “Toplumun kendisinden iyi bir anne-eş olmasını beklediği çalışan bir kadının, kırk günlük bebeğini evde bırakıp işine gitmesi, bir rol çatışması örneğidir” (Eke ve Erol, 1997, s.49), ifadesiyle kadının çalışması olumsuz karşılanmıştır.

Köy öncesi ve köy konusunda kullanılan görselde erkek çiftçi olarak gösterilmiştir.

Şekil 11. Tarımda makineleşme köy toplumsal yapısında oldukça etkili olmuştur.

(Kaynak: Eke ve Erol, 1997, s.63)

Ve boşanma ve sonuçları konusunda verilen “Özetle, kadının toplumdaki yeri ve işlevi ile boşanma arasında ilişki olduğu söylenebilir: Kadınların analık dışında işlevleri, örneğin, icra ettikleri mesleklerinin olması, boşanmaları genellikle kolaylaştırmıştır” (Eke ve Erol, 1997, s.120), ifadeleriyle kadının çalışması aile birliğinin bozulmasında neden olarak gösterilmiştir.

1999 yılına ait kitabının toplumsal statü ve roller adlı konusunda verilen “Erdal taksi şoförü ise ondan da otomobili kurallarına uygun biçimde kullanması istenir...Örneğin, kendi çocuğunun öğretmeni olan bir anne; okulda anne gibi davranırsa öğretmenlik görevini, öğretmen gibi davranırsa annelik görevini aksatır. Bu duruma ‘rol çatışması’ denir” (Erdem, 1999, s.68), örnekleriyle erkek taksi şoförü, kadın öğretmen mesleğinde gösterilmiştir. 2004 yılına ait sosyoloji kitabında da bu ifadeler yer almaktadır.

Kent ve Metropoller konusunda verilen “Örneğin, bulunduğu yerin eğitim kurumlarında yetişen bir köylü çocuğu, kentin belediye başkanı ya da ünlü bir işvereni olabilir” (Erdem, 1999, s.96), örneğiyle cinsiyet belirtilmeden mesleklerden söz edilmiştir.

Dikey hareketlilik konusunda verilen “Nitekim, ancak eğitim ve öğretim sonunda işçinin veya küçük bir memurun oğlu, profesör ya da büyük bir kuruluşun yöneticisi olabilir” (Erdem, 1999, s.119), örneğiyle erkek; işçi, memur, profesör, yönetici meslekleriyle gösterilmektedir. 2004 yılına ait sosyoloji kitabında da bu ifadeler yer almaktadır.

Kültür, sosyalleşme ve kişilik konusunda kadın folklor ekibi, erkek davulcu ve zurnacı olarak gösterilmiştir.

Şekil 12. Türk halk oyunları, Anadolu insanının düşünce, duygu ve zevklerinin kendine özgü bir üslûpla anlatımıdır. Halk oyunlarımız yörelerimizin kültürüne göre farklılıklar gösterir (Kaynak: Erdem, 1999, s.137)

Kültür konusunda kadının radyoloji teknisyeni olarak gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 13. Teknoloji toplumsal değişmeyi etkileyen faktörler arasında önemli bir yer tutar (Kaynak: Erdem, 1999, s.225)

1999 yılına ait kitabımın toplumsal statü ve roller konusunda verilen “Örneğin; aynı anda; ailede baba, okulda öğretmen, dernekte üye statüsünde olunabilir” (Ozankaya, 1999, s.50), örneğiyle erkek öğretmen olarak gösterilmiştir.

Aynı konuda kullanılan görselde erkek ve kadın asker (subay) olarak gösterilmiştir.

Şekil 14. Çağdaş toplumda cinsiyet, toplumsal statüyü belirleyen bir etken olmaktan çıkmaktadır. Kadınların subay olmaları bunun belirgin bir örneğidir (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.50)

Yine aynı kitabın toplumsal statü ve roller konusunda yer alan ifadelerde cinsiyet belirtilmeden doktor, hukukçu, mühendis, öğretmen, motor ustası mesleklerinden söz edilmiştir.

Belli hüner, beceri ve uzmanlıklara sahip olmaya göre beliren statüler ise kazanılan statülerdir. Tıp fakültesini bitirip doktor, hukuk eğitimi görüp hukukçu, teknik üniversiteyi bitirip mühendis, öğretmen okulunu bitirip öğretmen, usta yanında ya da kursta yetişip motor ustası olanların statüleri böyledir (Ozankaya, 1999, s.50).

Kültürün kazanılması adlı konuda yer alan “Bu toplumda... küçük bir yönetici ve aydın kesimin ‘modern’ görünümlü olması, ‘ az sayıda kadının meslek sahibi olabilmesi’, birkaç ileri teknoloji kullanan işletmenin bulunması bir gelişmiş toplum yapısını değil, kültür yozlaşmasını yansıtır” (Ozankaya, 1999, s.101), ifadeleriyle kadının çalışmamasının yozlaşma olduğu belirtilmiştir.

Üretim konusunda kullanılan görsellerde erkek, işçi (demir döküm işçisi), garson olarak gösterilmiştir.

Şekil 15. Mal üretimine bir örnek (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.100)

Şekil 16. Hizmet Üretimine bir örnek. Toplum için mal üretiminin yanı sıra hizmet üretimi de çok önemlidir (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.137)

2001 yılına ait kitabın toplumsal olay ve toplumsal olgu konusunda yer alan “.... Mehmet beyin seçimi kazanarak milletvekili olması da birer toplumsal olaydır” (Yamanlar, 2001, s.11), ifadesiyle erkek milletvekili olarak gösterilmiştir.

Toplumsal statü ve roller adlı konuda verilen örneklerde erkek, okul müdürü, sanatçı, parti üyesi; kadın, iş kadını ifadeleriyle gösterilmektedir.

Örneğin, birey; aile içinde baba ya da çocuk, okulda müdür ya da öğrenci, bir siyasî partide ya da spor kulübünde üye olabilir... Örneğin; çocuğu olan bir kadın aynı zamanda başarılı bir iş kadınıysa anahtar statüsü mesleği olacaktır... Çocuğu olan evli bir erkek; evinde baba, işinde müdür, bir siyasî partide üye rolü oynar (Yamanlar, 2001, s. 54).

Toplumsal değerler konusunda erkek ve kadın sanatçı olarak gösterilmiştir.

Şekil 17. Sanatla ilgili değerlerin geçerli olduğu bir toplumda, sanatçıların statüsü yüksektir (Kaynak: Yamanlar, 2001, s.58)

Dikey hareketlilik adlı konuda verilen “Örneğin; bilgi teknolojisi mühendisliği, pazarlama ve satış mühendisliği, uzay mühendisliği, profesyonel yöneticilik, tüketici

danışmanlığı gibi çeşitli yeni meslekler ortaya çıkmakta ve üst statülerde yerlerini almaktadır''(Yamanlar, 2001, s. 83), örneğiyle cinsiyet belirtilmeden mesleklerden söz edilmiştir.

2004 yılına ait kitabın toplumsal rol konusunda verilen şemada kadını öğretmen olarak göstermiştir.

Şekil 18. Kadının toplumdaki statü ve rolleri (Kaynak: Erdem, 2004, s.51)

Kültür ve toplumsal kurumlar ünitesinin giriş kısmında kullanılan görsellerden biri olan bu görselde erkek sporcu olarak gösterilmiştir.

Şekil 19. Kültür ve toplumsal kurumlar (Kaynak: Erdem, 2004, s.89)

Kültürün kazanılması konusunda erkek ve kadın folklor ekibinde ve erkek davulcu ve zurnacı olarak gösterilmiştir.

Şekil 20. Türk halk dansları, Anadolu insanının düşünce, duygu ve zevklerinin kendine özgü bir üslûpla anlatımıdır. Halk danslarımız yörelerimizin kültürüne göre farklılık gösterir (Kaynak: Erdem, 2004, s.96)

Kadının toplumdaki yeri konusunda kullanılan görselde Kadın pilot olarak gösterilmiştir.

Şekil 21. İlk kadın pilotumuz Sabiha Gökçen (1913-2001)'in adını taşıyan İstanbul'daki uluslar arası hava alanı (Kaynak: Erdem, 2004, s.119)

Ekonominin anlamı konusunda erkeği işçi (otomobil lastiği fabrikasında) olarak gösteren görsel kullanılmıştır.

Şekil 22. İzmit'te kurulu bir fabrikada otomobil lastiği üretimi (Kaynak: Erdem, 2004, s.130)

2006 yılına ait kitabın toplumsal statü ve roller konusunda verilen “Örneğin; Ahmet Beyin statüsü öğretmen olmasıdır. Öğretmenlik mesleği, Ahmet Beye toplumda bir statü sağlamıştır” (Atabek, 2006, s.50), örneğiyle erkek, öğretmen olarak gösterilmiştir.

Toplumsal normlar konusunda erkeğin hâkim, kadının kâtip olarak gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 23. Mahkemeden bir görünüm (Kaynak: Atabek, 2006, s.57)

Toplumsal tabakalaşma konusunda verilen “Örneğin; bir işçi çocuğu eğitim yoluyla serbest meslek sahibi, bürokrat, yönetici, işletme sahibi olabilir” (Atabek, 2006, s.87), örneğiyle cinsiyet belirtilmeden mesleklerden söz edilmiştir.

Dikey hareketlilik konusunda yer alan “Bir işçinin çocuğu eğitim olanaklarından yararlanarak avukat, doktor, bürokrat, yönetici olabilir” (Atabek, 2006, s.92), ifade de cinsiyet belirtilmeden mesleklerden söz edilmiştir.

Tasarruf konusunda kullanılan görselde erkek bankacı olarak gösterilmiştir.

Şekil 24. Bankalar, insanların tasarruflarını değerlendirdiği yerlerdir (Kaynak: Atabek, 2006, s.147)

Toplumsal çözüme nedenleri konusunda kullanılan görselde erkek ve kadın işçi olarak gösterilirken, erkek inşaat, kadın tekstil alanında işçi olarak gösterilmiştir.

Şekil 25. İş bölümünün görüldüğü iki üretim alanı (Kaynak: Atabek, 2006, s.196)

İşbölümü ve iş birliği konusunda kullanılan görselde erkek ve kadın doktor olarak gösterilmiştir.

Şekil 26. Doktorlar, ameliyat sırasında iş bölümü örneği sergilerler (Kaynak: Atabek, 2006, s.149)

2008 yılına ait sosyoloji kitabının toplumsal ilişkiler konusunda kullanılan görsellerde erkek, çiftçi, avcı, inşaat işçisi olarak gösterilirken, kadın yiyecek fabrikasında işçi olarak gösterilmektedir.

Şekil 27. İnsan üretim için bir araya gelmiş; bu ise toplumsal ilişkileri, iş bölümünü ve uzmanlaşmayı gerekli kılmıştır (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.62)

Türkiye’de köy toplumsal grubunun sorunları konusunda kullanılan görselde erkek çiftçi olarak gösterilmiştir.

Şekil 28. Makineleşmiş tarım büyük üretim artışı sağlar. Ülkemizin bazı bölgelerinde tarımda kullanılan teknoloji hâlâ ileri düzeyde değildir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.62)

Toplumsal statü ve roller konusunda verilen “Aile ortamında anne olan bir bireyin okulda öğretmen, üniversitede doktora öğrencisi, sendikada üye olması onun birden fazla statüye sahip olduğunu gösterir” (Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.67), örneğiyle kadın öğretmen mesleğinde gösterilmiştir.

Toplumsal gruplar adlı konuda da yer alan “Bireyler çok sayıda grubun üyesidir. Aile içinde anne, okulda öğretmen, bir dernekte üye, kooperatifte yönetici, sendikada üye,

ulusal bir kimliğe sahip oluşu ile ulusun üyesi olabilir''(Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.78), ifadelerle kadın öğretmen, yönetici olarak gösterilmiştir.

Toplumsal değişme ve kültür konusunda erkeğin bilim adamı olarak gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 29. Buluşlar, kültürel değişimi sağlayan en önemli gelişmelerdendir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.125)

Kadının toplumdaki yeri konusunda kullanılan görselde kadın işçi (tekstil fabrikası işçisi), laborant, arkeolog, tamirci, olarak gösterilmiştir.

Şekil 30. Kadınlar yaşamın her alanında erkeklerle beraber çalışabilmektedir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.156)

Siyasetin temel kavramları konusunda siyaset alanında erkeğin yer aldığı görsel kullanılmıştır.

Şekil 31. Günümüz demokrasisinin ‘olmazsa olmaz.’ İlkesinin en önemli örgütleri, siyasî parti ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Siyasi parti ve sivil toplum kuruluşları da ancak parlâmenter bir sistemde işlevsel bir öneme sahip olur (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.188)

2016 yılına ait sosyoloji kitabının toplumu oluşturan öğeler konusunda kullanılan görselde erkek sporcu (futbolcu) olarak gösterilmiştir.

Şekil 32. Futbol takımı toplumsal gruptur (Kaynak: Aşan, 2016, s.19)

Toplumsal kontrol konusunda kullanılan görselde erkek polis olarak gösterilmiştir.

Şekil 33. Bireyler, toplumsal kontrolün olumlu etkileri altında yaşamlarını sürdürürler

(Kaynak: Aşan, 2016, s.45)

Toplumsal sapma konusunda verilen “Tabu memuru İhsan Bey kılı kırk yardığından insanlara zorluk çıkarır”(Aşan, 2016, s.47), örneğiyle erkek tapu memuru olarak gösterilmiştir.

Statü ve rollerin toplumsal yaşamdaki önemi konusunda muhteşem hayat adlı film özeti örnek olarak verilmiş, örnekte adam kelimesi erkek karşılığında kullanılmış, ayrıca evi geçindirmenin erkeğe ait olduğu, kadın eşini kaybederse maddi olarak zor durumda kalır şeklinde yansıtılmıştır ayrıca babadan oğula geçen iş anlayışı yansıtılmıştır.

Adamın çocukluğundan beri hayali, dünyayı dolaşmaktır. Ama art arda gelen olaylar yüzünden yaşadığı kasabayı terk edemez ve babasının pek de parlak olmayan işini devralmak zorunda kalır. Sevdiği bir eşi ve çocukları vardır. Zamanla işleri iyi gitmez borçlar birikir... civardaki köprünün üzerinden sulara bırakır...Melek, hayallerini kaybetmiş adama yaşama isteği verirse kanatlarına kavuşabilecektir. O, yeryüzüne indiğinde polisler adamı denizden çıkartırlar. Adam gözlerini açar, kendisine geldiğinde yürümeye başlar...Okuldaki kız arkadaşlarından biri yollarda aç perişan dolaşmaktadır...Adam, peki sınıf arkadaşım neden sokaklarda perişan dolaşıyor? der şaşkınlıkla. Melek gülümser: Eşi öldüğünde parasız kalmıştı ve sen ona borç vermiştin... sen olmayınca bu hale düştü... (Aşan, 2016, s.50).

Toplumsal hareketlilik konusunda erkek bilim adamı olarak gösterilmiştir.

Şekil 34. 2010 en iyi buluşunu yapan bilim insanından biri olan Murat Günel. (Kaynak:

Aşan, 2016, s.69)

Toplumsal çözüme konusunda kullanılan görselde erkek, demirci, semerci, kilimci, çerçi olarak gösterilmiştir.

Şekil 35. Demirci(1993), Semerci (1993), Kilimci (1996), Çerçi (1994) (Kaynak: Aşan, 2016, s.91)

Kültürler arası etkileşim ve kültürümüz konusunda kullanılan görselde erkek asker olarak gösterilmiştir.

Şekil 36. Hun süvarisi (Sentinel Grup, Kanada) (Kaynak: Aşan, 2016, s.116)

Atatürk'ün kadın haklarına verdiği önem konusunda kullanılan görselde kadın bilim adamı olarak gösterilmiştir.

Şekil 37. Halet Çambel, Ayşe Erzan, Mübeccel Belik Kıray, Jale Yılmabaşar (Kaynak: Aşan, 2016, s.146)

Eğitim kurumunun 3nemi konusunda kullanılan g3rselde mesleki ve teknik eğitimde erkek g3sterilmiştir.

şekil 38. Eğitim kurumu, bireylerin meslek sahibi olmalarını sağlar (Kaynak: Aşan, 2016, s.147)

Siyasal y3netim şekilleri konusunda yer alan ‘‘Rasim, m3zisyen olmak ister ama babası oğlunun avukat olmasında ısrarlıdır. Bu nedenle onu okul korosundan alır, korodaki arkadaşları ile g3rüşmesini yasaklar’’(Aşan, 2016, s.173), 3rneğiyle erkeğin m3zisyen değil avukat olması gerektiğini belirten 3rneğe yer verilmiştir.

2017 yılına ait kitabın T3rk sosyologların sosyolojiye katkıları konusunda kadın ve erkek sosyolog olarak g3sterilmiş eşit sayıda g3sterilmemiştir.

şekil 39. (Kaynak: Ekici, 2017, s.12)

Sosyalleşmenin anlamı ve unsurları konusunda kullanılan g3rselde kadın 3đretmen olarak g3sterilmiştir.

Şekil 40. (Kaynak: Ekici, 2017, s.17)

Toplumsal statü, rol ve saygınlık konusunda kullanılan görselde cinsiyetlerin meslekle gösteriminde ayırım yapılmamıştır.

Şekil 41. (Kaynak: Ekici, 2017, s.22)

Aynı konuda verilen “Örneğin doktorluk statüsündeki bir bireyin başarılı çalışmalarından dolayı diğer meslektaşlarına oranla daha saygın, aranır olması gibi.” (Ekici, 2017, s.23), örneğiyle cinsiyet belirtilmeden meslekten söz edilmiştir.

Toplumsal değer ve normlar konusunda kullanılan görselde erkek sporcu (güreşçi) olarak gösterilmiştir.

Şekil 42. (Kaynak: Ekici, 2017, s.27)

Hak ve görevlerimiz konusunda kullanılan görselde mesleki ve teknik eğitimde erkek gösterilmiştir.

Şekil 43. (Kaynak: Ekici, 2017, s.36)

Hak ve görevlerimiz konusunda verilen “ Örneğin doktorluk statüsüne sahip bir bireyin doktor hakları varsa hastalarına karşı sorumlulukları ve görevleri vardır.” (Ekici, 2017, s.37), örneğiyle cinsiyet belirtilmeden meslekten söz edilmiştir.

Toplumsal hareketlilik konusunda erkeğin para ile gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 44. (Kaynak: Ekici, 2017, s.56)

Yatay hareketlilik konusunda yer alan ‘‘ Bu hareketliliğe bakkalın manav olması ya da öğretmenin müdür yardımcısı olması örnek verilebilir.’’(Ekici, 2017, s.58), ifadesiyle cinsiyet belirtilmeden mesleklerden söz edilmiştir.

Toplumsal değişme ve toplumsal değişmeyi etkileyen faktörler konusunda kullanılan görselde kadın asker olarak gösterilmiştir.

Şekil 45. (Kaynak: Ekici, 2017, s.62)

Toplumsal gelişme ve öğeleri konusunda kullanılan görsellerde kadın ve erkek halı üretim alanında fakat kadın tezgâhla gösterilirken erkek halı üretiminde teknoloji kullanılan alanda gösterilmektedir.

Şekil 46. (Kaynak: Ekici, 2017, s.73)

Toplumsal kurumlar konusunda cinsiyet belirtilmeden mesleki yönlendirme yapan ifadeler kullanılmıştır.

...Bakın şimdi. İlköğretim okulunu bitirdiniz. Hiçbir üst öğrenim kurumuna gitmediniz veya gidemediniz. Birinci seçenek ya boş boş gezer kendinizi hayatın akışına bırakırsınız ya da mesleki eğitim merkezine kaydınızı yaptırırsınız, beğendiğiniz, sevdiğiniz bir mesleği tercih ederek hem okur hem para kazanırsınız, kalfalık ve ustalık belgenizi aldıktan sonra kendi işinizi kurar, kendi kendinizin patronu olursunuz. (Ekici, 2017, s.119)

Toplumsal hayatta ve Atatürkçülükte kadının önemi konusunda kullanılan görselde kadın sporcu olarak gösterilmiştir.

Şekil 47. (Kaynak: Ekici, 2017, s.135)

4. 3. Cinsiyetlere yüklenen aile içi roller ve cinsiyetlerin gösterildiği mekânlar, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Cinsiyetlere yüklenen aile içi roller ve cinsiyetlerin gösterildiği mekânlar, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? alt probleminde metin ve görseller değerlendirilerek aile içinde erkek ve kadına yüklenen rollere, erkek ve kadının gösterildiği mekânlara yer verilmiştir. Cinsiyetlerin çocukla gösterilme oranları Tablo 6'da, cinsiyetlerin gösterildiği mekânların oranları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 6. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde Cinsiyetlerin Çocuklarla Gösterilme Frekansları.

	f
ERKEK (Çocuklarla birlikte)	20
KADIN(Çocuklarla birlikte)	43

Tablo 6'da verilen bilgilere bakıldığında çocukla birlikte gösterilme sıklığı erkeklere oranla kadınlarda fazladır.

Tablo 7. Ders Kitaplarında Kullanılan Görsellerde Cinsiyetlerin Gösterildiği Mekânların Frekans Dağılımları.

MEKÂNLAR	ERKEK	KADIN
Ev	30	32
Ev bahçesi	-	9
Su kuyusu-Çeşme	-	4
Okul-Kütüphane	21	18
Pazar	7	8
Meclis	8	1
Seçim mitingi alanı	2	-
Oy kullanılan yer	5	3
Hastane	3	5
Sokak	23	10
Fabrika-Atölye- İş yeri	16	10
Mahkeme Salonu	6	5
Bakkal-Market	2	1
Banka	1	-
Stadyum-Güreş alanı	8	1
Tarihi mekân (turistik yer)	4	4
Arazi-Orman	25	15
İnşaat ortamı	3	-
Aşevi	1	-
Huzurevi	1	1
Cephe-Askeri alan	5	2
Halı dokunan yer	1	7
Tamirhane	-	3
Havaalanı-Otogar	2	2
İbadethane	3	1
Nikâh salonu-Düğün	4	6
Sanat merkezi	4	4

Tablo 7’de verilen bilgilere bakıldığında erkek, meclis, seçim miting alanı, oy kullanılan yer, sokak, arazi-orman, banka, stadyum, inşaat ortamı, atölyede, ibadethanede yani evin dışında kamusal alanda kadına oranla fazla gösterilirken, kadın ev, ev bahçesi, su kuyusu-çeşme başında, halı dokunan yerde erkeğe oranla fazla gösterilmiştir.

İncelenen kitaplardaki metinlerde aile içinde erkek ve kadına yüklenen roller, erkek ve kadının gösterildiği mekânlar kitapların basım yıllarına göre aşağıda belirtilmiştir.

1931 yılına ait kitapta cemiyetin hayatı ve ferdin hürriyeti adlı konuda verilen örnekte adam kelimesiyle erkek cinsiyetinden söz etmektedir. Sahip olduğu toplumsal roller erkeği eve hapsedmiyor, erkek; spor heyetinde, meslektaşlarıyla, edebi kulüpte, hayır kurumunda, siyasi partide.

...insanlar aynı zamanda birkaç cemiyete bağlı olabilirler. Meselâ bir Türke bakınız; onun bir ailesi olduğunu, ihtimal bir spor heyetine veya bir edebi kulübe ve bunlarla beraber bir hayır yapan cemiyete mensup bulunabileceğini, nihayet meslek dolayısıyla meslektaşlarına bağlı ve siyasi bir hırkaya girmiş olacağını düşününüz Bu adam hayatındaki hemen her nevi faaliyet için bir başka cemiyete, ufak veya büyük, ehemmiyetli veya ehemmiyetsiz bir heyete girmiştir... (İzzet, 1931, s.7).

Cemiyetlerin umumî tasnifi adlı konuda, mekân olarak kır gösterilirken cinsiyet belirtilmemiştir.

Müşterek gayeler ve tasavvurlar bir arada bulunan insanlarda bazan şuurda gözükmiyerek mevcut olabilirler. Meselâ bir kırdaki aynı zamanda gezinmekte olan insanları düşünelim. Biri çocuğuna hava aldırarak, öteki bir edebi eser okumak, üçüncüsü dinlenmek ve yahut arkadaşlarıyla konuşmak ilâ.. maksatları ile gelmiştir. Yani bu şahısların gayeleri tamamen hususî mahiyettedir (İzzet, 1931, s.7).

En mühim cemiyetler adlı konuda yer alan “Aile, ocağında birçok gayeler tahmin edilen bir heyettir. Maddî refah, muhabbet, fikir ve ahlâk terbiyesi, eğlence ilâ... ailenin içinde yaşayanların dağıttığı nimetlerdir” (İzzet, 1931, s.9), ifadeleriyle ailenin görevleri belirtilmiş ve görevler cinsiyetlerden herhangi birine indirgenmemiş, “Ailenin içinde yaşayanlar” ifadesiyle sorumluluk aileyi oluşturanların tamamına bırakılmıştır.

Bir İçtimaî vakfa nedir adlı konuda çocuğu yetiştirmede erkek ve kadın aynı sorumlulukta vurgulanıyor.

Ta hayatının ilk senelerinden beri muntazam saatlerde yemeğe, içmeğe, uyumağa, temizliğe, sessizliğe, itaate zorluyoruz. Daha sonraları da başkalarını hesaba katmağa, âdetlere, adaba hürmet etmeğe, çalışmağa, ilâ... zorluyoruz... Çocuğu her dakika

zorlıyan içtimâî muhittir, bundan maksadı çocuğu kendine benzer bir biçimde yontmaktır. Hocalar ve ana baba ise cemiyetin elçileridir (İzzet, 1931, s.13).

İçtimâîlik duygusu adlı konuda çocuk olarak erkek ifade edilmiştir. Bakıma ihtiyacı olduğu zaman, cinsiyetlerden sadece kadın vurgulanmıştır.

... demek ki onları birleştiren maddî menfaat değil her şeyden evvel <içtimâî duyguları> dır. Bizce daha mâlum diğer bir misal: Yeni doğan çocuk ilk senelerinde kendisinden tamamen farklı fertler olan dadısına veya anasına düşkündür. Fakat çocuğun yaşı biraz büyüsün, derhal ancak kendisine benziyenlere, diğer çocuklara en büyük alâkayı göstermeğe başlar... (İzzet, 1931, s.93).

Hısmınlığın nevileri adlı konuda verilen “Kendi hislerimize bakarsak anamız ve anamız tarafından olanlarla babamız ve babamız tarafından olanların bize hısmınlıkları itibarile bir farkını göremeyiz...Lâkin daima aynı meyiller her cemiyette görülmüyor...” (İzzet, 1931, s.101), ifadelerde erkek ve kadına dair eşit şekilde yaklaşılması gerektiği belirtilmiş, cinsiyetlerden herhangi biri üstün kılınmamıştır.

Cürmün sebepleri konusunda verilen “Ana, baba ilk mektepten çıkan on üç, on dört yaşındaki çocuğunu çıraklığa verir. Maatteessüf bizzat çalışmağa mecbur amele olan namuslu ana ve baba, oğullarına intizamlı bakamazlar. Oğlan, henüz elde eylediği serbestlikten dolayı gururlanmıştır, sefahete meraklıdır, bir gün meyhaneye girer...” (İzzet, 1931, s.179), örneğiyle erkek ve kadının her ikisinin de çalışmasının çocuk bakımında olumsuz sonuçlara neden olduğu belirtilmiştir ve erkek çocukları vardır.

Yine aynı konuda, erkek ve kadını çocuğun terbiyesinden eşit şekilde tutmayan örnek kullanılmıştır. Erkek zaten çalışıyordur, ama kadın eğlenceye vakit ayırır üstelik çocuğa karşı yaklaşımı da hatalıdır.

... baba işine dalmıştır, terbiyeye nezaret edecek vakti yoktur: Ana ya çocuğa karşı fazla gevşeklik gösterir yahut ziyaretler ve eğlencelerle vaktini geçirir...Nihayet evlat ana babasıyla bozuşur, ve bir gün, iptilâsını teskin etmek ve para bulmak için ya da bir sahtekârlığa ve ya dolandırıcılığa cür’et eder... (İzzet, 1931, s.181).

1939 yılına ait kitapta kadının sosyal hayata girmesi adlı konuda yer alan “Asırlarca duvarlar arasında ve kafesler içinde yaşamağa mecbur tutulan kadın, erkek kadar inkişaf edemedi ise kabahat onun mudur?...Erkek ve kadın arasında en eski cemiyetlerde başlayan iş bölümü, kadının fitrî istidatlarından doğmuş değildir...” (Sadak, 1939, s.128), ifadeleriyle erkeğe sunulan şartların kadınlara sunulduğunda onlar gibi gelişme göstereceğinden söz edilmiştir.

1942 yılına ait kitapta aile kurumunun toplumsal kıymeti adlı konuda verilen “Toplumsal bakımdan aile kurumu önemlidir...Fert ilk toplumsal değerleri ana ve baba terbiyesile kazanır: Dil, ahlâk, din ve benzerleri gibi toplumsal yetkinlikler fertlere, ilk önce aile eğitimi ile aşılanır” (Sarp, 1942, s.27), ifadeleriyle çocuğu yetiştirmede erkek ve kadın aynı sorumlulukta vurgulanıyor.

1944 yılına ait kitapta devletin başka ödevleri: toplumsal yardım, fikir ve sanat hayatı adlı konuda verilen “Memlekette doğum ve çocuk bakım evlerinin sayısı on bire çıkmıştır. Bu kurumlar annelere çocuk büyütme bilgileri vermekle kalmıyor, çocuk ölümlerinin azalmasında büyük rol oynuyorlar” (Sadak, 1944, s.75), ifadeleriyle çocuk büyütme kadına ait gösterilmiştir. Bu ifadeler 1945 yılına ait kitapta devletin başka ödevleri: toplumsal yardım, fikir ve sanat hayatı adlı konuda yer almıştır.

1962 yılına ait kitapta çağdaş medeniyetlerde yaşayan bir ferdin mensup olduğu cemiyetler konusunda geçen “Çağdaş devirlerde yaşayan bir insan, ...Çocuk Esirgeme Derneği gibi bir hayır derneğine, yahut siyasi bir partiye de katılabilir. Böylece, çeşitli sosyal faaliyetler sâyesinde, insan kişiliği, gelişme imkânları bulur” (Sarp, 1962, s.19), ifadeleriyle sosyal hayatın kişilik gelişiminde etkili olduğu vurgulanarak cinsiyet belirtilmeden sosyal hayata yönlendirme yapılmıştır. Cinsiyetlerden herhangi biri sosyal hayatın dışına itilmemiştir.

Aynı kitabın ailenin sosyal değeri adlı konusunda verilen “Çocuk, bir disipline uymasını aile içinde öğrenir...Dil çocuğa aile içinde öğretilir. Bundan başka, sosyal çevrelerde yaşayan değerleri, çocuğa ilk aşıl原因an ailedir” (Sarp, 1962, s.95), ifadeleriyle çocuğun yetiştirilmesine dair sorumluluk aileye verilmiştir.

Kadının hukuk durumundaki gelişme konusunda verilen;

Kadın, erkekle hukuk bakımından eşitlik elde ettikten sonra, aile içindeki esaslı vazifeleri de daha iyi belirlemiştir: Kadın, evinin bütçesini ayarlar. Aile giderlerine göre düzenler. Ev idaresi, aile hayatı ve aile fertlerinin sağlık durumları için gerekli olan bilgilere göre hareket eder. Aileyi bir şefkat ve saygı yuvası haline koyar (Sarp, 1962, s.96).

ifadeleriyle kadın evin içinde ve evle ilgili işlerin ona ait olduğu görülmektedir. Söz konusu kitapta bu durum gelişme olarak gösterilmektedir.

1965 yılına ait kitabın eski devlet ve bugünkü devlet anlayışı konusunda verilen “Babasız aileler, bakımsız çocuklar, ihtiyarlar ve yetimler...mühim bir yekûn tutmaktadır...devlet, sosyâl yardıma büyük önem vermelidir” (Topçu, 1965, s.65), ifadeleriyle eve para getiren cinsiyet olarak erkek gösteriliyor, bu durum ataerkil düşünce yapısının erkeğe yaptığı haksızlıktır. Erkek olmadığında o görev devlete yükleniyor.

1966 yılına ait kitapta da eski ve yeni devlet anlayışı konusunda yer alan “...halkın sağlığını korumak üzere hastaneler, dispanserler açar, bazı kurumlar yoluyla fakir, muhtaç kimselere ve felâkete uğrayanlara yardım eder” (Altay, 1966, s.79), ifadesiyle devletin görevleri cinsiyetçi bir dil kullanmadan gösterilmiştir.

Sosyal gerçekliğin tanımı konusunda yer alan ifadelerde kadın ev işlerini düzenliyor, alışveriş yapıyor; erkek para getiriyor. Cinsiyete dayalı iş bölümü örneği verilmiş, erkek dışarıda gösterilirken, kadın evde, evden dışarı çıkarsa da evle ilgili işler için çıkartılmış, ev ve ev işleri ile sınırlandırılmıştır.

Yaşadığımız şehir veya kasaba halkının bir günlük yaşayışını birlikte gözden geçirelim: Sabahın erken saatlarında işçiler iş yerlerine gider, esnaf, alışveriş için dükkânını açar. Çiftçi tarlaya, memur çeşitli büro işlerini yapmak için dairesine...ev işlerini düzenliyen birçok anneler de çarşıya alışverişe giderler (Altay, 1966, s.5).

Aynı kitabın toplumu meydana getiren öğeler adlı konusundaki “Çocuk, sosyal kültürünü ve kişiliğinin ilk öğelerini ailesinden alır” (Altay, 1966, s.17), ifadesiyle çocuğun sorumluluğu aileye verilmiştir.

1969 yılına ait kitabın toprağa yerleşmiş topluluklarda egemenlik adlı konusundaki “Toprak insanı doyuran bir ana, kutsal varlıkların barındığı bir yurt, ölenleri içinde saklayan geniş bir alandır” (Pazarlı, 1969, s.94), ifadesiyle toprak kadına benzetilmiştir.

Sanatı açıklayan teoriler adlı konuda “...Yapıcı, tecrübe edici, kuvvet gösterisi şeklinde oyunlar vardır. Oyun aynı zamanda hayata da bir hazırlıktır. Kız çocukları bebek oynarlar, erkek çocukları harb, savunma, baskın oyunları oynarlar”(Pazarlı, 1969, s.203), ifadeler ile kız ve erkek çocuklarına verilen cinsiyetçi rollerin oyunlarla yerleştirildiği görülmektedir.

1970 yılına ait kitabın fert ve toplum konusundaki “Çocuğun ilk sosyal çevresi ailesidir; İlk öğretmeni annesi, babasıdır” (Erdem, 1970, s.17), ifadeleriyle çocuk yetiştirmedeki sorumluluğu erkek ve kadına veriyor.

Sosyal rol adlı konuda verilen örnekte erkek aile reisi, ailede karar alan tek kişi, kadın ve çocukların geçimini sağlamak ona ait gösterilerek cinsiyetçi bir tutum sergilenmiştir. Aile birliğini sağlayan erkek ve kadındır. Bu birlik içinde erkeğe çok fazla sorumluluk yüklenmesi kadını eve kapatırken, erkeği de dışarıya mahkûm ediyor. Kadının toplum tarafından belirlenen rolleri değiştiremeyeceği, aile birliğinin bozulmasına neden olarak erkek ve kadının değil de sadece kadının yaptığı davranışlar sebep olarak gösterilmektedir.

Statü, bir kişinin toplum içindeki yerini, mevkiini gösterir. Sosyal rol ise o kişinin yapmakla yükümlü olduğu işleri belirtir. Meselâ koca, aile birliğinin başkanıdır. Evin seçimi, karı ve çocukların beslenmesi ona aittir. Şüphesiz kocanın görevi yalnızca bunlar değildir. Ondandır beklenen daha birçok şeyler vardır (Erdem, 1970, s.18).

Herkesin rolü toplumca belirlenmiştir. Başka bir deyişle roller kişilerin isteğine bağlı değildir... Ne karı ne de çırak çeşitli ihtiyaçların sonunda beliren rollerinde esaslı bir değişiklik yapamazlar... Meselâ karı, herkesçe kınanan birtakım davranışlarda bulunacak olursa, aile birliği devam edemez. Aynı şey bir atelyede çalışan çırak için de söz konusudur. O da kendisine düşen rolü ifa etmek zorundadır. Aksi halde gurubun yaşaması mümkün olmaz (Erdem, 1970, s.18).

Bu ifadeler, 1974 yılına ait kitapta da yer almıştır.

Ailenin sosyal anlamı ve değeri adlı konuda verilen “...Özellikle, çocuğun ilk beş yılda annenin şefkatinden yoksun kalması, sonraki suçluluğunda esaslı bir faktör olmaktadır. Gerçekten de aile dün olduğu gibi bugünde çocuğun sosyalleşmesinde ilk ve en önemli kurumdur”(Erdem, 1970, s.94), ifadeleriyle çocuğun bakımından sorumlu kişi kadın gösterilmiştir. Ailenin çocuğun sosyalleşmesinde etkili olduğu vurgulanırken örnekler kadın üzerinden verilerek ailenin bu özelliği sadece kadına indirgenmiştir.

Kadının aile ve toplumdaki yeri konusunda yer alan “Kadının farklı bir statüye sahip oluşunun ve toplum hayatına geniş ölçüde katılmayışının sebepleri şöylece belirtilebilir. Kadın erkeğe nazaran bedenen daha güçsüzdür. Ayrıca doğurduğu çocuğa bakmak için uzun süre evde kalmak zorundadır”(Erdem, 1970, s.96), ifadelerin de çocuğa bakmak sadece kadının görevi olarak belirtilmiş ve kadın evde gösterilmiştir. Bu ifadeler, 1974 yılına ait kitapta da yer almıştır.

1970 ve 1974 yılları basımı ders kitaplarının demografi konusunda kullanılan görselde kadın ev dışında ama eve yakın yerlerde, su kuyusu başında gösterilmektedir.

Şekil 48. İç Anadolu'da Bir Köy, Türkiye'de nüfus binde 30 (%3) a yakın bir hızla artmaktadır. Nüfusumuzun yüzde 41,1, i 0-14 yaşları arasındadır. Bu durum, Türkiye nüfusunun genç nüfus karakteri taşıdığını gösterir (Kaynak: Erdem, 1970, s.35; Erdem, 1974, s.38)

1970 ve 1974 yılları basımı ders kitaplarının ırk birliği konusunda kullanılan görselde ırklar erkek cinsiyetine indirgenmiştir.

Şekil 49. Irklar, üstün ve aşağı ırklar şeklinde bölümlere ayrılamaz (Kaynak: Erdem, 1970, s.55; Erdem, 1974, s.63)

Siyasi partiler konusunda kullanılan görselde erkek kürsüde gösterilmiştir.

Şekil 50. Bir seçim mitingi. Anayasamıza göre ‘ siyasi partiler ister iktidarda ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır (Kaynak: Erdem, 1970, s.71; Erdem, 1974, s.80)

1970 ve 1974 yılları basımı ders kitaplarının ailenin sosyal anlamı ve değeri konusunda kullanılan görselde çocuk kadını gösterilmiştir.

Şekil 51. Anne Sevgisi, Aile, çocuk için yeri doldurulamayan bir kurumdur (Kaynak: Erdem, 1970, s.94; Erdem, 1974, s.106)

1970 ve 1974 yılları basımı ders kitaplarının sanat konusunda kullanılan görselde hamur açan kadın, evin yemek işlerinden ve çocuktan sorumlu olarak yansıtılmıştır.

Şekil 52. Hamur Açan Kadın, Turgut Zaim (1914- ...). – Türk resminde, yabancı etkilerden uzak, kendine özgü bir üslûbun yaratıcısı olan Turgut Zaim, düzen, renk ve biçim yönünden eski minyatürlerimize dayandırdığı tabloların konularını folklorumuzdan ve köy hayatından almaktadır (Kaynak: Erdem, 1970, s. 151; Erdem, 1974, s.167)

1975 yılına ait kitabın bugünkü millet ve milliyetçilik anlayışımız adlı konusunda yer alan “İnsan, en samimî, en içten duygularını ilk eğitilme çağında alır. Daha beşikte iken işittiği ninnilerle ana dilinin etkisi altında kalır. Bundan dolayıdır ki en çok sevdiğimiz dil ana dilimizdir” (Altay, 1975, s.77), ifadeleriyle bebeğin bakımı ve eğitiminde kadına sorumluluk verilmiştir.

1980 yılına ait kitabın sosyalleşme vetiresi (süreci) adlı konusunda verilen “Bu ilk evrede annenin göğsü ile süt şişesinin emziği arasında hiç bir fark yoktur...”(Kurtkan, 1980, s.3), örneğiyle kadın çocuğun bakımında bir araç olarak gösterilerek maddeleştiriliyor.

Normlar konusunda verilen “...Fakat, istiklâl marşına saygı duruşunda iken, düşmek üzere olan çocuğunu kurtarmak için harekete geçen bir annenin davranışı saygısızlık hududunun dışında kalmayan, müsamaha edilebilir bir davranıştır”(Kurtkan, 1980, s.95), örneğiyle çocuğun bakımından sorumlu kadın gösterilmiştir.

1992 yılına ait kitabın sosyal statüler ve roller adlı konusunda verilen ‘‘Örnekle açıklamak istersek: Bir şahıs öğretmen olabilir. Aynı zamanda bu kişi, çocuklarının annesi, kocasının karısı, diğer taraftan bir derneğin üyesi veya başkanı da olabilir’’ (Baykurt, vd. 1992, s.35), örneğiyle kadına sadece eve dair sorumluluk yüklenmiyor, meslek sahibi, dernek üyesi ya da başkanı olarak da gösteriyor.

Aynı konuda verilen ‘‘Meselâ, bir insan dairesinde müdür, klüpte arkadaş, evinde baba olmakla beraber her yerde müdür rolünde davranışta bulunursa, o kişi ‘rol çatışması’ içine düşmüş olur’’(Baykurt, vd. 1992, s.36), örneğiyle, erkek müdür, kulübe üye olarak gösteriliyor.

Köyde sosyal hayat konusunda kullanılan görselde kadının gösterildiği mekân çeşme başıdır. Temizlik işleri kadına ait olarak gösterilmiştir. Ayrıca kadın üniversite öğrencisi olarak, sosyal alanda araştırma yaparken gösterilmiştir.

Şekil 53. Hasanoğlan’da köy çeşmesinde çalışan köy kadınları ve Sosyolojik inceleme yapan Üniversite öğrencileri (Kaynak: Baykurt, vd. 1992, s.52)

1997 yılına ait kitabın toplumsal statü konusunda verilen ‘‘Örneğin, evde anne, hastahannede doktor ve yaşlandığında babaanne olmak gibi...Anne, yönetici, dernek üyesi olan bir kadının anahtar statüsü yöneticilik olabilir’’ (Eke ve Erol, 1997, s.47), örneğiyle kadın sadece evde gösterilmiyor, çalışma ortamında, sosyal ortamlarda da gösteriliyor.

Toplumsal rol konusunda verilen ifadelerde çocuğun bakımı, eğitimi kadına verilirken erkek çalışma hayatında, sosyal alanda gösterilmiştir.

Örneğin, çocuğuna gerekli ilgi, bakım ve özeni gösteren, eğitimini sağlayan bir anne (annelik statüsüne sahip birey), ‘annelik rolü’nü toplumsal olarak onaylanan bir biçimde yerine getirmiştir.... Çağımızda toplumsal iş bölümünün ve ilişkilerin artması, bireyin çok sayıda rolünün olmasını gerektirir. Evde baba, fabrikada muhasebeci ve bir dernekte başkan olma gibi. Birey, sahip olduğu statülerine göre farklı rolleri gerçekleştirmek zorundadır (Eke ve Erol, 1997, s.48).

“Toplumun kendisinden iyi bir anne-eş olmasını beklediği çalışan bir kadının, kırk günlük bebeğini evde bırakıp işine gitmesi, bir rol çatışması örneğidir” (Eke ve Erol, 1997, s.49), örnekleriyle kadın çocukların bakımından sorumlu tek kişi ve evde gösterilirken erkek, çalışma ve sosyal ortamda gösteriliyor. Kadını evle sınırlandırmakta erkeğe çok sayıda rol vermektedir.

Hürriyetçi yönetim konusunda kullanılan görselde erkek ve kadın birlikte oy kullanılan mekânda gösterilmiştir.

Şekil 54. Demokrasilerde, insanlar oy kullanarak iradelerini ortaya koyarlar (Kaynak: Eke ve Erol, 1997, s.149)

Kitle iletişim araçları konusunda kullanılan görselde kadın evin dışında, çalışma hayatında gösterilmiştir.

Şekil 55. Dünyanın ‘büyük bir köy’ e dönüşmesinde iletişim araçlarının önemli etkisi olmuştur (Kaynak: Eke ve Erol, 1997, s.170)

1999 yılına ait kitabın toplumsal statü ve roller adlı konusunda verilen “Örneğin, bir kadın; kocasının karısı, çocuklarının anası ve çevre koruma derneğinin başkanı olabilir”(Erdem, 1999, s.66), örneğiyle kadına sadece evle ilgili değil, kamusal alanla da ilgili sorumluluklar verilmiştir.

Toplumsal değerler konusunda verilen “Örneğin, ninemizden kalan gümüş bir tepsinin para ile ölçülebilen maddî değerinin yanında manevî bir değeri de vardır” (Erdem, 1999, s.70), örneğinde kadın mutfak eşyası ile gösterilmiştir. 2004 yılına ait sosyoloji kitabında da bu ifadeler yer almaktadır.

Kültürleme konusunda kadın ev bahçesinde ve çocuğun sorumluluğu kendisine ait şekilde gösterilen görsel kullanılmıştır.

Şekil 56. Köyde Kültürleme: Torununu taşıyan ana ve bebeğini taşıyan kız (Kaynak: Erdem, 1999, s.139)

Aile ve akrabalık konusunda kullanılan görselde erkek ve kadın evde gösterilmiştir; erkek ve kadının çocuğunu tutma şeklinde farklılık görülmektedir.

Şekil 57. Aile toplumun en küçük birimidir. Kentlerde geniş aile yerini giderek çekirdek aileye bırakmaktadır (Kaynak: Erdem, 1999, s.149)

Kadının toplumsal yeri konusunda yer alan “Kadının toplum yaşamına katılmasını önleyen ilk etkenin, onun biyolojik yapısı olduğu söylenebilir. Gerçekten de kadın, erkeğe göre bedenen daha güçsüzdür. Doğurduğu çocuğa bakmak için de uzun süre evde kalmak zorundadır” (Erdem, 1999, s.161), ifadeleriyle çocuk bakmak sadece kadının görevi olarak gösterilmiştir. Kadının kamusal alanda değil de evde olmasının nedeni yine kadının kendisi olarak yansıtılmıştır.

1999 yılına ait kitabının sosyoloji- antropoloji (İnsan Bilimi) konusunda insanlığı erkek cinsiyetine indirgeyen görseller kullanılmıştır.

Şekil 58. Tarih öncesi insanın üç evrimi (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.21)

Kültürün kazanılması konusunda yer alan “Toplumsallaşma sürecinde birincil ilişkilerin özel bir önemi vardır. Bir çocuğun annesi ya da bir bakıcı tarafından bakılması, sevilmesi, beslenmesi ve öbür fiziksel gereksinimlerin karşılanması, hem çocuk hem de toplum için son derece önemli olan farklı sonuçlar doğurur” (Ozankaya, 1999, s.99), ifadeleriyle çocuk bakımı kadına yüklenmiştir.

Ve aynı konuda bu durumla eşdeğer görsel kullanılmıştır. Kız çocuğuna cinsiyetçi toplumsal roller aktarılırken, çocuğun bakımı kadına yüklenmiştir.

Şekil 59. Çocuğun toplumsallaşmasında en büyük etken ailedir. Çocuk, annelik rolünü taklit etmeyi aile içinde öğrenir (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.100)

Toplumsal kurumun anlamı konusunda verilen “Örneğin; ailede asıl rolü babalık ya da annelik olan bir bireyin, iş yerinde, meslekî derneğinde, siyasî partisinde, spor kulübünde, değişik rolleri vardır ve bunların gereklerine göre davranması beklenir” (Ozankaya, 1999, s.106), örneğiyle erkek ve kadın özel ve kamusal alanda gösterilmiş, her iki cinsiyete de eşit toplumsal roller sunulmuştur.

Ailenin temel işlevi adlı konuda verilen “Erkek; kas gücü daha fazla olduğu için ve gebelik, çocuğun emzirilmesi gibi yükleri olmadığından, evden ve çocuklardan uzaklarda yapılması gereken ya da kadının yapamayacağı büyük fizik güç isteyen işlerde çalışabilir” (Ozankaya, 1999, s.106), ifadeleriyle erkek ev dışında gösterilmiştir.

Aile ve akrabalık konusunda çocuğun kadında olduğu görsel kullanılmıştır.

Şekil 60. Aile yaşamında dört kuşak bir arada (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.110)

Boşanmanın sonuçları konusunda, boşanma olgusundan erkek ve kadının etkilenme şekilleri açıklayan ifadelerde aile birliği varken evin geçimini erkek sağlıyor, kadın evin işlerini (yemek yapma, ütü yapma gibi) yapıyor algısı oluşturulmuştur. Boşanmaktan en çok erkeğin olumsuz etkileneceği belirtiliyor. Sadece eve para getiren erkeğin, diğer işleri de kendinin yapacak olması bunun nedeni olarak görülebilir. Erkeği para getirmenin dışındaki rollerde aciz göstermek, erkeğe yapılan haksızlıktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği olmayan ve ataerkil bir algıda boşanma sadece kadını çevrenin rahatsızlık verici davranışlarına maruz bırakır.

Boşanmanın, çocuğun yanı sıra kadın ve erkek üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Boşanan kadın; özellikle eğitim düzeyi düşük, işsiz ve kendi ailesinin maddi ve manevi desteğinden yoksun ise çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Geçimini sağlamakta güçlük çeker, içinde bulunduğu çevrenin rahatsız edici davranışlarıyla hatta çeşitli tacizlerle karşı karşıya kalabilir. Boşanma, erkeği de olumsuz yönde etkiler. Boşanan erkek, kadından daha büyük güçlüklerle karşılaşır, bunalıma düşebilir. Aşırı alkol alma ve kumar oynama gibi alışkanlıklar edinebilir. Yemek hazırlanması, ütünün yapılması gibi günlük yaşamın sürdürülmesi ile ilgili konularda kendi kendine yeterli olamayabilir (Ozankaya, 1999, s. 115, 116).

Ekonominin anlamı adlı konuda verilen örnekte erkek eve para getirir, evin geçimini sağlar bu onun babalık görevidir algısının dışında ifadeler kullanılmıştır. Erkeğin çalışmasına cinsiyetçi algı yüklenmemiştir. Cinsiyetçi algının ilkel toplumlarda olduğu belirtilmiştir.

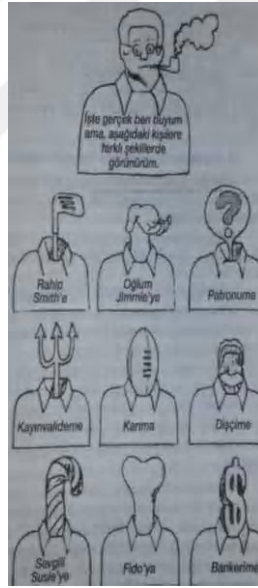
Örneğin; ilkel topluluklarda, ailesinin yiyecek gereksinimlerini, karşılamak amacıyla balık avlayan bir baba, bu işi babalık rolünün gereği olduğu için yapmaktadır. Oysa günümüzde örneğin; Güzelgöl Su Ürünleri Ortaklığı'nın ya da Dalyanlı Balıkçılık Kooperatifi'nin üyesi ya da işçisi olarak balık avlanma işini yapan bireyler, babalık

rolünün gereği olduğu için değil, bağlı oldukları kuruluştaki statülerinin gereği olduğu için bu işi yapmaktadır (Ozankaya, 1999, s.133).

Toplumsal değişme tipleri konusunda verilen örneklerle kadının çalışma hayatına girmesiyle ona yüklenen toplumsal rol olan çocuk bakımı eğitim kuruluşlarına devredilmiş fakat eğitim kuruluşlarının anaokulu ifadesini taşıması çocuk bakımının sadece kadına ait olduğunu gösteren cinsiyetçi bir ifadedir.

Örneğin; sanayileşen bir ülkede hızlı bir kentleşme görülür. Kentlerde çekirdek aile sayısı çoğalır. Ev dışında çalışan kadın sayısı artar. Bu süreçte; çocukların eğitimini üstlenecek kreş, ana okulu gibi eğitim kuruluşları, yaşlıların bakımı ile ilgilenecek bakım evleri plânlı biçimde oluşturulmalıdır (Ozankaya, 1999, s.169).

2001 yılına ait kitabın toplumsal statü ve roller konusunda verilen görselde erkeğe yüklenen roller cinsiyete dayalı eşitsizliğin göstergesidir. Erkek, eve para getiren çocuğuna para veren kişi olarak gösterilmiştir.

Şekil 61. Aynı kişi statüsünün gerektirdiği birçok rolü oynar (Kaynak: Yamanlar, 2001, s.55)

Kentleşme ve sanayileşme ilişkisi konusunda kullanılan görselde para kazanma, evin geçimini sağlama rollerinin sadece erkeğe yüklenmektedir. Aile birlikteliğini sağlayan erkek ve kadındır. Söz konusu toplumsal rollerde erkeğin yalnız bırakılması eşit olmayan bir tutumdur.

Şekil 62. Kentin insanı bile hızlı toplumsal değişime uymakta zorlanmaktadır (Kaynak: Yamanlar, 2001, s.74)

Kültürleme, kültürlenme ve kültürleşme konusunda verilen “Örneğin, köylü kadın bebeğini sırtına bağlayarak taşır. Kız çocukta evcilik oynarken annesi gibi bebeğini sırtına bağlar” (Yamanlar, 2001, s.98), örneğiyle bebek, kadınla gösterilmiştir.

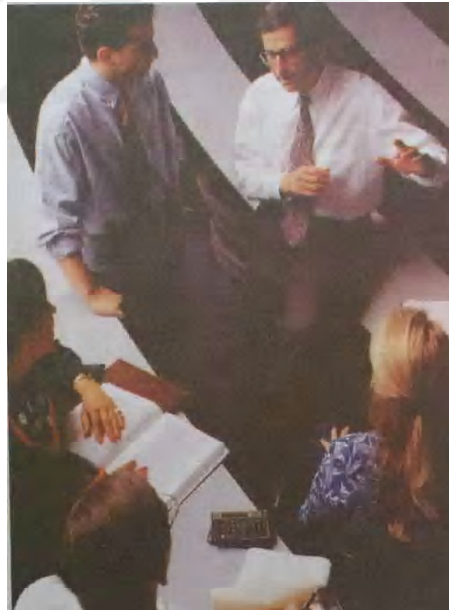
Boşanma ve sonuçları konusunda yer alan “Boşanma, her iki taraf içinde üzücü ve yıpratıcı bir olaydır. Özellikle, ekonomik güvencesi olmayan kadınlar için büyük sorunlar yaratabilir. Boşanma, en çok çocukları etkiler” (Yamanlar, 2001, s.109), açıklamasında kadına ekonomik açıdan olumsuz etki edeceği belirtilirken erkeğin eve para getiren, kadının geçimini sağlayan rolleri olduğu gösterilmektedir. Ve boşanmanın erkek üzerindeki olumsuz etkilerine örnek verilmemiştir.

2004 yılına ait kitabın günümüzde toplum sınıflamaları konusunda kadının evin önünde, su kanalında bulunduğu; bulaşık, çamaşır yıkamanın kadına ait, çocuğun kadınla gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 63. Düşük yaşam düzeyi az gelişmiş toplumun en belirgin özelliğidir (Kaynak: Erdem, 2004, s.17)

Toplumsal ilişkiler konusunda kullanılan görselde erkek ve kadın iş yerinde gösterilmiştir.

Şekil 64. İş yerindeki arkadaşlık birincil ilişkiler grubuna girer (Kaynak: Erdem, 2004, s.49)

Toplumsal rol konusunda verilen görselde kadını evin dışında da kamusal alanda, çalışma hayatında göstermesine rağmen ev işlerinin kadına ait olarak gösterilmesi cinsiyetçi bir tutumun sonucudur.

Şekil 65. Kadının toplumdaki statü ve rolleri (Kaynak: Erdem, 2004, s.51)

Kültür, toplumsallaşma ve kişilik konusunda yer alan “Çocuğun ilk toplumsal çevresi ailesidir; İlk öğretmeni annesi, babasıdır” (Erdem, 2004, s.97), ifadeleri çocuk yetiştirmedeki sorumluluğu erkek ve kadına veriyor.

Toplumsal yaşamın karmaşıklaşması konusunda yer alan “Örneğin aile kurumu ile ilgili olarak, kimi zaman erkek, ailenin bireyselliğini yok ettiğini ileri sürmekte; kimi zaman eşi, aileyi kadını ezen bir kurum olarak görmektedir. Bu ve benzer nedenler boşanmalara ve yeni oluşumlara yol açıyor”(Erdem, 2004, s.115), ifadeleriyle aile kurumuna dair algının erkek ve kadının sahip olduğu eşit olmayan rolleri çerçevesinde olduğu görülmektedir. Kadına göre daha özgür, baskıcı olmayan bir tutumla yetiştirilen erkeğin aileyi, bireyselliğini yok edici olarak görmesi kaçınılmazdır.

Kadının toplumdaki yeri konusunda yer alan “Kadın, erkeğe göre bedenen güçsüzdür. Doğurduğu çocuğa bakmak için uzun süre evde kalmak zorundadır”(Erdem, 2004, s.116), ifadeleriyle çocuğun bakımından kadın sorumlu gösterilmiştir.

Toplumsal değişme ile ilgili temel kavramlar konusunda yer alan “Her değişme bir ilerleme değildir. Örneğin, kadın erkek eşitliğini kaldıran ve modern eğilim görüşlerini reddeden bir değişme ilerleme olamaz” (Erdem, 2004, s.166), ifadeler ile kadın erkek eşitliğini destekleyici örnek verilmiştir.

2006 yılına ait kitabın köy öncesi ve köy konusunda erkeğin tarlada gösterildiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 66. Köy yaşamından bir görüntü (Kaynak: Atabek, 2006, s.69)

Toplumsal statü ve roller konusunda verilen “Örneğin; bir babadan çocuğunun gereksinimlerini gidermesi beklenir. Baba, bunu yerine getirmediği zaman aile içinde ilişkiler zayıflayabilir”(Atabek, 2006, s.51), örneğiyle çocuğun ihtiyaçlarını karşılama rolü erkeğe verilmiştir.

Toplumsal değerler konusunda yer alan ifadelerde aile içinde söz sahibi erkek olarak gösterilmiştir. Kadının, eğitimde fırsat ve imkân eşitsizliğine zihniyeti belirleyen erkekler tarafından maruz kaldığını gösteren ifadeler kullanılmıştır.

Söz gelimi köyde yaşamış ve kırsal kesimin değerlerine sahip bir baba, kız çocuklarının okutulmaması yönünde bir karar verebilir. Bu kararı verirken var olan toplumsal değerleri göz önünde bulundurarak yaptığı davranışın doğru olduğunu düşünür. Aynı şekilde kentte yaşayan bir baba ise bunun tam tersini düşünüp kızının okumasına izin verebilir. O da bunu yaparken bulunduğu toplumun toplumsal değerlerini öne sürebilir (Atabek, 2006, s.55).

Boşanma ve sonuçları konusunda verilen açıklamalarda boşanma kadında geçimini sağlama konusunda ekonomik sıkıntılar oluştururken erkeğe günlük ihtiyaçlarının karşılanmaması yönünden sıkıntılar oluşturuyor ve boşanan cinsiyetlerden sadece kadın çevrenin rahatsız edici tutumlarına maruz kalıyor. Bütün bunlar ataerkil toplum yapısının sonucudur.

Boşanan kadın, eğitimsiz ve işsiz, kendi ailesinin maddî ve manevî desteğinden yoksun ise ciddi sorunlarla karşılaşabilir. Geçimini sağlamakta güçlük çekebilir ve çevrenin rahatsız edici tutumlarıyla karşı karşıya kalabilir. Boşanma erkekte de olumsuz sonuçlar

doğurabilir. Aşırı alkol alma ve kumar oynama gibi alışkanlıklar edinebilir, günlük gereksinimlerini gidermede zorluk çekebilir (Atabek, 2006, s.132).

2006 yılına ait sosyoloji kitabının kadının toplumdaki yeri konusunda yer alan “Kadının toplum yaşamında farklı bir konumda olmasının birçok nedeni vardır. Kadının erkeğe göre bedenen daha güçsüz olması, çocuğuna bakması gibi nedenler topluma daha etkili olarak katılımını engellemiş ve daha çok ev işleri yapmasına neden olmuştur” (Atabek, 2006, s.134), açıklamalarıyla çocuğun bakımı sadece kadına ait olduğu belirtilmiş, kadın evde gösterilerek ev işlerinden sorumlu tutulmuş ve kadının toplumsal yaşamda hak ettiği yeri alamamasının sebebi olarak eşit olmayan düşünce yapısı değil de kadının kendisi gösterilmiştir.

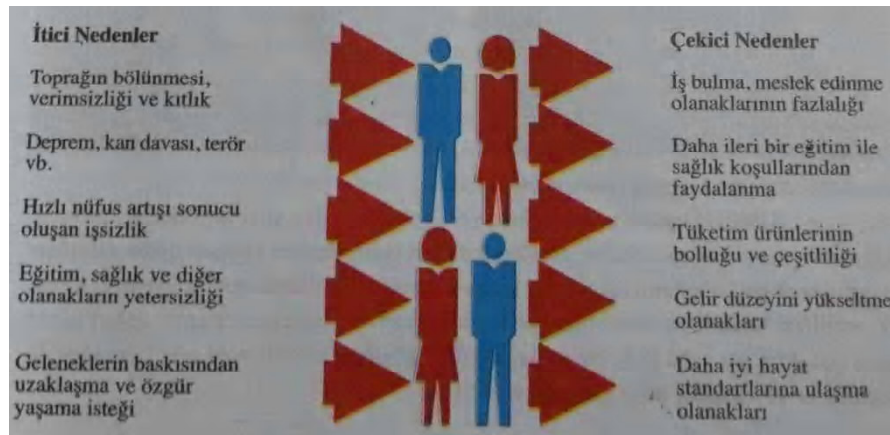
2008 yılına ait kitabın toplumsal statü ve roller konusunda verilen örnekte çocuğun bakımı ile sorumluluk kadına yüklenmiştir. Kadın mekân olarak gün boyu evde gösterilmiştir.

Sabahları saat 8’de çocuğunun kahvaltısını hazırlayan, onu okula gönderen, hatta akşam 5’e kadar hep çocuğu ile ilgilenen bir anne daha sonra çocuğuna, ‘Bugünlük bu kadar yeter. Yarın sabah gelirsen tekrar sana bakabilirim.’ diyebilir mi? ... Annelik, ablalık, babalık vb. statüdür ve bu statüye sahip olan insanlardan beklenen birtakım davranışlar vardır (Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.67).

yine aynı konuda verilen “Aile ortamında anne olan bir bireyin okulda öğretmen, üniversitede doktora öğrencisi, sendikada üye olması onun birden fazla statüye sahip olduğunu gösterir” (Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.67), örneğiyle kadın sadece evde gösterilmemiş kamusal alanda da gösterilmiştir.

Toplumsal gruplar adlı konuda da yer alan “Bireyler çok sayıda grubun üyesidir. Aile içinde anne, okulda öğretmen, bir dernekte üye, kooperatifte yönetici, sendikada üye, ulusal bir kimliğe sahip oluşu ile ulusun üyesi olabilir” (Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.78), örneğiyle kadın sadece evde gösterilmemiş kamusal alanda da gösterilmiştir.

Kentleşmenin nedenleri konusunda verilen şemada köyün itici nedenleri ve kentin çekici nedenleri cinsiyetçi tutumla yer almıştır. Bu nedenleri belirleyen erkek egemen toplum yapısıdır. Köyün itici nedenleri erkek için toprağın bölünmesi, kan davası, işsizlik, kadın için gelenek baskısından uzaklaşma, özgür yaşama isteği; kentin çekici nedenleri olarak kadın için iş bulma, eğitim ve sağlık koşullarından yararlanma, tüketim ürünlerinin bolluğu iken, erkek için gelir düzeyini artırmak olarak gösterilmiştir.

Şekil 67. Köyün iticiliği kentin çekiciliği kentleşmenin nedenlerinden biridir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s. 91)

Millet konusunda ırklardan söz ederken, erkek ve kadının bulunduğu görseller kullanılmıştır. Tek bir cinsiyete indirgenmemiştir.

Şekil 68. Irklar, aşağı ve üstün olarak ayrılamazlar Kaynak: (Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.97)

Kültürün özellikleri konusunda cinsiyetçi roller aktarılan görsel kullanılmıştır.

Şekil 69. Kültür hem öğrenilir hem öğretilir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.124)

Kadının toplumdaki yeri konusunda verilen görselle aile içindeki cinsiyetçi işbölümünde çocuk bakımı kadının rolü olarak görüldüğü için çalışma hayatına girmesi bu algıyı yıkmadığı belirtilmiştir.

Şekil 70. Kadınlar her alanda etkinlik göstermektedir. Buna rağmen, aile içindeki işlevlerinin birçoğu hâlen devam etmektedir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.158)

Boşanma ve sonuçları konusunda yer alan ‘‘Boşanma, eşler üzerinde de olumsuz etkiler yapabilir. Boşanmadan sonra, eşler hem ekonomik hem de toplumsal birtakım sorunlarla karşılaşabilirler. Örneğin ev kadınları için boşanma, onların ekonomik ihtiyaçlarını karşılayamamalarına neden olabilir’’ (Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.155), ifadeleriyle boşanmanın sadece kadınlar üzerindeki etkisi açıklanmış ve bu etkinin ekonomik olduğundan söz edilmiştir. Bu durum evin geçimini erkek sağlar algısının olduğunu gösterir.

2016 yılına ait kitabın toplumsal olay ve olgu konusunda verilen ‘‘Ali Bey’in iki ay önce İstanbul’da işlediği trafik suçu ise toplumsal olaydır’’ (Aşan, 2016, s.18), örneğiyle erkek evin dışında gösterilmiştir.

Birey ve toplum ünitesinin giriş bölümünde kullanılan görselde kadın evde ve çocuk bakımından sorumlu olarak gösterilmiştir.

Şekil 71. Saç kesimi, Dianne Dengel, 1939 (Kaynak: Aşan, 2016, s.30)

Sosyolojik araştırmalarda kullanılacak yöntemler konusunda verilen örnekte eğitim alanında erkek gösterilmiştir.

Sınıf arkadaşım Selim’in ayrımcılık karşıtı olan yasadan haberi varmış. Sınıf arkadaşım Berk, hakları ihlal edildiğinde ne tür yardım alabileceğini biliyor. Sınıf arkadaşım Şahin, en çok eğitim hakkından yararlanamayan çocuklar için kaygı duyuyor. Sınıf arkadaşlarımla çoğu, okulumuzun çevresinin temizlenmesi için belediyeye dilekçe vermeye hazırlanıyor. O hâlde sınıfımızdaki öğrenciler, insan olarak hangi haklara sahip olduklarını biliyorlar (Aşan, 2016, s.24).

Toplumsallaşma sürecini etkileyen unsurlar konusunda kadının çalışma hayatında gösterilmesi çocuğun bakımı ile ilgilenmesinin sadece kendisine bırakılmasını engellemiştir.

Şekil 72. Toplumsallaşma unsurları (Kaynak: Aşan, 2016, s.33)

Toplumsal statü, rol ve saygınlık konusunda kullanılan görsel için, resimde sıra dışı görünenin ne olabileceğinin nedeniyle birlikte sorulduğu hazırlık sorusu sorulmuştur. Kadın ev işlerini, bebek bakımını, yemek işlerini bir arada zorlanmadan yaparken erkek bebek bakımı ve temizlik işlerini yapmada çaresiz gösterilmektedir. Erkeği çaresizleştiren, kadını yetkin yapan ataerkil algının kendisidir. Erkeğe eve dair sorumluluk yüklenirken kadının keyif yaptığı gösterilmiştir. Kadın ev işleri, çocuk bakımı, yemek yapma rollerinde gösterilirken erkek evde gösterilmemiştir.

Şekil 73. Laura Collobi (Lora Kolobi) (Kaynak: Aşan, 2016, s.38)

Toplumsal değişme ve gelişme ünitesinin giriş kısmında kullanılan görselde dünyaya erkeklerin yön verdiği, erkek egemen bir durum yansıtan görsel kullanılmış fakat

dünyanın yarısını kadınla paylaşan erkeklerin karar mekanizmasında tek olması cinsiyetçi bir tavidir.

Şekil 74. Küreselleşme, Tobey Maguire (Tobi Maguayr), 2011 (Kaynak: Aşan, 2016, s.73)

Toplumsal değişme konusunda verilen “... Ah şu televizyon yok mu? Eve üç tane aldım yine de haberleri izleyemiyorum...” (Aşan, 2016, s.74), örnek metiniyle erkek evin ihtiyaçlarını karşılayan rollere sahip olarak gösterilmiştir.

Kültürün kazanılması, işlevleri, önemi ve sosyal bütünleşmeye katkısı konusunda kullanılan görselde erkek işyerinde, kadın evde gösterilirken, kadının bilişimden anlamadığı belirtilmiştir.

Şekil 75. Karikatür (Zeki Doğan) (Kaynak: Aşan, 2016, s.106)

Aile, toplumsal yaşam ve toplumsallaşma konusunda verilen örnekte ailenin erkek çocuğu var. Erkek çocuklarının ödevini yapan, dışarı çıkmasına serbestlik tanınan bir aile yapısı yansıtılıyor.

İlköğretim ikinci sınıf öğrencisi olan Ahmet, kendisine verilen ödevi yapma konusunda bir istek duymuyor. Eve gidince önlüğünü, çantasını bir kenara fırlatıp sokağa çıkıyor. Akşam uyumaya yakın, ödevi olduğunu hatırlıyor ve duygu sömürsü yaparak ağlıyor. Annesi ve babası güzel oğullarının bu hâline üzülp onun yerine ödevi yapıyor... (Aşan, 2016, s.131).

Siyasal yönetim şekilleri konusunda verilen etkinlikte demokrasi kavramı öğrenciye kavratmak istenmiş, ama verilen örnekler olumsuz niteliktedir. Üstelik canlandırmaları istenmiştir. Örneklere bakıldığında kadın yeri evi görevi de çocuk bakmaktır. Erkek çocuğu olan bir baba, çocuğunun meslek seçiminde söz sahibidir. Kadın sahip olduğu oy kullanma hakkı yerine tatili tercih etmektedir.

... aşağıdaki örnekleri okuyunuz ve bunlarda demokratik davranışların söz konusu olup olmadığını nedeni ile söyleyiniz. Bu durumlardan seçeceğiniz iki tanesini rolleri aranızda paylaşarak canlandırınız.

Ziya Bey, iyi eğitim görmüş, ekonomik özgürlüğü olan komşusu Gazeteci Solmaz Hanım'ı çoğu kez görmemezlikten gelir, ona selam bile vermek istemez. Çünkü ona göre bir kadının yeri evidir. Bir meslek sahibi özellikle de gazeteci olmak kadının evdeki görevlerini yerine getirmesini, çocuklarına iyi bakmasını engeller.

Rasim, müzisyen olmak ister ama babası oğlunun avukat olmasında ısrarlıdır. Bu nedenle onu okul korosundan alır, korodaki arkadaşları ile görüşmesini yasaklar.

Pınar ve arkadaşları günlerdir gece gündüz demeden deprem bölgesine yardım kampanyası için çalışıyorlar. Yardım için eşya topluyor, paketliyor, bölgeye bir an önce ulaşması için ellerinden geleni yapıyorlar.

Aslı Hanım, geçen yaz tatilini yarım bırakmak istemedi ve 'bir oy eksik olsa da olur.' diyerek genel seçimlerde oyunu kullanmadı... (Aşan, 2016, s.173).

2017 yılına ait kitabın toplumu oluşturan öğeler konusunda kullanılan görselde erkek inşaat alanında gösterilmiştir.

Şekil 76. (Kaynak: Ekici, 2017, s. 4)

Sosyalleşmenin anlamı ve unsurları konusunda yer alan “ Çocuğun ilk toplumsal çevresini ailesi oluşturur. Aile çocuğun hem beslenme, korunma gibi fiziksel ihtiyaçlarını hem de sevgi ve güven gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılar ayrıca yetiştirme biçimiyle, kişilik oluşumuna katkıda bulunurken sosyalleşmesini sağlar.” (Ekici, 2017, s.17), ifadeleriyle çocuğun yetişmesinde aile bireyelerine eşit sorumluluk yüklenmiştir.

Toplumsal statü, rol ve saygınlık konusunda kullanılan görselde kadının çalışma hayatında olması aile içindeki cinsiyetçi rollerini(temizlik, ütü, bebek bakımı, yemek yapmak...) beraberinde getirmiştir.

Şekil 77. (Kaynak: Ekici, 2017, s.23)

Statü çeşitleri konusunda kullanılan görselde kadın çocuğun eğitiminden sorumlu tutulmuştur.

Şekil 78. (Kaynak: Ekici, 2017, s. 24)

Birey ve toplum ünitesinin ölçme değerlendirme sorularında verilen “ Psikolog olan annenin, çocuklarını eğitirken psikoloji bilgisini kullanması” (Ekici, 2017, s.41), ifadesiyle çocuk eğitiminde kadın vurgulanmıştır.

Kültür ve öğeleri konusunda kullanılan “ Dededen, atadan gelen kültürel değerler, yaşayan insanların duygu, düşünce ve yaşantılarıyla şekillenir, zaman içerisinde gelişerek bazen de değişerek devam eder.” (Ekici, 2017, s.97), ifadeleriyle kültür erkeğe indirgenmiştir. Kültürü oluşturan taşıyıp aktaran insanlardır. Erkeğe dayandırılıp açıklamak eşitlikle bağdaşmamaktadır.

Kültüre katılma şekilleri konusunda yer alan “ Birey, içinde doğduğu kültürel ortamın özelliklerini ana babasından, yakınlarından, arkadaşlarından, okuldan, sokaktan ve iş ortamından öğrenir” (Ekici, 2017, s.102), ifadeleriyle kültürün aktarılmasında aile içi roller eşit verilmiştir.

Aile kurumu, önemi ve işlevleri konusunda erkek ve kadının birlikte yer aldığı aileyi tek cinsiyete indirgemeyen görseller kullanılmıştır.

Şekil 79. (Kaynak: Ekici, 2017, s. 122)

Toplumsal hayatta ve Atatürkçülükte kadının önemi konusunda kullanılan görselde kadının çalışma hayatında iş yerinde gösterilmiş fakat bebeğin yanında olması, aile içindeki eşit olmayan rol dağılımı olduğunu göstermektedir.

Şekil 80. (Kaynak: Ekici, 2017, s.135)

Erkek egemen toplumlarda ve ülkemizde kadın konusunda yer alan “ Türk erkeklerinin kadın konusunda pek çok ülkenin erkeklerinden farklıdır. Türkiye’de kadın anadır ve cennet ayaklarının altındadır. Eştir, namustur, bacıdır...Elbette kadına bu şekilde yaklaşan bir toplumda kadının iyi şartlarda yaşaması beklenir. Ancak fiili durum öyle midir” (Ekici, 2017, s.136), ifadelerle kadına namus olarak bakılması ona değer

verildiğini bu algının olduğu toplumda iyi şartların olduğu düşüncesi yansıtılmıştır. Fakat erkeğin namusunun kendi bedeni olduğunun farkına varmaması erkeğin namusunu kadın bedeninde görmesi toplumda huzurun değil kadına verilen değer değil, cinayetin, şiddetin... eşitsizliğin göstergesidir.

4. 4. Kadın ve erkeklere yüklenen kişilik özellikleri, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Problemine İlişkin Bulgular ve Yorum

Kadın ve erkeklere yüklenen kişilik özellikleri, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? alt probleminde metin görsellerde cinsiyetlere yüklenen kişilik özelliklerine kitapların basım yıllarına göre yer verilmiştir.

1931 yılına ait kitabın fertlerin manevi faaliyetine cemiyetin tesiri konusunda yer alan “Ahlâkımız da cemiyetin nüfuzu altındadır...Meselâ cetlerimizden birkaç karı sahibi olması ahlâksızlık saymamaları ve bize göre bugün aynı halin insanlık şerefine bozması ancak bu suretle anlaşılabilir...” (İzzet, 1931, s.5), ifadelerinde kadına dair algının zaman içinde değiştiğini, önceki durumun bugün hoş karşılanmadığını belirten örnek verilmiştir.

Kıymet adlı konuda erkek, sözünde duran güvenilir olarak gösterilmiştir.

İstihlâk eden için tattığı şarabın, okuduğu kitabın, karısına hediye ettiği inci gerdanlığın meydana gelmesi için sarfedilmiş olan emeğin ne ehemmiyeti var? Ehemmiyetli olan tadılan zevk, duyulan heyecan, bir söz ile yerine getirilen arzudur. Arzu, işte kıymetin yegane sebebi budur (İzzet, 1931, s.59).

Paranın tekâmülü adlı konuda verilen örneklerin birinde kadın eşya olarak gösterilir.

Muhtelif medeniyetlerde her türlü eşya para rolünü tutmuştur: Bazı deniz hayvanlarının kabukları(kavkaalar), camdan eşya, sığırlar, kıymetli madenler gibi...Melânezyada para olarak kullanılan deniz hayvanları kabukları bir karı veya müttefik elde etmek, bir ölü için verilmesi lâzımgelen diyeti ödemek içindir...Eski Yunanistanda para mabetlerde basılır ve saklanırdı... (İzzet, 1931, s.63).

Muasır aile ve evlenme adlı konuda yer alan “...Oruçlu olmasına rağmen uzaktan gelen kocasını kucaklayarak ona şefkatini ve sevgisini gösteren < günahkâr Salha> muasır ailenin karı örneğidir...” (İzzet, 1931, s.118), ifade de kadının kişilik özelliği olarak görülen duygusallık yansıtılmaktadır. Kadın, duygusal ve şefkatli yanlarıyla konu olmuştur.

Devlet ve vazifeleri adlı konuda yer alan “Manen veya maddeten terkedilmiş çocukları, lögusa kadınları, ihtiyarları ve her nevi muhtaçları, hastaları, kötürümleri korumak, onlara yardım eylemek asrî devletin (ve asrî belediyelerin) vazifesidir...”(İzzet, 1931, s.143), açıklamasıyla kadın aciz, yardıma muhtaç gösterilmiştir.

Cürmün sebepleri konusunda verilen “...baba işine dalmıştır, terbiyeye nezaret edecek vakti yoktur: Ana ya çocuğa karşı fazla gevşeklik gösterir yahut ziyaretler ve eğlencelerle vaktini geçirir...”(İzzet, 1931, s.181), örneğiyle, kadın eğlenceye düşkün, gevşek olan-disiplinsiz gösterilmiştir.

1939 yılına ait kitapta cemiyetin fert üzerindeki tesirleri ve terbiye adlı konuda verilen “Mesela aile bakımından, anasına hürmet etmeyen bir çocuk, aile zihniyetine karşı gelmiş sayılarak kendi muhitinde ayıplanır. Fakat bu hürmetsizlik, yetkinlik olduğu halde anasını aç bırakacak dereceyi bulursa, o zaman kanun işe karışır...” (Sadak, 1939, s.14), örneğiyle kadın yardıma muhtaç, aciz biri olarak gösterilmektedir. Bu ifade 1944 yılına ait kitapta cemiyetin fert üzerindeki etkileri ve eğitim kadın adlı konuda yer almıştır.

Devletin diğer vazifeleri: sosyal yardım, fikir ve san’at hayatı adlı konuda yer alan “Bırakılmış çocuklar, kimsesiz hastalar, fabrikalarda çalıştırılan çocuk ve kadınlar, doğurmak üzere olan yoksul kadınlar, çocuklarına bakmayan loğsa ve analar, çalışamayan ihtiyarlar, hep devletin bakımına verilmiştir” (Sadak, 1939, s.70), ifadeleriyle kadın yardıma muhtaç bakılacak aciz biri olarak gösterilmektedir. Bu ifade 1944 yılına ait kitapta devletin başka ödevleri: toplumsal yardım, fikir ve sanat hayatı adlı konuda yer almıştır.

Ahlâk tatbikatı: intihar adlı konuda yer alan “Eğer intiharın sebebi delilik olsaydı, delilerin sayısı ile intiharların sayısı arasında bir ilgi olurdu. Halbuki deli kadınların sayısı deli erkeklerden fazla olduğu halde, kadınlarda intihar daha azdır...” (Sadak, 1939, s.135), açıklamasıyla erkek cesaretli, kadın korkak olarak gösterilmiştir. Bu ifadeler 1945 yılına ait kitapta ahlâk tatbikleri adlı konuda yer almıştır.

1962 yılına ait sosyoloji adlı kitabın Kadının hukuk durumundaki gelişme konusunda verilen “Kadın, evinin bütçesini ayarlar. Aile giderlerine göre düzenler. Ev idaresi, aile

hayatı ve aile fertlerinin sağlık durumları için gerekli olan bilgilere göre hareket eder. Aileyi bir şefkat ve saygı yuvası haline koyar” (Sarp, 1962, s.96), ifadeleriyle şefkatli, saygılı, düzenli, diye nitelendirilen kişilik özelliklerinin sadece kadına yüklenmiştir.

1965 yılına ait kitabın sendikalar konusunda yer alan “...sendikaların şu faydaları vardır: ...İşsiz ameleye iş bulunması, kadın, çocuk ve işçi haklarının korunması...”(Topçu, 1965, s.11), ifadeleriyle kadın korunması gereken biri olarak gösterilmektedir.

Ailede buhran ve kadının yeri adlı konusunda yer alan aşağıdaki ifadelerde,

Kadının erkekten daha zayıf ve narin vücuda sahip olması, bâzı hallerde hayatın meşakkatlerine tahammülsüz bulunması onun, erkeğin yaptığı bütün işleri göremeyeceği kanaatini doğurmuştur. Ruh bakımından ise, kadında zekâdan ziyade iradenin zayıf olması, uzun ve kuvvetli sebat kabiliyetlerinden mahrum bulunması, kadınların bugüne kadar büyük deha ve irade eserleri veremeyişlerinin sebebi olarak gösterilebiliyor. Asrımızda feminizm cereyenları, ...bu itimsizliği haksız buluyor...sebebini kadınların kabiliyetsizliğinde değil,...erkekler tarafından eve hapsedilmiş olmasında arıyorlar. Bu sosyologların iddiaları belki doğrudur....Modern ailede kadın, büyük sanayinin ortaya koyduğu zaruretler sebebiyle, çalışmaya mecbur olmuş ve kendi hayatını kendi elleriyle kazandıktan sonra hak ve hürriyetlerini istemiştir. Ancak memur, öğretmen, doktor, hâkim, gazeteci ve mebus çıkarmakla beraber, büyük sanayinin tam mânasıyla hâkim olduğu memleketlerde pek haşin hayat mücadelesinde muvaffak olamayarak ekseriya işçiler sınıfında kaldığı ve eski hayatını aratacak kadar muhterip durumda bulunduğunu söylemek lâzımdır. Öyle ki, feminizmin iddiaları bugün şiddetle himâyeye muhtaç olan kadınlığın ızdırabı karşısında bir insafsızlık teşkil etmektedir (Topçu, 1965, s.81,82).

Kadın, erkekten bedenen zayıf, narin, güçsüz, irade zayıflığı, kuvvetli kabiliyetleri olmayan biri olarak nitelendirilmiş. Feminizm akımı bunun aksini savunsa bile, bunun iddiadan ibaret olduğu gösterilmiş. Modern aile yapısında kadına imkân verildiği halde kadının işçi sınıfında kaldığı, kadınlığın şiddetle korunmaya ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Bu tarz bir bakış açısının olması kadın ve erkeğin eşitliği adına büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu kitapların kişiliğin oluşumunda kritik dönem olan ergenlik dönemine hitap etmesi, gençlerde yanlış algının oluşmasında ne yazık ki etken olacaktır. Bir yandan kadını zayıf, güçsüz gösterirken erkeği güçlü gösterip hayatın zorluklarında yalnız bırakmak eşitsizliktir.

1966 yılına ait kitapta kadının toplum hayatında geri kalışının sebepleri adlı konuda yer alan “Kadını toplumdan ayıran ilk etmen olarak, kadının biyolojik durumu ileri sürülebilir. Bütün hayvanlarda olduğu gibi insanda da erkek, dişiye oranla bedenen daha kuvvetlidir” (Altay, 1966, s.105), ifadeler ile kadının toplum hayatında geri kalışının

sebeplerinin gerekçesi olarak kadının erkekten güçlü olmadığı, hayvanlarla eşdeğer tutularak açıklanmıştır. 1975 yılına ait sosyoloji kitabında da bu ifadeler yer alır.

Fert ve toplum konusunda yer alan “...erkek bir baloya kıravatsız gitse, herkes ona güler ve görgüsüz der. Herkes modaya uyarak kısa etek giyerken, görgülü bir kadının uzun etek giymesi gülünç olur”(Altay, 1966, s.7), ifadeleriyle, yine aynı kitabın ahlâkın kaynağı ve sosyal özellikleri adlı konuda yer alan “Bugün, açık olarak, erkekle beraber çalışan kadının davranışı beğenilir ve kendisine saygı gösterilir” (Altay, 1966, s.113), ifadesiyle kadın açık giyinmeye yönlendirilmiş, açık giyinmek kadınla özdeşleştirilmiştir.

Para adlı konuda verilen “...Örneğin, bir adam düşünelim, koyun karşılığında bir av tüfeği almak istiyor...”(Altay, 1966, s.148), örneğinde erkek, silahla gösteriliyor. 1975 yılına ait kitapta da bu ifadeler yer alır.

1969 yılına ait kitabın boşanmalar adlı konusunda yapılan bilimsel bir çalışmaya yer verilmiştir. Çalışma şefkat, sinirli olma gibi özelliklerin cinsiyeti olmadığını gösteriyor. Fakat boşanmanın sebebi olarak gösterilen özellikler erkeklerde hata, kadınlarda kusur olarak nitelendirilmektedir. Örneğin, şefkatsiz olması erkekte hata iken kadında kusur olarak nitelendiriliyor.

Amerikalı sosyologlardan Terman (Termen) kendi memleketinde yaptığı uzun araştırmalar sonunda boşanmaların sebebi hakkında dikkate değer bir tablo vücutte getirmiştir. Bu tabloda kadın gözüyle erkekteki hatalar, erkek gözüyle de kadındaki kusurlar (35) madde halinde sıralanmıştır. Bu tablodan her iki tarafta ortaklaşa bazı sebepleri şöyle özetleyebiliriz: Egoist, az dikkatli ve şefkatsiz, hakikati saklamak ve yalan, çok münakaşacı ve şikâyetçi, sinirli ve sabırsız, sadakatsiz ve tembel, gelir azlığı, kıskançlık, yakın akraba ile anlaşamamak, içki ve kumar düşkünlüğü, küfürbazlık...(Pazarlı, 1969, s.87).

Kadının toplumdaki yeri adlı konusunda yer alan “Kadının erkeğe nazaran vücutça daha zayıf yapılı olması, irade ve güç isteyen bazı işlerden uzak durmasına sebep olmuştur” (Pazarlı, 1969, s.88), ifadesiyle güçlü olma özelliği erkekle eşdeğer gösterilmiştir.

1970 yılına ait kitabın ailenin sosyal anlamı ve değeri konusunda yer alan “...Özellikle, çocuğun ilk beş yılda annenin şefkatinden yoksun kalması, sonraki suçluluğunda esaslı bir faktör olmaktadır. Gerçekten de aile dün olduğu gibi bugünde çocuğun sosyalleşmesinde ilk ve en önemli kurumdur” (Erdem, 1970, s.94),

açıklamasıyla şefkatli olma özelliği kadına yüklenmiştir. Bu ifadeler, 1974 yılına ait sosyoloji kitabında da yer almıştır.

Kadının aile ve toplumdaki yeri konusunda yer alan ‘‘Kadının farklı bir statüye sahip oluşunun ve toplum hayatına geniş ölçüde katılmayışının sebepleri şöylece belirtilebilir. Kadın erkeğe nazaran bedenen daha güçsüzdür’’ (Erdem, 1970, s.96), ifadeleriyle kadın güçsüz erkek güçlü olarak gösterilmiştir. Bu ifadeler, 1974 yılına ait kitapta da yer almıştır.

1970 ve 1974 yılları basımı ders kitaplarının ailenin sosyal anlamı ve değeri konusunda kullanılan görselde kadın, duygusal yönüyle gösterilmiş, sevgi duygusu kadın cinsiyetine indirgenmiştir.

Şekil 81. Anne Sevgisi, Aile, çocuk için yeri doldurulamayan bir kurumdur (Kaynak: Erdem, 1970, s.94; Erdem, 1974, s.106)

1975 yılına ait ders kitabının kültür ve uygarlık hakkında çeşitli görüşler konusunda verilen görselde güzellik kadınla özdeşleştirilmiş. Kadın güzel, bakımlı olmalı şeklindeki eşitsiz cinsiyet rolleri doğrultusunda bir örnektir.

Şekil 82. Çeşitli kültürlerde güzel görünmek için insan bedeninde yapılan acayip değişiklikler: 1-2- Çocukken demir ayakkabı giydirilen ve bu yüzden biçimi bozulan Çinli ayakları, 3- Bazı kültürlerde yassı birer halka geçirilerek dudakları genişletilen bir insan, 4- Filipin adalarında yaşayan Negritolar'da moda uyararak dişlerini eğleyip düzelden bir yerli, 5- Maoriler'de pirinçten ağır halkaları boynuna, kulaklarına ve kollarına asan bir kadın, 6- Bugünkü toplumlarda kadınların kullandığı yüksek topuklu bir ayakkabı, 7- Yine bugünkü toplumlarda moda uymak için belini incelten bir hanım (Kaynak: Altay, 1975, s.169)

1980 yılına ait kitabın sosyalleşme vetiresi (süreci) adlı konuda verilen "...çocuk, başka fertleri birer şahıs olarak tanıma imkânına ulaşır... Okulunu bütün okulların en güzeli, babasını bütün babaların en akıllısı olarak kabul eder..."(Kurtkan, 1980, s.3), örneğinde akıllı olma özelliği erkekte gösterilmiştir.

1992 yılına ait kitabın boşanma ve sonuçları adlı konuda yer alan "Boşanmış aile yarım ailedir. Özellikle günümüzün küçük ailesinde boşanmanın en büyük yükü çocukların omuzundadır. Çocuk babanın himayesinden veya annenin şefkatinden mahrum kalabilmekte, çocuğun kontrol edilme gücü zayıflayabilmektedir"(Baykurt, vd. 1992, s.91), ifadeleriyle erkeğe yüklenen sıfat koruyucu, koruyan; kadına yüklenen ise şefkatli olmasıdır.

1999 yılına ait kitabın ailede dayanışmanın önemi konusunda sevgi duygusunun kadınla özdeşleştiği görsel kullanılmıştır.

Şekil 83. Anne Sevgisi. Aile, çocuk için yeri doldurulamayan bir kurumdur (Kaynak: Erdem, 1999, s.151)

Kadının toplumsal yeri konusunda yer alan “Kadının toplum yaşamına katılmasını önleyen ilk etkenin, onun biyolojik yapısı olduğu söylenebilir. Gerçekten de kadın, erkeğe göre bedenen daha güçsüzdür. Doğurduğu çocuğa bakmak için de uzun süre evde kalmak zorundadır” (Erdem, 1999, s.161), ifadeleriyle kadın erkeğe göre güçsüz gösterilmiştir.

1999 yılına ait kitabın sosyolojinin konusu ve tanımı konusunda kullanılan görselde anlayışlı olma, empati kurma özelliklerine her iki cinsiyetinde sahip olması doğrultusunda yönlendirme yapılmıştır.

Şekil 84. Kendini başkasının rolünde düşünmek (Kaynak: Ozankaya, 1999, s.13)

Kültürün özellikleri konusunda güzel görünmenin kadın cinsiyetine özgü bir özellikmiş gibi gösterilen görseller kullanılmıştır.

Şekil 85. Evrensel kültür öğelerine örnekler: Yazı öncesi topluluklarla çağdaş toplumlarda giyinme ve süslenme öğeleri arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir
(Kaynak: Ozankaya, 1999, s.93)

Kültürün kazanılması konusunda yer alan “Toplumsallaşma sürecinde birincil ilişkilerin özel bir önemi vardır. Bir çocuğun annesi ya da bir bakıcı tarafından bakılması, sevilmesi, beslenmesi ve öbür fiziksel gereksinimlerin karşılanması, hem çocuk hem de toplum için son derece önemli olan farklı sonuçlar doğurur”(Ozankaya, 1999, s.99), ifadeleriyle sevgi duygusu kadınla özdeşleştirilmiştir.

Ailenin temel işlevi adlı konuda verilen “Erkek; kas gücü daha fazla olduğu için ve gebelik, çocuğun emzirilmesi gibi yükleri olmadığından, evden ve çocuklardan uzaklarda yapılması gereken ya da kadının yapamayacağı büyük fizik güç isteyen işlerde çalışabilir”(Ozankaya, 1999, s.106), ifadeleriyle güçlü olma özelliği erkeğe yüklenmiştir.

2001 yılına ait kitabın ailenin özellikleri konusunda yer alan “Erkek daha güçlü olduğundan kadının yapamayacağı güç gerektiren işlerde daha başarılıdır”(Yamanlar, 2001, s.105), ifadeyle erkek güçlü gösterilmiştir. Eski toplumdaki cinsiyetçi işbölümü açıklanırken bu ifade erkek daha güçlü algılanıyor şeklinde başlayabilirdi.

Demokratik toplumlarda insanın varlığına, hak ve özgürlüklerine verilen önem konusunda verilen örnekte kadın, yardıma muhtaç, korunan, zavallı gösterilmiştir.

Günümüzde insanlar, devlet karşısında çıkarlarını korumak için kendi aralarında da örgütlenmişlerdir. Bu örgütlenmeler sivil toplum örgütleri adını alır. Örneğin; aile huzuru olmayan, güvencesiz, eşlerden kötü muamele gören kadınlar için devlet yardımı olmadan kurulan sığınma evleri adlı kuruluşlar, günümüz toplumunda görülmektedir (Yamanlar, 2001, s.138).

2004 yılına ait kitabın kadının toplumdaki yeri konusunda yer alan ‘‘Kadın, erkeğe göre bedenen güçsüzdür. Doğurduğu çocuğa bakmak için uzun süre evde kalmak zorundadır’’ (Erdem, 2004, s.116), ifadeleriyle kadının erkeğe göre güçsüz olduğu belirtilmiştir. Aynı konuda mermi taşıyan kadınların olduğu görsel kullanılmıştır.

Şekil 86. Tezhip ve minyatür sanatçısı Cahide Keskiner’in Kurtuluş Savaşı serisi eserlerinden ‘Mermi Taşıyan Kadınlar’ (Kaynak: Erdem, 2004, s.118)

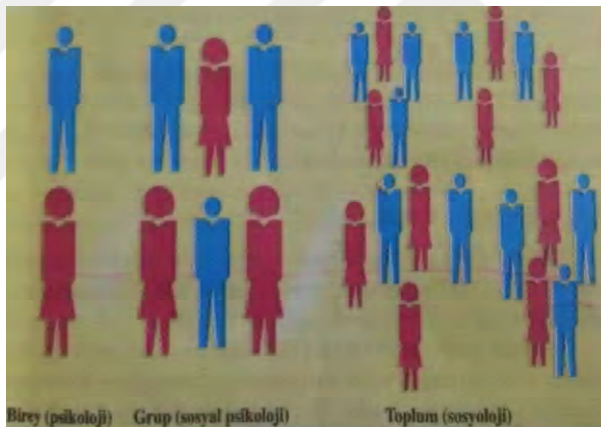
2006 yılına ait kitabın kadının toplumdaki yeri konusunda yer alan ‘‘Kadının toplum yaşamında farklı bir konumda olmasının birçok nedeni vardır. Kadının erkeğe göre bedenen daha güçsüz olması, çocuğuna bakması gibi nedenler topluma daha etkili olarak katılımını engellemiş ve daha çok ev işleri yapmasına neden olmuştur’’ (Atabek, 2006, s.134), açıklamalarıyla erkek güçlü olarak gösterilmiş ve kadının toplumsal yaşamda hak ettiği yeri alamamasının sebebi olarak eşit olmayan düşünce yapısı değil de kadının kendisi gösterilmiştir.

2008 yılına ait kitabın toplumsal sapma konusunda kadın bedeninin çıplaklığını özgürlükle bağdaştıran, bedeni ile ön plana çıkartan görsel kullanılmıştır.

Şekil 87. Fransız Devrimi'ni konu alan 'Özgürlük Halka Önderlik Ediyor' adlı tablo (Eugène Delacroix) (Kaynak: Atabek, 2006, s.62)

2008 yılına ait kitabın sosyoloji- psikoloji konusunda verilen görselde,

Şekil 88. Psikoloji, sosyal psikoloji ve sosyoloji birbirleriyle ilişki kurmak zorundadır (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s. 27)

Toplumsal statü ve roller konusunda verilen görsellerde,

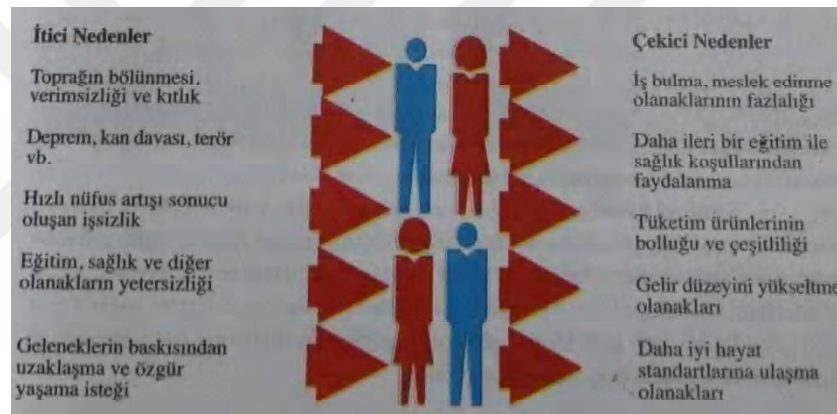

Şekil 89. Toplumsal statüyü belirleyen temel etkenler (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.66)

Şekil 90. Toplumsal davranışlar (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s.68)

Kentleşmenin nedenleri konusunda verilen görselde, erkek mavi kadın kırmızı renkte gösterilmiş, renklere cinsiyet yüklenmiştir.

Şekil 91. Köyün iticiliği kentin çekiciliği kentleşmenin nedenlerinden biridir (Kaynak: Çoşkun ve Öztürk, 2008, s. 91)

2016 yılına ait kitabın statü ve rollerin toplumsal yaşamdaki önemi konusunda muhteşem hayat adlı film özeti örnek olarak verilmiş, örnekte erkek yardım eden, kadın yardıma muhtaç gösterilmiştir.

Adamın çocukluğundan beri hayali, dünyayı dolaşmaktır. Ama art arda gelen olaylar yüzünden yaşadığı kasabayı terk edemez ve babasının pek de parlak olmayan işini devralmak zorunda kalır. Sevdiği bir eşi ve çocukları vardır. Zamanla işleri iyi gitmez borçlar birikir... civardaki köprünün üzerinden sulara bırakır... Melek, hayallerini kaybetmiş adama yaşama isteği verirse kanatlarına kavuşabilecektir. O, yeryüzüne indiğinde polisler adamı denizden çıkartırlar. Adam gözlerini açar, kendisine geldiğinde yürümeye başlar... Okuldaki kız arkadaşlarından biri yollarda aç perişan dolaşmaktadır... Adam, peki sınıf arkadaşım neden sokaklarda perişan dolaşıyor? der şaşkınlıkla. Melek gülümser: Eşi öldüğünde parasız kalmıştı ve sen ona borç vermiştin... sen olmayınca bu hale düştü... (Aşan, 2016, s.50).

Toplumsallaşmanın toplumsal ilişkilere etkisi konusunda kullanılan görselde hayvanla tasvir yapılan erkek sinirli, olarak gösterilmiştir.

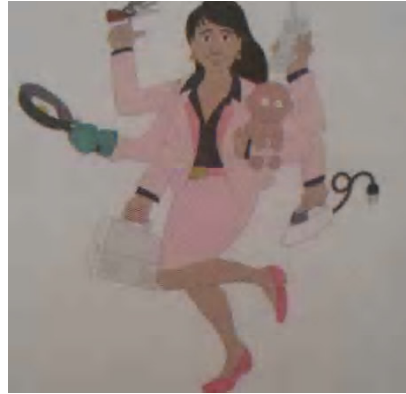

Şekil 92. Karikatür (Faruk Bayraktar) (Kaynak: Aşan, 2016, s.36)

Siyasal yönetim şekilleri konusunda verilen “Pınar ve arkadaşları günlerdir gece gündüz demeden deprem bölgesine yardım kampanyası için çalışıyorlar. Yardım için eşya topluyor, paketleniyor, bölgeye bir an önce ulaşması için ellerinden geleni yapıyorlar” (Aşan, 2016, s.173), örneğiyle kadın yardımsever olarak gösterilmiştir.

2017 yılına ait kitabın sosyalleşmenin anlamı ve unsurları konusunda yer alan “Çocuğun ilk toplumsal çevresini ailesi oluşturur. Aile çocuğun hem beslenme, korunma gibi fiziksel ihtiyaçlarını hem de sevgi ve güven gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılar ayrıca yetiştirme biçimiyle, kişilik oluşumuna katkıda bulunurken sosyalleşmesini sağlar.” (Ekici, 2017, s.17), ifadeleriyle sevgi, güven duyguları cinsiyetlerden herhangi birine indirgenmeden eşitlikçi şekilde belirtilmiştir.

Toplumsal statü, rol ve saygınlık konusunda kullanılan görselde kadın pembe kıyafetle gösterilmiştir.

Şekil 93. (Kaynak: Ekici, 2017, s.23)

Toplumsal sapma konusunda “Güven Timleri İş Başında” başlığıyla erkek polis görseli kullanılmış, koruyan olarak nitelendirilen cinsiyet erkek olmuştur.

Şekil 94. (Kaynak: Ekici, 2017, s.34)

Toplumsal etkileşim biçimleri konusunda kullanılan görselde erkek kavgacı, sinirli gösterilmiştir. Duygular tek bir cinsiyete indirgenmiştir.

Şekil 95. (Kaynak: Ekici, 2017, s.47)

Toplumsal değişme ve değişmeyi etkileyen faktörler konusunda ‘‘üstteki görselleri inceleyerek çocukluktan yaşlılığa kadar kadınlarda görülen değişimleri belirleyiniz. Değişme niçin kaçınılmaz bir olgudur? Yorumlayınız.’’ sorusuyla ve bu soruyla kullanılan görsellerle değişim sadece kadına indirgenmiş, kadın fiziki görüntüsüyle yansıtılmıştır. Ayrıca kız bebeği pembe kıyafetle gösterilmiştir.

Şekil 96. (Kaynak: Ekici, 2017, s.62)

Aile kurumu, önemi ve işlevleri konusunda verilen fıkrada erkek için şaşırma duygusu kullanılırken kadın sevinç ve ağlama ile gösterilmiştir. Ve erkek çocukları vardır.

Küçük Alican 5 yaşına kadar hiç konuşmamıştı ve ailesi bu duruma çok üzülüyordu. O gün kahvaltıda birden: ‘‘Nerde bu kahrolası şeker?’’ dedi. Babası nerdeyse küçük dilini yutacaktı, annesi sevinçten ağlamaya başladı: ‘‘ Oğlum sen konuşabiliyorsun, şimdiye kadar niye tek kelime etmedin?’’ Alican asık suratla: Şimdiye kadar her şey yolundaydı!’’ (Ekici, 2017, s.124).

BÖLÜM V

SONUÇ-TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç-Tartışma

5.1.1. Lise Sosyoloji ders kitaplarında, cinsiyetlerin gösterilme sıklığında farklılık var mı? Alt Probleme İlişkin Sonuç-Tartışma

1931-2017 yılları arasında kullanılan lise sosyoloji ders kitaplarından 23 tanesinin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmesiyle aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır:

İncelenen ders kitaplarının 1931, 1939, 1942, 1944, 1945, 1965 basım yıllarına ait kitaplarda görsel bulunmamaktadır. 1962, 1966, 1969, 1980, yıllarına ait kitaplardaki görsellerde kadın bulunmamaktadır. 1975 ve 1992 yıllarına ait ders kitabındaki görsellerde erkek ve kadının eşit şekilde gösterilmiştir. Diğer yıllara ait kitaplarda ise erkekler kadınlara oranla daha çok görsellerde yer almıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular: Gümüšoğlu (1996) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik’(1928-1995) adlı araştırma, Hamurcu (2005) tarafından yapılan, ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirler Üzerine Eğitsel Bir İçerik Analizi’ adlı çalışma, Sivaslıgil (2006) tarafından yapılan ‘Türk Milli Eğitim Bakanlığı’nca Yayınlanan 6., 7. ve 8. Sınıf Ders Kitaplarında Cinsiyet İdeolojisi’ adlı araştırma, Asan (2010) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması’ adlı araştırma, Demirel (2010) tarafından yapılan ‘Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı’ adlı çalışma, Eyüp ve Kılıç (2011) tarafından yapılan ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Roller Üzerine Bir İnceleme’ adlı çalışma, Yıldız (2013) tarafından yapılan, ‘İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi’ adlı çalışma, Özkan (2013)

tarafından yapılan ‘İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü’ çalışma ve Çınar ve Yaylı (2014) tarafından yapılan ‘Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet’ adlı araştırmanın görsellerde erkeklerin kadınlardan daha fazla yer aldığı bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

5.1.2. Meslekler metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Probleme İlişkin Sonuç-Tartışma

1931-2017 yılları arasında kullanılan lise sosyoloji ders kitaplarından 23 tanesinin metin ve görsellerindeki mesleki yönlendirmeler toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmiştir.

Metinlere bakıldığında, cinsiyet belirtilmeden yani erkek ve kadın olarak değil de fert olarak belirtilen mesleklerin rollerinden bu doğrultuda söz edilen, mesleki yönlendirme yapan ifadeler yer almıştır. Ayrıca metinlerde erkeği, fabrikatör, bilim adamı, esnaf, işçi, tapu memuru, çiftçi, yönetici, muhasebeci, taksi şoförü, milletvekili; kadını, öğretmen, doktor, yönetici olarak gösteren örnekler kullanılmıştır. Bu durum gösteriyor ki erkeğe kadına oranla daha fazla meslek çeşidi sunulmaktadır. Ayrıca metinlerde kadınların çalışmasının aile birliğinin bozulmasının nedeni olarak gösterildiği, çalışsa bile erkekten az para kazanmasına yönlendirme yapan ifadelere rastlanılmıştır.

Görsellerde ise erkek, bilim adamı, çiftçi, siyasetçi, asker, hâkim, avukat, sporcu, polis, din adamı, bankacı, mimar, yazar, filozof, esnaf, işçi, davulcu, zurnacı, sanatçı, garson, müzisyen, mizah ustası, denizci olarak gösterilmiştir. Erkeğe sunulan mesleki çeşitlilik kadına sunulmamaktadır. Her iki cinsiyetinde gösterilme oranı yakın olan meslekler vardır, fakat bu durum cinsiyetçi tutumun olmadığı anlamına gelmez, çünkü erkek ve kadının işçi olarak belirtildiğinde kadını tekstil, yiyecek fabrikasında, erkeği inşaat, alanında gösteren görseller kullanılmıştır. Her iki cinsiyet zanaatkâr olarak belirtildiğinde ise kadını halı dokurken, yün eğirirken, erkeği demirci, semerci olarak gösteren görseller kullanılmıştır. Kadının toplumdaki yeri konusunun kitaplarda yer alması, kadını pilot, tamirci, bilim adamı, arkeolog olarak belirten görseller kullanılmasının nedeni olmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgular: Gümüšoğlu (1996) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik’(1928-1995) adlı araştırma, Hamurcu (2005) tarafından

yapılan, ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirler Üzerine Eğitsel Bir İçerik Analizi’ adlı çalışma, Sivasslıgil (2006) tarafından yapılan ‘Türk Milli Eğitim Bakanlığı’nca Yayınlanan 6., 7. ve 8. Sınıf Ders Kitaplarında Cinsiyet İdeolojisi’ adlı araştırma, Asan (2010) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması’ adlı araştırma, Demirel (2010) tarafından yapılan ‘Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı’ adlı çalışma, Eyüp ve Kılıç (2011) tarafından yapılan ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Roller Üzerine Bir İnceleme’ adlı çalışma, Yıldız (2013) tarafından yapılan, ‘İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi’ adlı çalışma, Özkan (2013) tarafından yapılan ‘İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü’ çalışma ve Çınar ve Yaylı (2014) tarafından yapılan ‘Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet’ adlı araştırmanın mesleki yönlendirmelerin eşitlik doğrultusunda olmadığı bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

5.1.3. Cinsiyetlere yüklenen aile içi roller ve cinsiyetlerin gösterildiği mekânlar, metin ve görsellerde, toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Probleme İlişkin Sonuç-Tartışma

1931-2017 yılları arasında kullanılan lise sosyoloji ders kitaplarından 23 tanesinin metin ve görsellerinde aile içi roller ve cinsiyetlerin gösterildiği mekânlar toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmiştir.

Metinlere bakıldığında, erkeğe, evin geçimini sağlama, para getirme rolleri verilirken kadına çocuk bakımı, ev işleri verilerek cinsiyet eşitliği olmayan bir tutum sergilenmiştir. Bu doğrultuda erkeği kamusal alanda, kadını ev ve evle ilgili yerlerde belirten ifadeler kullanılmıştır. Erkeği olmayan evlerde geçim sağlama devlete bırakılmıştır. Erkeğin devletle, kadının toprakla özdeşleştirildiği ifadeler ders kitaplarında yer almıştır. Kadının çocuk bakmakla yükümlü olarak gösteren ifadelerde çocuk erkek olarak yer almıştır.

Görsellerde ise erkek, meclis, seçim miting alanı, oy kullanılan yer, sokak, arazi-orman, banka, stadyum, inşaat ortamı, atölyede, yani evin dışında kamusal alanda gösterilirken, kadın ev, ev bahçesi, su kuyusu-çeşme başında, halı dokunan yerde gösterilmiştir. Erkek

evin dışına, kadın eve hapsedilmiştir. Erkeklerle oranla kadınlar çocukla birlikte daha fazla gösterilmiştir. Aile içindeki işbölümünde çocuk bakımı kadının rolü olarak görüldüğü için çalışma hayatına girmesiyle bu algının yıkılmadığına dair görseller kullanılmıştır. Para kazanma, evin geçimini sağlama rolleri sadece erkeğe yüklenmiş aile içinde söz sahibi erkek olarak gösterilmiştir. Söz konusu toplumsal rollerde erkeğin yalnız bırakılması cinsiyetçi bir tutumdur.

Araştırmada elde edilen bulgular: Gümüšoğlu (1996) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik’(1928-1995) adlı araştırma, Hamurcu (2005) tarafından yapılan, ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirler Üzerine Eğitsel Bir İçerik Analizi’ adlı çalışma, Sivaslıgil (2006) tarafından yapılan ‘Türk Milli Eğitim Bakanlığı’na Yayınlanan 6., 7. ve 8. Sınıf Ders Kitaplarında Cinsiyet İdeolojisi’ adlı araştırma, Asan (2010) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması’ adlı araştırma, Demirel (2010) tarafından yapılan ‘Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı’ adlı çalışma, Eyüp ve Kılıç (2011) tarafından yapılan ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Roller Üzerine Bir İnceleme’ adlı çalışma, Yıldız (2013) tarafından yapılan, ‘İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi’ adlı çalışma, Özkan (2013) tarafından yapılan ‘İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü’ çalışma ve Çınar ve Yaylı (2014) tarafından yapılan ‘Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet’ adlı araştırmanın erkek evin geçimini sağlar, kadın çocuk bakımı, ev işleri ile ilgilenir, erkeği daha çok evin dışında, kadını evin içinde bırakan cinsiyetçi bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

5.1.4. Erkek ve kadınlara yüklenen kişilik özellikleri, metin ve görsellerde toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur? Alt Probleme İlişkin Sonuç-Tartışma

1931-2017 yılları arasında kullanılan lise sosyoloji ders kitaplarından 23 tanesinin metin ve görsellerinde erkek ve kadınlara yüklenen kişilik özellikleri, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından incelenmiştir.

Metinlere bakıldığında, erkek sözünde duran, güvenilir olma, akıllı, koruyan, güçlü; kadın, eşya olma, duygusal, yardıma muhtaç, aciz, zavallı, korkak, şefkatli, bedenlen zayıf, narin, kuvvetli kabiliyetleri olmayan, zayıf iradeli, nitelikleriyle anılmıştır. Kadını güçsüz, erkeği güçlü gösterip, hayatın zorluklarını erkeğe yıkmak cinsiyetçi bir tutumdur. Erkeğin akıl ile kadının bedenle özdeşleştirildiği ifadeler kullanılmıştır.

Görsellerde erkeğe sinirli, sabırsız özellikleri yüklenirken, güzellik kadınla özdeşleştirilmiş. Duygusal olma, sevgi ve şefkat nitelikleri kadına yüklenirken, akılcı yönüne değinilmemiş cinsiyetçi roller yüklenmiştir. Ayrıca erkeğin mavi, kadının kırmızı renkle gösterildiği şemalar kullanılmıştır. Cinsiyetçi yaklaşılmıştır. Kadının bedene, güzele indirildiği görseller kullanılmıştır. Ayrıca, metin ve görsellerde kadının güçsüzlüğü defalarca vurgulanırken kadının güçlü olduğunu cepheye mermi taşıdığını gösteren nadirde olsa görsel kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular: Gümüšoğlu (1996) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik’(1928-1995) adlı araştırma, Hamurcu (2005) tarafından yapılan, ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirler Üzerine Eğitsel Bir İçerik Analizi’ adlı çalışma, Sivasslıgil (2006) tarafından yapılan ‘Türk Milli Eğitim Bakanlığı’na Yayınlanan 6., 7. ve 8. Sınıf Ders Kitaplarında Cinsiyet İdeolojisi’ adlı araştırma, Asan (2010) tarafından yapılan ‘Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması’ adlı araştırma, Demirel (2010) tarafından yapılan ‘Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı’ adlı çalışma, Eyüp ve Kılıç (2011) tarafından yapılan ‘İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Roller Üzerine Bir İnceleme’ adlı çalışma, Yıldız (2013) tarafından yapılan, ‘İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitapları Görsellerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi’ adlı çalışma, Özkan (2013) tarafından yapılan ‘İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü’ çalışma ve Çınar ve Yaylı (2014) tarafından yapılan ‘Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet’ adlı araştırmanın erkek güçlü, koruyan, akıllı, kadın güçsüz, yardıma muhtaç, şefkatli kişilik özellikleriyle gösteren cinsiyetçi bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın bulgularına dayalı olarak geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuştur:

İncelenen sosyoloji ders kitaplarında kadının aile ve toplum içindeki konumu, kadının hukuk durumundaki gelişme, kadının toplumdaki yeri gibi başlıklarla konuların yer alması kitabın genel dilinin toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda olmasını sağlamamış, eşitsiz bir tavır içerisinde olunmuş, kadına verilen değer söz konusu konular ile sınırlı kalmıştır.

Sosyoloji ve diğer ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet eşitliğini engelleyici metin – görsellerin düzeltilmesi ayrıca sosyoloji ders kitaplarında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin konu olarak yer alması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arıcı, F. (2011). *Üniversite öğrencilerinde toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar ve psikolojik iyi oluş*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı, Ankara.
- Asan, T. H. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi* 2, no. 2, 65-74, Ankara Üniversitesi KASAUM.
- Arslanoğlu, İ.(2001). Türkiye'deki sosyoloji öğretimi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, -2, 63-89.
- Aydın, E. (2010), *Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algısı: Hacettepe Üniversitesi Mühendislik ve Edebiyat Fakültesi örneği*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Bağlı, M.T., Esen, Y. (2002). İlköğretim ders kitaplarındaki kadın ve erkek resimlerine ilişkin bir inceleme. A Research On Male And Female Figures In The Elementary School Textbooks, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 35, sayı: 1-2, sayfa: 143-154, Ankara.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde içerik analizi teknikler ve örnek çalışmalar*. 3. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Coler, R. (2010). *Kadın krallığı son anaerkil toplum*. Çev: Filiz ÖZTÜRK, 1. Baskı, İstanbul: Nemesis Kitap.
- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benimsenmesi*. Master tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı, Ankara.
- Çınar, K. E. ve Yaylı, D. (2014). Ortaokul Türkçe Ders Kitapları Görsellerinde Toplumsal Cinsiyet. *Turkish Studies - International Periodical For The*

Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/5, p. 2075-2096, Ankara.

Demirel, E. (2010). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı*. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı, İzmir.

Dönmezer, S. (1978). *Sosyoloji*. Yedinci Basım, İstanbul: İ.İ.T.İ.A. Nihat Sayâr Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları.

Ecevit, Y. ve Karkıner N. (2011). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Birinci Baskı Eskisehir; Anadolu Üniversitesi Yayını.

Erdem, K. B. ve Sayılğan, B.Ö. (2011). Ataerkil ve anaerkil toplumun tarihsel savaşımının “Avatar” filmi bağlamında incelenmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi* Yıl:1 Sayı:1

Ergun, D. (1973). *100 soruda sosyoloji el kitabı*. 1.Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Eroğlu, K., Kısa, S., Kocaöz, S., Taşkın, L., Zeyneloğlu S., Yılmaz, D. V. (2009). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1.

Eyüp. B. ve Kılıç. K. L. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet roller üzerine bir inceleme. ODÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Issn: 1309-9302 Cilt: 2 Sayı: 3. şu kaynaktan ulaşılabilir <http://sobiad.odu.edu.tr>

Fichter, J. (2002). *Sosyoloji nedir?*. Çev: Nilgün ÇELEBİ, Ankara: Anı Yayıncılık.

Gümüšoğlu, F. (1996). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik(1928-1995)*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Hamurcu, H. (2005). *İlköğretim Türkçe ders kitaplarındaki şiirler üzerine eğitsel bir içerik analizi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, (1948), şu kaynaktan ulaşılabilir <http://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>).

- Kalebaşı, A. (2016). *Türkiye’de sosyoloji eğitimi ve sosyolog istihdamı sosyoloji öğrencilerinin eğitim ve istihdamla ilgili beklentileri*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Yapı Ve Sosyal Değişme Anabilim Dalı, İstanbul.
- Karakaş, M (2013). Türkiye’nin sosyolojisi, metinler, yaklaşımlar, kişiler çerçevesinde Türkiye’de sosyolojinin 100 yıllık serüveni. (Editör KARAKAŞ, M.) Yıl:3, Sayı:9, *Türkiye Yazarlar Birliği Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1.
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2009.12.14. tarih 237 sayılı Karar
- MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2014.01.27. tarih 6 sayılı Karar
- Ozankaya, Ö.(2007). *Toplumbilim*, 11.Basım, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, şu adresten ulaşılabilir http://sbd.ogu.edu.tr/makaleler/11_1_Makale_14.pdf, Cilt:11, Sayı:1, 323-34.
- Özkan, R.(2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *International Journal of Social Science* Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS1567> Volume 6 Issue 5, 617-631.
- Öztürk, M. Y. (2010). Aile, erkek egemenliği ve kadının toplumsal konumu: ailenin, özel mülkiyet ve devlet kökeni’ne yeniden bakış. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 32, 90-108
- Patton, M. O. (2014), *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çeviri Editörleri M. BÜTÜN, S. B. DEMİR), Ankara: Pegem Akademi, 3.Baskı.
- Sezal, İ. (2005). *Sosyolojiye giriş*. Ankara: Martı yayınları, 2. Baskı.
- Sivaslıgil, P. (2006). *Türk Milli Eğitim Bakanlığı’nca yayınlanan 6., 7. ve 8. sınıf ders kitaplarında cinsiyet ideolojisi*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İngiliz Dili Anabilim Dalı, Adana.

- Tan, M. (1987), Ortaöğretim kurumlarında sosyoloji öğretimi. (Editör POYRAZOĞLU, O. N.). Ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler öğretimi ve sorunları. Ankara: *Türk Eğitim Derneği Yayınları*, No:5, 167-191
- T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı; Türkiye Ziraat Odaları Birliği arasında “Kadın Çiftçi Eğitimi” işbirliği protokolü kapsamında hazırlanmıştır). <http://www.tzob.org.tr/Yayınlar/Kitap-ve-Broşürler>, s.2.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008). *Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planı 2008–2013*, ISBN 978-975-19-4359-0 Ankara.
- Tezcan, M.(2010). *Sosyolojiye giriş*. 5.Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). *Dünya nüfus günü- 2016*. 01 Temmuz, şu kaynaktan ulaşılabilir <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21508>
- Tebliğler Dergisi (1978). Ekim, sayı 2003, şu kaynaktan ulaşılabilir <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar>
- Tebliğler Dergisi (1980). Mayıs, sayı 2062, şu kaynaktan ulaşılabilir <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar>
- Tebliğler Dergisi (1995). Aralık, sayı 2444, şu kaynaktan ulaşılabilir <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar>
- Tebliğler Dergisi (1996). Haziran, sayı 2455, şu kaynaktan ulaşılabilir <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar>
- Tebliğler Dergisi (2010). Ağustos, sayı 2635, şu kaynaktan ulaşılabilir <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar>
- Uluşen, M. (2010). *Sağlık çalışanlarının ve toplumun toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili duyarlılığı*. , Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Halk Eğitimi Programı, Ankara.
- Üner, S. (2008). *Toplumsal cinsiyet eşitliği*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

Yıldız, M. (2013). İlkokul ve ortaokul din kültürü ve ahlak bilgisi kitapları görsellerinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi. *Dini Araştırmalar*, Cilt: 16, Sayı: 42, 143- 165.

Zabun, B. (2012). Eğitimin siyasal sosyalleştirme işlevi: Cumhuriyet dönemi ilk sosyoloji öğretim programı ve ders kitaplarında siyasal sosyalleştirme. *Akademik Bakış Dergisi* Sayı: 31 Temmuz – Ağustos 2012 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız–Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat–Kırgızistan şu kaynaktan ulaşılabilir <http://www.akademikbakis.org>

EKLER

EK 1. İNCELENEN DERS KİTAPLARI

- Altay, E. (1966). *Lise III. sınıf sosyoloji*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yükselen Matbaası.
- Altay, E. (1975). *Lise III. sınıf sosyoloji*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yükselen Matbaacılık Limited Şirketi.
- Aşan, E. (2016). *Ortaöğretim sosyoloji*, Ankara: EKOYAY Eğitim Yayıncılık Matbaacılık.
- Atabek, M. (2006). *Lise sosyoloji ders kitabı*, Ankara: Küre Yayıncılık.
- Baykurt, N., Öner, A. ve Urun, N. (1992). *Liseler için sosyoloji III*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi.
- Çoşkun, M. K. ve Öztürk, M. (2008). *Liseler için ders kitabı*, İstanbul, MEB Ders Kitapları Aykut Basım Yayın.
- Eke, U. ve Erol, A. (1997). *Liseler için ders kitabı sosyoloji*, Ankara, Pasifik Ders Kitapları Yaysan Matbaacılık.
- Ekici, E. (2017). *Ortaöğretim sosyoloji ders kitabı*, Ankara, Ada Matbaacılık.
- Erdem, S. (1970). *Lise üçüncü sınıf sosyoloji*, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Erdem, S. (1974). *Lise üçüncü sınıf sosyoloji*, Ankara: Kurtuluş Ofset Matbaası.
- Erdem, S. (1999). *Liseler için sosyoloji ders kitabı*, İstanbul: Fil Yayınevi.
- Erdem, S. (2004). *Lise sosyoloji ders kitabı*, İstanbul: Fil Yayınevi.
- İzzet, M. (1931). *Lise ders kitapları III. sınıf içtimaiyat*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Kurtkan, A. (1980). *Lise ders kitapları sosyoloji*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ozankaya, Ö. (1999). *Lise sosyoloji ders kitabı*, Ankara: Doğan Yayıncılık.
- Pazarlı, O. (1969). *Lise III. sınıf sosyoloji*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yükselen Matbaası.
- Sadak, N. (1939). *Sosyoloji*, İstanbul: Maarif Matbaası.

Sadak, N. (1944). *Lise kitapları toplum bilim*, Ankara: Maarif Matbaası.

Sadak, N. (1945). *Lise kitapları toplum bilim*, İstanbul: Maarif Matbaası.

Sarp, H.S. (1942). *Toplumbilim(sosyoloji)*, İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi (Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası).

Sarp, H.S. (1962). *Yeni lise kitapları sosyoloji*, Ankara: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Yeni Matbaa.

Topçu, N. (1965). *Lise üçüncü sınıf sosyoloji*, İstanbul: Nuruosmaniye Matbaası.

Yamanlar, E. (2001). *Lise sosyoloji ders kitabı*, Eskişehir: Bem Koza Eğitim Basım Yayın.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Özge ODABAŞI KOÇ
Uyruğu: Türkiye (TC)
Doğum Tarihi ve Yeri: 10 Ekim 1987, Kayseri
Medeni Durumu: Evli
Tel: 0531 898 50 60
e-mail: ozgeodabasi@hotmail.com
Yazışma Adresi: Bucak Küme Evler 18/1, Küpeli mah. Özvatan, Kayseri

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Gazi Üniversitesi	2009
Lise	Fevzi Çakmak Lisesi	2004

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2017- Halen	Van Güzel Sanatlar Lisesi	Felsefe Grubu Öğretmeni
2014- 2017	Trabzon-Şehit Ünal Bıçakçı MTA	Felsefe Grubu Öğretmeni
2013-2014	Kayseri-Felahiye ÇPL	Müdür Yardımcısı
2011-2013	Kayseri-Felahiye Lisesi	Felsefe Grubu Öğretmeni

YABANCI DİL

İngilizce